

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PRÁVNICKÁ FAKULTA

RIGORÓZNÍ PRÁCE

Autonomie vůle zůstavitele

Autonomy of testator's Will

Konzultant: Prof. JUDr. Jiří Švestka, DrSc.

Zpracovatel: Mgr. Sandra Šotová

Listopad 2012

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci vypracovala samostatně, všechny využitě prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 9. listopadu 2012

Mgr. Sandra Šotová

Chtěla bych tímto poděkovat Prof. JUDr. Jiřímu Švestkovi, DrSc., že si na mě, i přes své časové vytížení, vždy našel potřebný čas a za cenné rady při konzultaci této práce.

1. Úvod.....	6
2. Historický vývoj.....	9
2.1 Římské právo	9
2.2 Závěť a jiná pořízení pro případ smrti v období feudalismu	17
2.3 Obecný zákoník občanský.....	21
2.4 Občanský zákoník z roku 1950.....	30
3. Současná právní úprava autonomie vůle zůstavitele.....	35
3.1 Obecné předpoklady dědění	35
3.1.1 Smrt zůstavitele	36
3.1.2 Existence pozůstalosti	39
3.1.3 Právní důvod dědění	41
3.1.4 Způsobilost dědice.....	44
3.2 Závěť.....	46
3.2.1 Formální náležitosti závěti	48
3.2.1.1 Požadavky na osobu pořizovatele	48
3.2.1.2 Náležitosti vůle a jejího projevu	50
3.2.2 Formy závěti	52
3.2.2.1 Holografní závěť	54
3.2.2.2 Allografní závěť	56
3.2.2.3 Závěť sepsaná notářským zápisem	59
3.2.3 Obsahové náležitosti závěti	61
3.2.3.1 Ustanovení dědice a dědických podílů	62
3.2.3.2 Zřízení nadace nebo nadačního fondu	68
3.2.3.3 Podmínka a příkaz	70
3.2.3.4 Ochrana nepominutelných dědiců.....	74
3.2.4 Zrušení závěti.....	78
3.3 Vydědění.....	81
3.4 Ustanovení správce dědictví	85
4. Návrh nového občanského zákoníku (právní úprava de lege ferenda)	88
5. Autonomie vůle zůstavitele v Německu a Švýcarsku	93

5.1 Autonomie vůle zůstavitele v Německu	93
5.2 Autonomie vůle zůstavitele ve Švýcarsku	98
Závěr.....	102
Resumé	105
Seznam použité literatury a dalších pramenů	107
Seznam použitých zkratk	112
Abstrakt.....	113
Abstract.....	114

1. Úvod

„Projev vůle je základní pojmový znak právního úkonu, zahrnuje jednotu dvou složek vůle a projevu. Vůle je prvek právního úkonu, který společně s vědomím právních následků jednajícího tvoří subjektivní stránku projevu vůle. Vůle je psychickou kategorií a vyjadřuje psychický vztah jednajícího subjektu k zamýšleným právním následkům.“¹ „Objektivní stránkou projevu vůle je objektivizace vůle jakožto vnitřního psychického vztahu, který navenek není zřejmý sám o sobě, ale je seznatelný prostřednictvím jejího projevu. Objektivní právo může přiznat právní relevanci pouze společensky přístupným, objektivně vnímatelným skutečností. Ostatní vnitřní psychické jevy nemají žádný právní význam. Projev je ve vztahu k vůli jejím výrazem, který spolu s okolnostmi, za nichž byl projev uskutečněn, umožňuje poznání skutečné vůle subjektu. Vůli lze projevit jakýmkoli způsobem, který umožňuje seznámení s jejím obsahem.“² Pro právní relevanci projevu vůle zůstavitele byly, jsou a budou právními předpisy stanoveny určité způsoby, formy a náležitosti.

Článek 11 odstavec 1 Listiny základních práv a svobod zní: „*Každý má právo vlastnit majetek. Vlastnické právo všech vlastníků má stejný zákonný obsah a ochranu. Dědění se zaručuje.*“. Dědění je jedním ze základních práv člověka a je úzce spojeno s vlastnickým právem, navazuje na něj a je předpokladem jeho zachování a dalšího vývoje.

Smrt se týká každého jedince, je neodmyslitelně spjata se životem každého z nás. Každý také chce po sobě zanechat stopu a zajistit, že to, co po celý svůj život vykonal a nabyl, bude dále existovat ve formě, jakou tomu vtiskl a o jakou sám usiloval.

Učinit rozhodnutí jak bude naloženo s jeho majetkem je základním právem vlastníka. Je tak přirozené, že se lidé snaží využít všechny dostupné možnosti, jak ovlivnit nakládání se svým majetkem i po té, až zemřou. Pravidla, formy, náležitosti a meze těchto možností jim pak jsou dány platnými právními předpisy.

¹ Hendrych, D., a kol. Právní slovník. Praha: C.H.Beck, 2009. s. 1261.

² Hendrych, D., a kol. Právní slovník. Praha: C.H.Beck, 2009. s. 829.

Cílem této práce je tedy seznámit čtenáře s uceleným výkladem toho, jak člověk – zůstavitel, vlastní vůlí a vlastními právními úkony a za jakých podmínek, může ovlivnit nakládání s jeho majetkem a zajistit pokračování svého díla a případné vyplnění svých přání i po své smrti.

„Dědická posloupnost jest zákonem určený pořádek, v jakém dědicové k jisté pozůstalosti povolání bývají, a kterým ustanoveno jest, kdo z dědiců má silnější právo k dědictví, kdo tudíž jest přednějším a komu ostatní buď zcela neb částečně ustoupiti musejí...Poněvadž pak pořízení zůstavitelova musí se slušně ctíti, musí se tudíž také co možná nejúplněji vyplniti. Musí tedy pozůstalost připadnouti dědicovi neb dědicům těm, které by zůstavitel k dědictví závětem povolal, ti mají napotom přednost přede všemi jinými, kdož by se domnívali, že k pozůstalosti též právo dědické mají.“³

Vznik testamentární posloupnosti je projevem uznání toho, že zůstavitel může nakládat se svým majetkem nejen pro dobu svého života, ale i pro dobu smrti. Autonomie vůle člověka se měnila zároveň s historickým vývojem v průběhu právních dějin. Především proto jsem do rigorózní práce zahrnula i historický exkurs do dějin dědického práva týkajícího se předmětu práce, ze kterého by mělo být zejména patrné, že dědické právo a jeho instrumenty nejsou ve své podstatě současným právním institutem. Jedná se o přirozeně vytvářený právní institut, který je založený na vůli člověka řešit své osobní, tedy majetkové, společenské postavení nejen za života, ale i pro případ smrti. Odrazem této potřeby je po staletí formované dědické právo, jehož historický exkurs ke zvolenému tématu práce bez pochyb patří.

Projev vůle zůstavitele je hodný právní ochrany, respekt k němu a jeho ochrana by měly patřit mezi principiální hodnoty demokratického právního státu. Soukromé právo rozlišuje čtyři kategorie dispoziční autonomie, kterými se rozumí autonomie vůle jako svoboda rozhodnutí, zda učinit nebo neučinit právní úkon, svobodná volba adresáta práva, svobodná volba obsahu právního úkonu a v neposlední řadě svobodná volba formy právního úkonu. V kapitolách následujících historickému exkurzu se tedy budu věnovat konkrétním náležitostem

³ Riegrův slovník naučný, díl druhý. I. L. Kober, 1862. s. 91.

a omezením kladeným současnými platnými právními předpisy na osobu zůstavitele a projev jeho vůle.

Dne 22. března 2012 vyšel ve Sbírce zákonů pod symbolickým číslem 89/2012 Sb. zákon, kterým byl do právního řádu přijat nový občanský zákoník. Zákoník má nabýt účinnosti dnem 1. ledna 2014. Tento nový občanský zákoník přináší řadu zásadních změn nejen v oblasti dědického práva. Považuji proto za nezbytné, část každé kapitoly věnovat srovnání současné a budoucí právní úpravy, alespoň stručným popisem nejdůležitějších změn a toho, jaký dopad budou mít do právního řádu a na život lidí. Vzhledem k tomu, že spousta právních institutů, které nový občanský zákoník upravuje, nemají obdobu v dnešním právním řádu, věnuji nově či opětovně zaváděným právním institutům samostatnou kapitolu na konci této práce.

Tento nový civilní kodex má za cíl přiblížit českou úpravu občanského práva běžným standardům v kontinentální Evropě s respektem k tradici středoevropského právního myšlení. V oblasti dědického práva si pak dává za cíl navrátit autonomii vůle zůstavitele po řadě let místo, které jí při snaze garantovat základní principy demokratické právní úpravy náleží. Pro laiky i právníky však tento, u nás již téměř zapomenutý institut, zřejmě přinese řadu nových otázek. Doufám proto, že se mi podaří podat komplexní výklad dané problematiky a případně alespoň na některé z otázek, nalézt odpověď.

2. Historický vývoj

Každý právní institut se postupem času vyvíjí, studování jeho proměn je nezbytné pro plné pochopení jeho podstaty, funkcí a základních principů. Hlavním cílem této kapitoly je pojednat o vývoji závěti v českém právu, a to zejména pak v 19. a 20. století. Respektování vůle jedince bylo jednou z nejsilnějších maxim celého římského práva, již by se současné právo mělo snažit co nejvíce držet. Právní institut závěti vznikl již ve starověkém římském právu, které položilo základy a má dodnes vliv na kontinentální právní kulturu. Všechny velké zákoníky 19. století, včetně Obecného zákoníku občanského platného na našem území, čerpaly podstatně z práva římského a domnívám se tedy, že je nejprve třeba nastínit alespoň základní pojmy dědění ze závěti v římském právu.

2.1 Římské právo

V rámci historického vývoje dědického práva se prvotně musela prosadit myšlenka, že hodnoty přesahující existenci zemřelé osoby mají zůstat zachovány. Dědická posloupnost v římském právu se od jiných indoevropských právních systémů odchýlila především zásadou univerzální sukcese⁴. Na rozdíl od dnešní úpravy byl institut univerzální sukcese chápán daleko šířeji, dědic tehdy vstupoval pouze s několika výjimkami do všech práv a povinností zůstavitele, dědění bylo pevně spjato s přechodem společenského a právního postavení zůstavitele na dědice. „Prakticky to ovšem znamenalo, že se dědic jedním rázem stával zásadně subjektem všech práv i závazků, kterých byl účasten dříve zůstavitel, s výjimkou práv a závazků ryze osobnostních.“⁵ Zatímco v současné právní úpravě se přechod majetku stal prakticky jediným účelem dědického práva, v právu římském byl nahlížen jako pouze jeden z jeho důsledků, sukcese zde byla chápána spíše jako získání určité vlastnosti, která pak již dědici trvale zůstávala.

⁴ V tehdejších právních systémech, např. řeckém, byla dědická posloupnost založena na souhrnu singulárních sukcesí jednotlivých věcí, které tvořily majetek zemřelého a ani dluhy na dědice nepřecházely.

⁵ Boháček, M. *Nástin přednášek o soukromém právu římském. II., Právo obligační, Právo dědické.* Praha: Nákladem vlastním, 1946. s. 113.

Další zvláštností římského práva bylo, že se testamentární posloupnost vyvinula téměř zároveň s intestátní neboli zákonnou dědickou posloupností, a to ještě před vydáním Zákona 12 desek, nejstarší kodifikací římského práva z pol. 5. stol. př. n. l. a ve stejné době byl i vymezen vzájemný poměr mezi oběma dědickými posloupnostmi a to tak, že přednost měla vždy zůstavitelova vůle. Je obvyklé, že z historického hlediska zákonná posloupnost bývá jednoznačně starší než posloupnost testamentární a sahá k samotným počátkům státu a práva⁶. Institut testamentu však začal být uznáván již před samotnými počátky historického vývoje římského práva. Již zde se tak odráží pro římské právo tolik typický respekt k vůli zůstavitele.

Prvotním impulsem ke vzniku institutu testamentu byla potřeba svobodných římských občanů – pater familias - přenechat svůj majetek jiné osobě podle své vůle i přesto, že neměli žádné zákonné dědice. Později se postavení testamentu změnilo a testament začal nabývat i funkci opačnou než bylo ustanovení dědice, a to tzv. exheredaci, tedy vydědění.

Testamentární posloupnost měla přednost před posloupností zákonnou, což bylo modifikováno jen institutem nepominutelných dědiců, umožňujícím vyvolat posloupnost contra tabulas. Na rozdíl od dnešního práva však nebyla možná kombinace obou delačních důvodů, neboť platilo - nemo pro parte testatus, pro parte intestatus decedere potest.⁷ Tato zásada bránila dědickému nástupnictví jedné osoby z obou uvedených důvodů, jakmile tedy jednou nastoupila testamentární posloupnost, byla tím zákonná posloupnost byt i jen pro část pozůstalosti jednou pro vždy vyloučena a bylo na dědici, aby se rozhodl, kterému z delačních důvodů dá přednost.

Testamentem se rozuměl zůstavitelův osobní jednostranný právní úkon obsahující jmenování dědice pro případ smrti. Ustanovení dědice, tzv. dědická instituce bylo podstatnou náležitostí testamentu a muselo předcházet veškerým dalším nařízením učiněným testamentem, jinak by i tato byla neplatná. „Ustanovení samo muselo se státi formou rozkazu a slovy latinskými (verbis latinis et imperativis). Jinak mohl být dědic označen jakýmkoli dostatečně určitým

⁶ Kincl, J., Urfus, V. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1990. s. 331.

⁷ Sommer, O. *Učebnice soukromého práva římského. Díl II. Právo majetkové*. Praha: Nákladem vlastním, 1935. s. 260.

způsobem, ne tedy nutně jménem.“⁸ Dalšími dispozicemi pro případ smrti byly tzv. dispozice odkazové, které však naopak byly základem singulární sukcese. Původně nebyly spojeny s ustanovením dědice, ale pouze určovaly, komu případnou jednotlivé věci ze zůstavitelova majetku (o odkazech viz níže).

Nejstarší římský testament měl ústní formu, kdy pořizovatel projevoval svoji vůli v lidovém shromáždění. Prvním skutečným testamentem byl testament mancipační⁹ pater familias jím převáděl celý svůj majetek na osobu důvěrníka za účelem výplaty odkazů. „Tento kupec rodinného jmění (familiae emptor) byl jakýmsi vykonavatelem poslední vůle, podle pozdějších názorů měl postavení podobné dědici (loco heredis). Původně tak byla mancipační dispozice jakýmsi souborem odkazů.“¹⁰ Časem se těžištěm procesu stalo právě prohlášení obsahující jednostranné určení dědice celého majetku. Mancipační testament se později stal základní formou civilního testamentu. Následným vývojem se tato forma testamentu změnila a nejednalo se již o skutečný převod majetku, stejně tak úloha kupce byla obdobná jako u ostatních svědků zůstavitelovy poslední vůle. Výše uvedenou ústní formu mancipačního testamentu později doplnil i mancipační testament písemný, zpočátku měl však pouze důkazní funkci. Místo ústního prohlášení předložil zůstavitel při mancipačním obřadu sedmi současně přítomným osobám, respektive pěti mancipačním svědkům, ke kterým ještě patřil kupec a vážný, testamentární listinu, obsahující jeho poslední vůli.¹¹ Listina pak byla zapečetěna pečetěmi svědků.

Skutečný písemný testament se vyvinul až v právu praetorském. Držba pozůstalosti pak byla udílěna městským praetorem každému, kdo předložil testamentární listinu opatřenou sedmi pečetěmi (po vzoru mancipačního testamentu), nebo prokázal její existenci. Rozhodující se pak stávala samotná listina, zevně bezvadná, v níž byl žadatel jmenován dědicem a ne již dodržení náležitostí mancipačního obřadu.

⁸ Boháček, M. *Nástin přednášek o soukromém právu římském. II., Právo obligační, Právo dědické.* Praha: Nákladem vlastním, 1946. s. 136.

⁹ Mancipace neboli mancipatio byla formou derivativního nabytí vlastnického práva, které mělo přesně stanovenou formu a vyžadovalo přítomnost pěti svědků a vážného (občana držícího váhy – libripens). Mancipace platila ihned, nesměla obsahovat lhůty ani podmínky a nebylo možné ji provádět v zastoupení.

¹⁰ Kincl, J., Urfus, V. *Římské právo.* Praha: C. H. Beck, 1990. s. 344.

¹¹ Kincl, J., Urfus, V. *Římské právo.* Praha: C. H. Beck, 1990. s. 344.

Za vlády císaře Justiniána sjednotila právní úprava testamentu jak prvky práva civilního, tak i praetorského a císařského. Justiniánské právo rozlišovalo několik druhů testamentů, a to testamenty soukromé a veřejné. Soukromé testamenty pak dále mohly být pořízeny řádné či mimořádné buď v ústní či písemné formě.

Soukromý testament řádný vycházel z klasického mancipačního testamentu. I nadále bylo zachováno zůstavitelovo prohlášení za stálé přítomnosti sedmi svědků, a to v ústní nebo písemné formě. Při pořizování ústního testamentu musel zůstavitel prohlásit celou poslední vůli před svědky. Svědci pak mohli pořídit o tomto zápis, který následně měl důkazní hodnotu. U písemné formy testamentu obdobně zůstavitel prohlásil před svědky, že listina, kterou jim předkládá k podpisu, obsahuje jeho poslední vůli. V této době se také vyvinuly pojmy holografní testament, tedy sepsaný vlastní rukou zůstavitele a allografní testament, sepsaný osobou odlišnou od pořizovatele. Tento pak na rozdíl od holografního testamentu musel být opatřen vlastnoručním podpisem zůstavitele. Nemohl-li psát, musela testament za přítomnosti svědků podepsat další, tedy osmá osoba (octavus subscriptor).

Pro mimořádný soukromý testament bylo charakteristické buď zpřísnění podmínek pro jeho pořízení, nebo naopak jejich zjednodušení. Zpřísněny byly podmínky pro pořízení testamentu nevidomým zůstavitelem, kdy byla požadována přítomnost osmi svědků, z nichž jeden musel listinu před ostatními přečíst. Tzv. testamenty privilegované byly testamenty se zjednodušenými náležitostmi. Mezi ně se řadily testament pořízený na venkově, testament pořízený v době epidemie, testament, kterým pořizovali rodiče jen ve prospěch přímých potomků a testament vojenský.

Při pořízení veřejného testamentu prohlásil zůstavitel svoji poslední vůli buď do protokolu před soudem nebo obecním orgánem nebo zaslal testamentární listinu císařské kanceláři se žádostí o úschovu.

Nezbytným předpokladem toho, aby nastala testamentární poslušnost, byla zvláštní způsobilost zůstavitele na straně jedné a ustanoveného dědice na straně druhé. Základem této způsobilosti bylo tzv. testamenti factio (testamentární způsobilost), která byla vyžadována i u svědků, familie emptora, odkazovníků a

poručníků ustanovených v testamentu.¹² Jednalo se tedy o obecnou způsobilost účastnit se na pořizování testamentu. Testamenti factio activa, tedy aktivní testamentární způsobilost, bylo přiznáváno pouze osobám způsobilým vlastnit majetek. Mezi takto oprávněné patřili zpravidla pouze římsští občané, Latinové a částečně i cizinci, kteří měli *ius commercii*. Toto právo bylo naopak odepřeno otrokům, cizincům, osobám nezpůsobilým k právním úkonům, tedy nedospělým, osobám prohlášeným za marnotratníky, duševně chorým a *intestabiles* (osoby nezpůsobilé účastnit se *mancipatiōnis*), až do vlády císaře Justiniána také osobám němým a hluchým. Způsobilost zřídit testament musel zůstavitel mít až na výjimky nejen v době zřízení testamentu ale pak nepřetržitě až do své smrti, jinak se testament stával neplatným. Testamenti factio passiva, tedy pasivní testamentární způsobilost se přiznávala všem osobám, které byly způsobilé dědit. Za určitých okolností mohli být ustanoveni dědici i otroci, pokud byli současně testamentem propuštěni na svobodu. Ustanovení nezpůsobilého dědice bylo neplatným a takovému dědici se vůbec nedeferovalo. Podle klasického práva si musel dědic tuto způsobilost zachovat v době zřízení testamentu, a pak až v době od delace nepřetržitě až do nabytí dědictví. Co se týče právnických osob v době klasické, mohl být ustanoven dědicem pouze *fiscus*¹³, v poklasické době pak nabyly dědickou způsobilost obce a nadace.

Jak jsem již uvedla výše, nezbytným obsahem testamentu vždy bylo ustanovení dědice a v klasické době navíc muselo být uvedeno na začátku závěti, neboť veškerá předcházející ustanovení byla neplatná. Dědická instituce musela být stanovena pouze latinským jazykem v rozkazovací formě. Později v poklasické době bylo toto striktní pravidlo zmírněno a ustanovení dědice mohlo být vyjádřeno libovolnými výrazy a kdekoliv v listině. Zůstavitel však vždy musel projevit svou vůli v závěti dostatečně určitě a dostatečně určitě a vážně musel označit i osobu dědice, nemohl ani vybrat osobu, která po jeho smrti zvolí dědice místo něj. Zvláštní způsob označení byl charakteristický pro tzv. mystický testament (*testamentum mysticum*), který spočíval v tom, že zůstavitel označil listinu odlišnou od testamentu, ve které bylo obsaženo dědicovo jméno.

¹² Boháček, M. *Nástin přednášek o soukromém právu římském. II., Právo obligační, Právo dědické.* Praha: Nákladem vlastním, 1946. s. 134.

¹³ *Fiscus* byla zvláštní císařská pokladna sloužící státním účelům a řídící správu soukromého majetku císaře, zejména zděděných statků.

Závěť mohla obsahovat i různá vedlejší ustanovení. Zůstavitel mohl připojit odkládací podmínku, delace pak nastávala až splnění podmínky. Podmínku rozvazovací mohl zůstavitel připojit pouze takovou, jejíž splnění bylo závislé na zrušení delace ještě před nabytím dědictví. V opačném případě by taková podmínka byla v rozporu se základní zásadou římského dědického práva „semel heres semper heres“ (jednou dědic, provždy dědic). Dalšími vedlejšími ustanoveními mohl zůstavitel jmenovat svým dětem poručníka (tzv. tutor testamentarius), určit okruh osob, z něž má být vybrán opatrovník (curator), propustit své otroky či pomocí odkazu poskytnout věc z pozůstalosti někomu, kdo není dědicem.¹⁴

Ustanovení náhradního dědice namísto prvně zvoleného pro případ, že tento pozůstalost nechtěl nebo nemohl přijmout, bylo považováno za speciální druh dědické instituce. Důvodem této úpravy bylo zajistit přechod pozůstalosti, zabránit tak nastoupení intestátní posloupnosti a současně vyloučit, aby uvolněný podíl jednoho ze spoludědiců přirůstal k podílům ostatních. K intestátní posloupnosti pak mohlo dojít, až když nenabyl dědictví žádný z ustanovených náhradníků. Vedle obecné substituce rozlišovalo římské právo ještě substituci pupillární, kdy pater familias určil dědice svému nedospělému dítěti pro případ, že by se nedožilo dospělého věku. A dále pak substituci kvasipupillární, kdy ascendent ustanovil dědice duševně chorému potomkovi. V posledním jmenovaném případě mu pak musel zůstavitel zanechat povinný díl a dědic takového potomka musel být vybrán z okruhu jeho potomků, nebo neměl-li žádné, tak z okruhu potomků zůstavitele.

Římské právo bylo založeno na zásadě, že dědění se nabývalo buď na základě zákona, nebo závěti. Oba delační důvody tak nemohly nastat současně. Výjimkou se stala posloupnost proti testamentu ve prospěch tzv. nepominutelných dědiců. Původně byli nepominutelnými dědici potomci, předkové a sourozenci zůstavitele. Právní úprava pak postupně práva sourozenců omezovala a v justiniánském právu se pak mezi nepominutelné dědice počítali již pouze potomci a předci zůstavitele.

Nepominutelné dědice musel zůstavitel v závěti výslovně zmínit, tedy buď je ustanovit za dědice, nebo je naopak vydědit. Pokud tak neučinil, mohli se tito proti

¹⁴ Kincl, J., Urfus, V. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1990. s. 350.

testamentu bránit a dědit vedle testamentárních dědiců. Zpočátku měli tito dědicové pouze formální práva. Později, ve druhém století n. l., se vyvinula také materiální práva nepominutelných dědiců, která zaručovala jejich nárok na tzv. povinný díl ze zůstavitelova majetku, který představoval čtvrtinu jeho zákonného podílu. Později za císaře Justiniána pak třetinu. V případě vydědění, musel zůstavitel výslovně uvést důvod vydědění, tyto důvody byly zákonem taxativně vymezeny, zvláště pro předky a pro potomky zůstavitele. Jednalo se např. o špatné jednání vůči zůstaviteli či nemravný život. Nárok na povinný díl se uplatňoval pomocí speciální žaloby zvané *querella inofficiosi testamenti* (stížnost obracející se proti testamentu).¹⁵ Aktivní legitimace k podání žaloby byla přiznávána vůči zůstaviteli nejbližšímu zákonnému dědici a pasivně byl pak legitimován testamentem povolaný dědic, který dědictví skutečně nabyt. Nepominutelný dědic se mohl domáhat neplatnosti testamentu pouze v takovém rozsahu, aby se mu dostalo jeho zákonného podílu.

Zůstavitel měl právo testament kdykoli během svého života změnit či odvolat. Původně podle práva civilního mohl být testament zrušen pouze pořízením testamentu nového. V právu praetorském pak stačilo zničení testamentární listiny, což spočívalo v poškození listiny, pečeti či v jakémkoli jiném poškození vnějších znaků. Dokonce mohlo k neplatnosti dojít i náhodným poškozením listiny, tedy bez projevu vůle zůstavitele. V justiniánském právu dochází k tomu, že zrušení testamentu musí být učiněno pouze na základě výslovného projevu vůle zůstavitele učiněného před třemi svědky. Uznávalo se však i jakékoli neformální zrušení testamentu.

Zůstavitel mohl projevit svoji poslední vůli kromě testamentu i jinými právními úkony na případ smrti, kterými zabezpečil osoby, které se nestaly dědici a to poskytnutím nějakého majetkového prospěchu. Tyto úkony pak vedly pouze k singulární sukcesi. Nejrozšířenějším z nich byl v římském právu odkaz, kterým zůstavitel poskytoval z pozůstalosti majetkový prospěch odkazovníkovi, tedy osobě odlišné od dědice. Podle formy se rozlišovaly čtyři druhy odkazů, které se od sebe lišily formou vyjádření a okruhem věcí, které mohly být předmětem odkazu. Jednalo se o odkaz vindikační (*Legatum per vindicationem*), který měl za následek přímý přechod vlastnictví věci na odkazovníka ve chvíli nabytí dědictví dědicem,

¹⁵ Kincl, J., Urfus, V. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1990. s. 361.

odkaz damnační (*Legatum per damnationem*), kterým zůstavitel nařizoval dědici něco plnit a odkazovník získával obligační nárok na vydání předmětu odkazu vůči dědici. Předmětem damnačního odkazu mohly být i pohledávky. Dále pak *legatum sinendi modo*, který ukládal dědici povinnost dovolit nebo strpět, aby si odkazovník sám vzal odkázanou věc. Předmětem takového odkazu mohla být pouze hmotná věc, která byla ve vlastnictví zůstavitele nebo stanoveného dědice. A konečně pak odkaz percepční (*Legatum per praeceptionem*), který zakládal jednomu ze spoludědiců právo na poskytnutí zvláštního majetkového prospěchu.

Později se jako zvláštní neformální druh odkazu vyvinul tzv. *fideikomis*, který představoval prosbu adresovanou zůstavitelově dědici, odkazovníkovi (*fiduciarius*) nebo kterékoli osobě, jež získala pro případ zůstavitelovy smrti nějaký majetkový prospěch, aby třetí osobě (*fideicommissarius*) poskytl majetkový prospěch. Původně nešlo o vztahy, jež mohly být vynutitelné právem, jednalo se pouze o závazek morální. Až v pozdějších dobách, počátkem principátu, byla poskytována právní pomoc k vynucení těchto závazků. Postupně se z nich staly obligační nároky a byly postaveny na úroveň odkazů. Odkazem bylo možno pořídit i o celé pozůstalosti a to formou univerzálního *fideikomisu*, na základě kterého byl dědic povinen převést celou pozůstalost na odkazovníka v okamžiku, kdy se stal dědicem. Tímto však docházelo k obcházení základní zásady římského dědického práva, jež bylo založeno na principu univerzální sukcese, proto pak bylo za císaře Justiniána stanoveno, že univerzální *fideikomisář* se stával také zůstavitelovým univerzálním sukcesorem. „Ještě v průběhu klasické doby byl universální *fideikomis* přetvořen v důvod sukcese universální, lišící se ovšem od sukcese dědické především tím, že to nebyla sukcese bezprostřední, nýbrž zprostředkovaná obtíženým dědicem. Nicméně byl tím ráz dědického práva římského značně změněn, neboť odkaz a dědictví se počíná nyní prolínati a zejména je možno cestou universálního *fideikomisu* obejiti kardinální zásady dědického práva římského.“¹⁶

Dalším typem posledního pořízení byl *kodicil*, který byl původně zůstavitelovým průvodním dopisem k testamentu. Později se zformalizoval a byl považován za součást testamentu. *Kodicil* mohl obsahovat různá opatření pro případ

¹⁶ Sommer, O. *Učebnice soukromého práva římského. Díl II. Právo majetkové*. Praha: Nákladem vlastním, 1935. s. 333.

smrti, jimiž zůstavitel doplňoval nebo měnil testament, s výjimkou samotného ustanovení dědice nebo vydědění.

Jediným dvoustranným typem pořízení pro případ smrti v římském právu bylo tzv. darování na případ smrti (*mortis causa donatio*). Tento právní institut byl původně pořizován v případech, kdy dárci hrozilo bezprostřední nebezpečí smrti. Jednalo se vlastně o převod vlastnického práva, při kterém se obdarovaný zavazoval věc převést zpátky, pokud nebezpečí, které hrozilo dárci, již pominulo. V pozdějších dobách byla tato v podstatě odkládací podmínka považována automaticky jako darování s podmínkou. Institut darování na případ smrti s rozvazovací podmínkou byl zaveden až v justiniánském právu.¹⁷ Toto pořízení pro případ smrti bylo nezávislé na dědické posloupnosti a pro jeho platnost nebyla vyžadována testamentární způsobilosti dárce. „Přesto, že se *mortis causa donatio* lišila od legátů i fideikomisů (které jsou jednáními jednostrannými na případ smrti a proto vždy libovolně odvolatelnými), byly na ni – hledíc k stejné její funkci – vztaženy četné předpisy o odkazech.“¹⁸

2.2 Závět' a jiná pořízení pro případ smrti v období feudalismu

Pro středověk byla charakteristická nejednotnost právní úpravy a množství různorodých pramenů práva, kterými byly zejména právní obyčeje, nařízení panovníka, právní knihy, soudní nálezy, sněmovní usnesení nebo zemské desky a v neposlední řadě i cizí práva, které s sebou přinášeli cizinci a duchovenstvo a nechali si je stvrzovat domácími panovníky. Základ středověkého práva tvořily tři velké systémy: právo zemské, městské a právo církevní, které fungovaly na území každého státu vedle sebe a platily pro různé skupiny obyvatelstva. V nejstarších dobách platilo na českém území právo obyčejové, které se později vyvinulo v jednotné právo zemské, kterému podléhala šlechta a obecně svobodní lidé. Zemské právo bylo zároveň jakýmsi předchůdcem práva ústavního, tzn., že upravovalo i otázky státoprávní a dále sjednocovalo právo trestní, majetkové, dědické a procesně právní otázky. Spolu

¹⁷ Kincl, J., Urfus, V. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1990. s. 390.

¹⁸ Boháček, M. *Nástin přednášek o soukromém právu římském. II., Právo obligační, Právo dědické*. Praha: Nákladem vlastním, 1946. s. 192.

s rozmachem měst ve 13. stol. se na našem území začíná objevovat právo městské, které v počátcích svého vývoje bylo v každém městě odlišné. V rámci práva zemského a městského se právo obecně, tudíž i dědické vyvíjelo naprosto odlišně.

Zatímco v římském právu měl testament výsadní postavení, v rámci českého zemského práva byla závěť až do 15. století téměř neznámým pojmem. Svobodnému nakládání s majetkem pro případ smrti po dlouhá staletí bránilo panovníkovo odúmrtní právo, existence rodinného nedílu a také intestátní dědická posloupnost, zabraňující odsunout či pominout pokrevní příbuzné.¹⁹ Až do Statut Konrádových v roce 1189 byly také úplně vyloučeny z dědictví dcery zůstavitele.

Instituce dědického práva se tak v období raného feudalismu vůbec nerozvinula. V této době byla základním důvodem již zmíněná existence odúmrtního práva panovníka, který si vyhrazoval nejen právo ke statkům, jejichž držitel zemřel bez potomků, ale i v případech, kdy sice potomky měl, avšak jejich dědický nárok nebyl uznáván.²⁰ Odúmrtního práva se král Vladislav II. ve Vladislavském zemském zřízení vzdal za sebe a své nástupce pro Čechy roku 1497 a v roce 1587 tak učinil král Rudolf II. pro Moravu. Druhým z výše zmíněných důvodů brzdících rozvoj dědického práva a svobodného nakládání s majetkem pro případ smrti byla existence rodinného nedílu. Nedíl byl formou majetkového společenství s individuálně neurčenými ideálními podíly, jehož účastníci byly mezi sebou navzájem příbuzní. Nedíly byly vlastně jakousi obranou a snahou šlechty zamezit panovníkovu odúmrtnímu právu. V rámci nedílu nemohli účastníci s majetkem sami disponovat, oddělit jej a ani odkazovat pro případ smrti. Pokud některý z nedílníků zemřel, pouze se zmenšil počet ideálních dílů a zvětšil se ideální podíl ostatních. Panovník pak mohl uplatnit své odúmrtní právo až po smrti posledního člena nedílu. Tato omezení byla obcházena tzv. zápisy s místem a bez místa, jimiž se fingoval závazek, ve kterém zůstavitel vystupoval jako dlužník a obmyšlený jako věřitel. Tyto zápisy se pak vkládaly do zemských desek a v případě úmrtí zůstavitele nabýval obmyšlený svůj podíl na dědictví z titulu dluhu. Tato praxe platila až do roku 1627, na Moravě 1628, kdy byl zrušen nedíl Obnoveným zřízením zemským, jehož prostřednictvím se uskutečnila částečná recepce římského práva v zemském právu, a které zakotvilo testovací svobodu. Zrušením odúmrtního práva

¹⁹ Vojáček, L. Schelle, K. Knoll, V. České právní dějiny. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. s. 157.

²⁰ Malý, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*. 3. vydání. Praha: Linde Praha, a.s., 2003. s. 138.

panovníka a postupným uvolňováním nedílů se začínají v českém šlechtickém právu postupně utvářet zásady dědického práva.

Městské právo svým vývojem značně předčilo svou podrobnou a téměř dokonalou úpravou právo zemské ve všech směrech, tedy i v oblasti dědického práva zejména pak testamentární volnosti. Na základě recepce římského práva se zde upevnila přesná pravidla dědění, o formě závěti, okolnostech vylučujících dědění, o intestátní posloupnosti aj.²¹ Tato pravidla pak byla v městském právu uplatňována až do přijetí Obecného zákoníku občanského v roce 1811. Měšťanům bylo umožněno zřídit ke svému celému majetku testament neboli kšaft. Zároveň mohli své potomky i vydědit, kteří jinak patřili mezi nepominutelné dědice. Testovací svoboda se v právu městském vyvinula nepoměrně dříve, než v právu zemském. Zpočátku mohli volně kšaftovat jen měšťané těch měst, jimž to král výslovně povolil v městském privilegii, avšak již od druhé poloviny 14. století měla toto právo všechna města. Kšaft mohl být pořízen v písemné i ústní formě za přítomnosti dvou svědků, kteří spolu se zůstavitelem opatřili kšaft pečeti. Kšaftovat ani být svědky nemohly být osoby duševně choré, nedospělé, poddaní a duchovní. Zůstavitel také mohl kšaft libovolně zrušit či změnit. Platilo také, že pozdější kšaft měl bez dalšího přednost před kšaftem dřívějším.

Jak již bylo řečeno, výše dědění podle závěti, kšaftu, se v původním feudálním právu nevyskytovalo vůbec. Teprve pod vlivem kanonického práva bylo od 12. století možné naložit alespoň s částí majetku zůstavitele pro případ smrti. Postoj církve byl stejně jako v městském právu silně ovlivněn římským právem, díky němuž církev prosazovala zásadu volného nakládání s majetkem. Takto nakládat s majetkem šlo zejména formou tzv. zbožných darování, které zůstavitel poskytl církevní instituci (kostelu či klášteru) za účelem provedení určitých náboženských úkonů, např. zádušních mší ze strany duchovních. Nejednalo se však o poslední pořízení v pravém slova smyslu, nýbrž o dvoustranný právní akt mezi živými s účinky pro případ smrti. K tomuto pořízení museli dát zůstaviteli souhlas připojením své pečeti k listině zákonní dědicové. Takto darovaný statek mohli přesto zákonní dědicové vyplatit složením určené částky obmyšlené instituci. Možnost zřídit testament byla dána šlechticům až s vydáním Statut Konrádových,

²¹ Malý, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*. 3. vydání. Praha: Linde Praha, a.s., 2003. s. 139.

přesto činit poslední pořízení bylo značně ztíženo a ten, kdo neměl příbuzné, mohl o svém majetku kšaftovat pouze se souhlasem krále tzv. mocným listem, kterým se král v daném případě vzdal svého práva na odúmrtí.

Pořízení na mocný list, byl institutem vlastním českému právu, a naprosto odlišným od pojmu římského testamentu. Přestože se samotný výraz testamentum začal používat v právních pramenech již velmi brzy, jeho význam nebyl jednoznačný a také jeho označení se pramen od pramenu měnilo. Na rozdíl od městského práva byl kšaft až do Obnoveného zřízení zemského neodvolatelný a jeho změna byla možná pouze, pokud si zůstavitel výslovně vyhradil právo činit pozdější odkazy nebo jej zrušit.

Ani ustanovení dědice nebylo původně také pojmovým znakem. Testament byl chápán jako každá dispozice pro případ smrti, tedy i jednotlivé odkazy. Rovněž zásada univerzální sukcese typická pro římské právo ve středověku neplatila.²²

Co se týče formy kšaftu, na území Čech mohl zůstavitel pořídit o svém majetku listinu opatřenou vlastní pečeti spolu s pečeti dvou nebo třech svědků. I neplatný testament však mohl být zpětně potvrzen králem. Na Moravě byl zapotřebí k platnosti kšaftu podpis moravského komorníka. Kšaft se uskutečňoval v podobě pergamenu opatřeném sedmi pečeti (kšaftující a šest svědků), přičemž stačilo opatřit za života zůstavitele alespoň tři pečeti, zbývající, až po jeho smrti, jestliže ostatní svědci byli za jeho života k tomuto vyzváni. Kšaft, který byl přímo vkládán do zemských desek, nemusel být dosvědčován svědky.²³

Pořizování ústních kšaftů bylo výjimečné a možné pouze o movitých věcech, o kterých mohl zůstavitel volně pořizovat, a to buď ústně za přítomnosti svědků, nebo písemně. Listina byla opatřena dvěma nebo třemi pečeti svědků. Za výjimečných podmínek bylo možné zřizovat i privilegované testamenty, které byly po otevření zemských desek potvrzeny hejtmanem a radou. Na rozdíl od římského práva kde pečeti měly význam samotného uzavření listiny, ve středověku měly pouze funkci ověření podpisu osob přítomných sepsání kšaftu.

Aby se zabránilo sporům o platnost kšaftu, bylo od konce 15. století podmínkou jeho platnosti zapsání do zemských desek, a to nejpozději dvanáct neděl

²² Kadlecová, M., Schelle, K., Veselá, R., Vlček, E. *Vývoj českého soukromého práva*. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2004, s. 69

²³ Kadlecová, M., Schelle, K., Veselá, R., Vlček, E. *Vývoj českého soukromého práva*. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2004, s. 72.

od smrti zůstavitele. Kromě ustanovení dědice, mohl kšaftující v posledním pořízení stanovit různé podmínky nabytí nebo nakládání se svým majetkem, ustanovit náhradní dědice, poručníka apod.

Do vývoje dědického práva významně zasáhlo až Obnovené zřízení zemské, kterým byla striktně stanovena forma testamentu a stanoven povinný díl pro nepominutelné dědice. Synům zůstavitele se mělo dostat nejméně poloviny movitého i nemovitého majetku, dcerám pak byl přiznán nárok jen na věno. Neměli zůstavitel syny, musel dcerám zanechat povinný díl podle jejich počtu a to buď ve výši jedné třetiny, nebo jedné čtvrtiny pozůstalosti. V pozdějších dobách měli nárok na povinný díl i zůstavitelovi rodiče a prarodiče. Pro otce a děda činil povinný díl třetinu, pro matku a babičku pak čtvrtinu. O ostatním majetku mohl volně pořizovat.²⁴ Byla také stanovena přednost kšaftu před zákonnou dědickou posloupností.

Zůstavitel mohl učinit poslední pořízení formou testamentu řádného, který byl nazýván jako testament řádný a to buď veřejným, nebo soukromým. Dále upravovalo Obnovené zřízení zemské testamenty mimořádné, kterými byly testament vojenský, testament vězňů a zajatců a testament pořízený v době morové rány. K jejich platnosti stačilo ústně či písemně projevit vůli před dvěma svědky a uložit jej do zemských desek. Řádný soukromý testament mohl zůstavitel pořídit jak holografní, tak i allografní, přičemž obě formy musely být opatřeny třemi, až čtyřmi pečetěmi svědků (pánů nebo rytířů). Veřejné testamenty mohly být pořizovány písemně či ústně před úředníky a následně uloženy do zemských desek.

2.3 Obecný zákoník občanský

Vydání Obecného zákoníku občanského dne 1. června 1811 pod číslem 946 Sb. z. s., lze považovat za počátek vývoje moderního dědického práva. Tento zákoník platil na našem území od 1. ledna 1812 do 31. prosince 1950. Jeho koncepce vycházela z římskoprávní učenosti a základním východiskem byla teorie přirozenoprávní. Základním rysem zákoníku byla jeho všeobecnost a výlučnost,

²⁴ Rauscher, R. *Dědické právo podle českého práva zemského*. Bratislava: Právnická fakulta university Komenského v Bratislavě, 1922, s. 95.

plně nahradil starší právní úpravu a platil pro všechny obyvatele státu bez ohledu na jejich společenské postavení.²⁵

Dědické právo bylo upraveno v Hlavě osmé až patnácté v ustanoveních §§ 531 – 824.²⁶ Na rozdíl od feudální úpravy se zde v souladu s římskoprávní tradicí uplatňovala univerzální posloupnost. Zákoník rozlišoval tři typy dědických titulů, a to dědickou smlouvu, závěť a zákon.²⁷ Zákoník upřednostňoval dědění z pořízení pro případ smrti, tedy ze závěti či dědické smlouvy, před zákonnou dědickou posloupností, jelikož byl brán především ohled na zůstavitelovu vůli při nakládání s jeho jměním. Je však třeba říci, že na rozdíl od římskoprávní úpravy, tyto tři dědické tituly mohly zároveň existovat i vedle sebe. Na prvním místě se uplatňovala smluvená posloupnost, poté testamentární. Zákon byl nejslabším delačním důvodem.

Ke vzniku dědického nástupnictví bylo vyžadováno splnění několika podmínek. Obecnými podmínkami, aby došlo k tzv. delaci²⁸, byla smrt osoby a existence pozůstalostního jmění. Speciálními podmínkami byla způsobilost osoby býti delátem, existence delačního důvodu svědčícího dané osobě a projev vůle deláta, jímž přijímal dědictví.

Dědické smlouvy byly smíšenými právními úkony, neboť se řídily jak ustanoveními o svatebních smlouvách (§§ 1249 – 1254), tak i ustanoveními o testamentu. Dědické smlouvy mohly být uzavřeny pouze mezi manželi, případně mezi snoubenci. Takováto smlouva se však stávala platnou až po uzavření platného manželství. V dědické smlouvě se mohli manželé buď jednostranně jeden druhého, nebo oba vzájemně, ustanovit dědici. Samotná smlouva se na třetí osoby nevztahovala. V textu mohla být obsažena také nařízení ve prospěch jiných osob, např. odkazy, avšak taková nařízení na případ smrti se smlouvou pouze spojená,

²⁵ Malý, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*. 3. vydání. Praha: Linde Praha, a.s., 2003. s. 202.

²⁶ Hlava osmá O právu dědickém, Hlava devátá O projevení poslední vůle vůbec a o závětech zvláště, Hlava desátá O dědictví náhradních a o svěřenstvích, Hlava jedenáctá O odkazech, Hlava dvanáctá O omezení a zrušení poslední vůle, Hlava třináctá O zákonné posloupnosti dědické, Hlava čtrnáctá O dílu povinném a o vpočtení do dílu povinného nebo dědického, Hlava patnáctá O ujetí se držby dědictví.

²⁷ § 533: Dědické právo zakládá se na vůli zůstavitelově, vyjádřené podle zákonného předpisu; na smlouvě dědické podle zákona přípustné (§ 602); nebo na zákoně.

²⁸ Delací byl nápad pozůstalosti, kdy se pozůstalost nabídla určitým osobám, které se nazývaly deláti. Delací vznikalo právo deláta přijmout či odmítnout nabízenou pozůstalost, až teprve přijetím pozůstalosti vznikalo delátovi dědické právo, které pak bylo následně soudně zjištěno a prohlášeno.

byla libovolně odvolatelná²⁹. Zároveň byli manželé při uzavírání dědické smlouvy omezeni co do rozsahu majetku, ke kterému mohla být zřízena. Dědická smlouva se nemohla vztahovat na celou pozůstalost, neboť čtvrtina pozůstalosti musela vždy zůstat volná pro jiné pořízení mortis causa. Tato čtvrtina zároveň nesměla být zatížena dluhy ani nesměla činit část povinného dílu. Formálně musela dědická smlouva splňovat náležitosti svatební smlouvy, tedy zřízení notářským zápisem, a zároveň náležitosti posledního pořízení, a to allografického. Stejně tak účastníci smlouvy museli k danému úkonu prokazovat způsobilost jak obligační, tak i testamentární. Dědická smlouva mohla být zrušena pouze dvoustranným právním úkonem, tedy opět smlouvou, která splňovala stejné náležitosti jako smlouva dědická. Dědickou smlouvu tak nešlo zrušit, obdobně jako testament, jednostranným právním úkonem a ani případné pořízení testamentu nemohlo smlouvu zrušit a dokonce ani omezit co do rozsahu pozůstalosti, k níž byla zřízena. Vzhledem k blízkosti právních institutů bylo v pochybnostech, zda se jedná o dědickou smlouvu či společný testament. Na daný úkon bylo pohlíženo jako na testament.

„Pořízením posledním rozumíme odvolatelné nařízení, jímž zůstavitel své jmění neb část jeho jedné nebo více osobám pro případ smrti zanechává (§ 552 OZO).“³⁰ Posledním pořízením, mohl zůstavitel až na výjimky pořídit o celém svém majetku³¹. Poslední pořízení se nazývalo testamentem, obsahovalo-li jmenování dědice případně i jiná nařízení. Neobsahovalo-li poslední pořízení jmenování dědice, jednalo se o kodicil (dovětek), a to kodicil testamentární, pojil-li se ke zřízenému testamentu, nebo kodicil intestátní, nebyl-li testament zřízen. Stalo-li se jmenování dědice negativně, tj. vyloučením určité osoby z dědické posloupnosti, mluvíme o testamentu negativním.³²

K tomu, aby mohlo dojít k testamentární dědické posloupnosti, bylo třeba, aby zůstavitel způsobilý ke zřízení posledního pořízení, byl zde způsobilý dědic a

²⁹ Švamberg, G., Andres, B. *Základy občanského práva*. Praha: Palásek a Kraus, 1946. s. 216.

³⁰ Veselý F. X. *Všeobecný slovník právní*. Díl třetí. Praha: Nákladem vlastním, 1898. s. 439.

³¹ Určitá část pozůstalosti – povinný díl - musela být zanechána nepominutelným dědicům a také osoby částečně zbavené svéprávnosti pro marnotratnost, pijáctví nebo navyklé nadužívání nervových jedů, které měly zákonné dědice, mohly platně pořídit pouze o polovině svého jmění. Zbytek připadal dědicům na základě zákonné posloupnosti.

³² Rouček, F., Sedláček, J. a kol. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. III. díl. Praha: V. Linhart, 1936. s. 76.

projev poslední vůle měl patřičné náležitosti a formu. Způsobilost zůstavitele zřídil poslední pořízení byla upravena v ustanoveních §§ 566 – 569, a dále pak §§ 573 – 574, kde bylo stanoveno, že příčinami nezpůsobilosti činit poslední pořízení, byl nedostatek zdravého rozumu, prohlášení za marnotratného, nedostatek věku a řeholní slib. Dědická způsobilost se řídila ustanoveními §§ 538 – 539, a její příčiny pak byly negativním výčtem upraveny v §§ 540 – 544. Za nezpůsobilého dědice byla považována osoba, která nebyla způsobilá mítí majetková práva a závazky, nebo která se zřekla nabývat práva a povinnosti buď obecně, nebo smlouvou se zůstavitelem. Dále pak byl nezpůsobilým dědicem ten, kdo dopustil zločinu vůči zůstaviteli, kdo se provinil proti poslední vůli zůstavitele³³ a osoby, které se doznaly nebo byly usvědčeny z cizoložství nebo krvesmilstva. Zvláštní případ pak představovali dědicové cizozemci. „Obecně platilo, že cizozemci mohli dědění nabývat věci movité i nemovité bez problémů, avšak zákon pamatoval i na případy, kdy byl dědic příslušníkem státu, který českým občanům dědickou způsobilost odpíral. V tomto případě byl uplatněn princip recipacity a občan tohoto státu nemohl nabýt dědictví po zůstaviteli, jehož vypořádání dědictví se řídilo českým právem.“³⁴ Dědická způsobilost se určovala k době nápadu dědictví, jíž byla zpravidla doba smrti zůstavitele.³⁵ Pokud v posledním pořízení určil zůstavitel za dědice nezpůsobilou osobu, bylo takovéto pořízení neplatné.

Projev poslední vůle zůstavitele musel být rozvážný, určitý a svobodný. Musel být učiněn osobně zůstavitelem, ve stavu úplné přičetnosti, bez podvodu a bez podstatného omylu. Co se týče vnější formy a náležitostí projevu posledního pořízení, tyto byly chápány poměrně široce a volně. Především byl dáván důraz na splnění vůle zůstavitele. V literatuře se mj. uvádělo: „...ustanovení zákona o projevu vůle zůstavitele jsou dána proto, aby bylo zajištěno splnění pravé vůle zůstavitelovy, nikoliv, aby byly poskytnuty prostředky k jejímu zmaření.“³⁶

³³ § 542: Kdo zůstavitele k projevení poslední vůle donutil nebo podvodným způsobem svedl, překazil prohlášení nebo změnu poslední vůle, nebo potlačil poslední pořízení, které od něho bylo již zřízeno, je z dědického práva vyloučen a zodpovídá za veškerou škodu, která tím byla přivoděna třetí osobě.

³⁴ Krčmář, J. *Občanské právo. Právo dědické*. V. díl. Praha: Všehrad, 1933. s. 10.

³⁵ Výjimkou z tohoto pravidla byl například fideikomissární substitute, kdy nápad nastával substitutovi teprve okamžikem substitute, nebo byl – li někdo k dědění povolán pod odkládací výminkou (§ 703 OZO) nastával nápad až okamžikem splnění výminky.

³⁶ Rouček, F., Sedláček, J. a kol. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. III. díl. Praha: V. Linhart, 1936. s. 92.

I přes poměrně volná výkladová pravidla, požadoval Obecný zákoník občanský pro poslední pořízení, dodržení předepsané formy pod sankcí neplatnosti. Bylo tak možno sepsat poslední pořízení řádná, a to veřejná - soudní či notářská, nebo soukromá - mimosoudní, v písemné nebo ústní podobě. Dále pak byla upravena poslední pořízení privilegovaná, která za určitých okolností umožňovala odchylky od pravidelných forem testamentu. Řádná poslední pořízení byla poměrně podrobně upravena v ustanoveních §§ 578 – 590.

Poslední pořízení soukromé písemné, mohlo být holografické, tj. celé zůstavitelem vlastnoručně napsané a jím jeho jménem podepsané. Na rozdíl od dnešní úpravy nemuselo být datované, pouze se to doporučovalo z důvodu případných sporů (§ 578), nebo allografické, které zůstavitel dal sepsat jinou osobou, vlastnoručně podepsal a před třemi způsobilými svědky, z nichž aspoň dva museli být současně přítomni, výslovně prohlásil, že spis obsahuje jeho poslední vůli. Svědci se následně museli na listině podepsat a vlastnoručně připojit dodatek o jejich postavení svědka. Obsah pořízení svědci znát nemuseli. Neuměl-li nebo nemohl-li zůstavitel psát, musel za současné přítomnosti všech tří svědků připojit místo podpisu znamení ruky. Doporučovalo se, aby jeden ze svědků napsal zůstavitelovo jméno. Neuměl-li nebo nemohl-li zůstavitel číst, musela být listina přečtena jedním svědkem za přítomnosti dalších dvou, kteří byli seznámeni s jejím obsahem, a zůstavitel pak potvrdil, že se spis shoduje s jeho vůlí. Pisatelem posledního pořízení mohl být také některý ze svědků, nesměl však zároveň předčítat spis.

Poslední pořízení soukromé ústní spočívalo v prohlášení vůle pořizovatele před třemi způsobilými svědky, zároveň přítomnými. V ustanovení § 585 pak bylo svědkům doporučeno, aby si buď každý zvlášť, nebo společně, zůstavitelův projev sepsali či dali sepsat. Na takový zápis se hledělo jako na poslední pořízení písemné, v opačném případě byli svědci předvoláni k soudu, aby vypověděli o obsahu poslední vůle.

Poslední pořízení veřejné mohlo být uskutečněno buď před soudem, nebo před notářem. I před soudem mohl zůstavitel učinit poslední pořízení jak v ústní, tak i v písemné formě. Testovat bylo možné na kterémkoli okresním soudě. Při ústním projevu vůle pořizovatel prohlásil před soudem svoji vůli do protokolu, který se zapečetil a následně byl u daného soudu uložen. Při písemné formě pořizovatel

musel osobně odevzdat listinu s poslední vůlí u soudu a prohlásit, že předmětná listina obsahuje jeho poslední pořízení. Nezáleželo na tom, kým byla listina sepsána, avšak vždy musela být vlastnoručně podepsána zůstavitelem. Soud poté listinu zapečetil do obálky, na níž poznamenal, či poslední vůlí obsahuje, sepsal o tomto protokol, spis uložil a vydal pořizovateli potvrzení o přijetí.

Před notářem bylo možno učinit poslední pořízení jednak ve formách podobných testamentům soudním a jednak ve formě notářského aktu, který měl formu veřejné listiny. Při zřizování notářského aktu o projevu zůstavitelovy poslední vůle, museli být přítomni dva svědci nebo druhý notář.

U privilegovaných testamentů byly požadavky na formální náležitosti mírnější, avšak k jejich pořízení zde musely nastat zákonem předvídané důvody. Důvodem zřízení takových testamentů patřily plavby námořní lodi, testament za moru nebo jiné epidemie a vojenský testament³⁷. Mírnější formální požadavky spočívaly v možnosti učinění projevu vůle pouze před dvěma svědky ve věku již od 14 let, přičemž v době nákazy ani nebyla nutná přítomnost všech svědků zároveň.

I přesto, že testament byl zpravidla osobním pořízením jednoho zůstavitele, Obecný zákoník občanský umožňoval učinit i poslední pořízení společná, která mohli činit manželé popřípadě snoubenci (ale takové pořízení opět nabylo platnosti až uzavřením platného manželství). Každý z manželů mohl své poslední pořízení odvolat, aniž by tím pozbylo pořízení druhého manžela platnosti, leda že by byla závislost jednoho pořízení na druhém výslovně ustanovena.

Co se týče způsobilosti svědků testamentu, nezpůsobilými svědky byly osoby mladší 18 let, osoby smyslů zbavené, slepí, hluchí, němí, dále osoby, které nerozuměly řeči pořizovatelově, dědic nebo odkazovník stran toho, co se mu z pozůstalosti odkazovalo, rovněž tak jeho manžel, rodiče, děti, sourozenci nebo osoby v témže stupni s ním sešvagřené, jakož i jeho placení členové domácnosti. Totéž platilo i o obmyšleném písaři, jeho placení členové domácnosti by však mohli i být svědky.

Obsahem testamentu bylo v první řadě ustanovení dědice (§ 553). Pořizovatel mohl jmenovat dědicem jednu nebo více osob podle své vůle.

³⁷ Vojenský testament se řídil služebním řádem vojenským z roku 1873 a bylo možné jej pořizovat do roku 1922. Poté pozbyl platnosti, neboť nabyl účinnosti nový služební řád československého vojska, účinný od 1. 10. 1922.

Ustanovil-li jediného dědice, aniž by určil podíl jakým má dědictví nabýt, platilo, že nabýval celou pozůstalost. Určil-li zůstavitel jedinému dědici podíl, který nepředstavoval celou pozůstalost, platilo, že zbytek pozůstalosti nabývali dědicové zákonní (§ 554).

V případě, že zůstavitel v závěti ustanovil více dědiců bez určení jejich podílů, platilo obdobně jako dnes, že jejich podíly byly stejné. Pokud zůstavitel určil všem dědicům podíly, které ale nezahrnovali všechn jeho majetek, vykládal se další postup podle projevu vůle zůstavitele. „Nevyčerpávají-li podíly určené celé pozůstalosti, obdrží zbytek dědicové zákonní. Povolal-li však pořizovatel ony dědice k pozůstalosti celé a tudíž se zmýlil jen při vypočtení podílu, obdrží pozůstalost celou a podíly jejich se poměrně zvýší (§ 556). Kdyby podíly určené pozůstalost převyšovaly, bude je poměrně redukovati.“³⁸ Vyměřil-li pořizovatel podíly jen některým dědicům a jiným ne, obdrželi tito rovným dílem to, co zbývalo po rozdělení vyměřených podílů (§ 557). Nezbylo-li nic, bylo pro dědice bez vyměřeného podílu ze všech určených dílů strhnuto úměrně tolik, aby obdržel rovného podílu jako dědic nejmenšího dílu nebo stejného, byly-li podíly všech dědiců stejné. Ve všech ostatních případech, kdy se zůstavitel zmýlil v počtech, měla být pozůstalost rozdělena tak, aby jeho vůle byla co možná nejvíce vyplněna (§ 558).

V případě, že některý ze závětních dědiců nedědil, přibyl takto uvolněný podíl poměrně k podílům ostatních ustanovených dědiců. Obecný zákoník občanský tak vycházel z principu přirůstání uvolněného podílu, což je v dnešní právní úpravě výslovně vyloučeno. Zůstavitel mohl zabránit přirůstku uvolněného podílu ustanovením náhradního dědice. „Obecnou substitucí dědickou jest ustanovení zůstavitelovo, že pozůstalost má připadnouti dalšímu dědici pro ten případ, že osoba v prvé řadě za dědice ustanovená dědicem se nestane.“³⁹ Zákon pak dále rozlišoval (§ 605), zda zůstavitel povolal náhradníky všeobecně nebo se jednalo o jednotlivé situace, tedy zda se náhradnímu dědici dostane podílu na pozůstalosti, jen když povoláný dědic pozůstalost nabýt nemůže, nechce, nebo pro všechny případy. Zemřelo-li dítě, které zůstavitel povolal za dědice, po němž zůstali potomci, o kterých nebyla v testamentu zmínka, pak nastupovali tito mlčením opomenutí

³⁸ Krčmář, J. *Občanské právo. Právo dědické*. V. díl. Praha: Všehrd, 1930. s. 38.

³⁹ Švamberg, G., Andres, B. *Základy občanského práva*. Praha: Palásek a Kraus, 1946. s. 146.

potomci (zákonná substituce). Náhradní dědic měl v zásadě stejné postavení jako původní dědic. Podmínky a omezení uložená dědici, tak postihovaly i náhradníka, pokud zůstavitel výslovně neurčil něco jiného.

Vedle obecného náhradnictví ještě existovalo nástupnictví svěřenské, které spočívalo v tom, že zůstavitel uložil dědici povinnost, aby po své smrti nebo za jiných okolností, přenechal dědictví náhradníkovi. Zůstavitel pak mohl ustanovit řadu osob, které se měly v dědictví po něm vystřídat, neboť nebyl nijak omezen v počtu svěřenských dědiců. Toto náhradnictví mohl zůstavitel zříditi i mlčky, a to tak, že dědici zakázal, aby o zanechaném jmění pořídil testament, a donutil ho tak zachovat pozůstalost pro zákonné dědice.

Požizovatel nebyl v posledním pořízení při určování okruhu dědiců a odkazovníků téměř ničím omezen, stejně tak záleželo na jeho vůli, zda pořídí o celém svém majetku nebo jen části. Výjimku tvořily případy, kdy existovali tzv. nepominutelní dědicové. Nepominutelnými dědici byly osoby, kterým ze zákona příslušel nárok na to, aby jim zůstavitel v posledním pořízení zanechal alespoň tzv. povinný díl, tedy určitou část pozůstalosti, které by se jim dostalo, kdyby po zůstaviteli dědily ze zákona. Nepominutelnými dědici byli v první řadě zůstavitelovy děti a jejich potomci. Nebylo-li jich, pak zůstavitelovi rodiče, případně prarodiče a jejich rodiče, přišlo-li by na ně právo a pořadí při posloupnosti zákonné. Velikost nepovinného dílu potomka (Obecný zákoník občanský nečinil rozdíl mezi potomky zletilými a nezletilými, jak je tomu dnes), činila alespoň jednu polovinu jeho zákonného podílu. Zůstavitelovým předkům se muselo dostat alespoň jedné třetiny zákonného podílu. Jestliže zůstavitel nezanechal nepominutelnému dědici jeho povinný díl vůbec anebo zanechal-li mu nedostačující podíl, mohl se nepominutelný dědic domáhat vyplacení resp. doplnění jeho povinného dílu podáním žaloby na testamentární dědice a odkazovníky. Tito se následně všichni museli poměrně na zaplacení povinného dílu podílet. Žaloba se promlčovala, a to ve třech letech od prohlášení testamentu. Nepominutelného dědice mohl zůstavitel vydědit a odejmout mu tak nebo zkrátit jeho povinný díl. Mohl tak učinit ze zákonem předvídaných důvodů, které byly upraveny v ustanovení § 768, pokud nepominutelný dědic opustil zůstavitele v nouzi bez poskytnutí pomoci, byl odsouzen k trestu žaláře na 20 let nebo na doživotí, vytrvale vedl život, který se přičil veřejné mravnosti, a v případě rodičů zůstavitele, pokud úplně zanedbali

výchovu dítěte. Zůstavitel mohl dokonce platně vydědit i mlčky, a to tak, že pořídil o celém svém majetku a nepominutelnému dědici nic nezanechal⁴⁰. Zůstavitel ani nemusel uvést v posledním pořízení důvod, pro který vydědňuje. Důvod ani nemusel v době pořizování existovat, stačilo, aby nastal kdykoli do zůstavitelovy smrti. Bylo pak na osobě, proti které se nepominutelný dědic domáhal povinného dílu, aby prokázala existenci důvodu pro vydědění. Vydědění mohlo být zrušeno jen výslovným odvoláním zůstavitele při dodržení všech náležitostí posledního pořízení.

Zůstavitel měl možnost poslední pořízení omezit připojením vedlejších ustanovení, které mohly obsahovat výminku, doložení času nebo příkaz (§ 695). Výminkou neboli podmínkou, se rozumělo vedlejší ustanovení, podle něhož byl vznik, rozsah nebo zánik dědického práva závislý na nejisté budoucí skutečnosti. Výminky musely být srozumitelné, možné (splnitelné) a dovolené (v souladu s právními předpisy a dobrými mravy). V opačném případě se k nim nepřihlíželo. Výminky se pak dělily na odkládací nebo rozvazovací, podle toho zda na dané právní skutečnosti závisel vznik či zánik dědického práva, a dále na negativní nebo pozitivní, podle toho, zda skutečnost, na které závisí vznik či zánik dědického práva, nastane nebo nenastane. Při splnění rozvazovací podmínky, došlo k přechodu dědického práva buď na náhradního dědice, byl-li zůstavitelem ustanoven, nebo na dědice zákonné.

Na rozdíl od výminky, bylo doložení času ustanovením budoucí jisté události. Bylo tedy jisté, že nastane, pouze se nevědělo kdy. Zatímco u výminky zemřel-li obmyšlený ještě před jejím splněním, dědické právo nepřecházelo na jeho dědice, u doložení času tomu ale bylo naopak.

Příkazem zůstavitel nařizoval dědici nebo odkazovníkovi, aby s nabytým majetkem naložil příkázaným způsobem. V podstatě se jednalo o rozvazovací podmínku, jejíž nesplnění mělo za následek pozbytí dědického práva. Od této se však lišil tím, že nemusel být splněn přesně tak, jak bylo zůstavitelem požadováno, postačilo tedy i jeho částečné splnění. Povinnost splnit příkaz mohla podle okolností přecházet i na dědicovi dědice. V pochybnostech, zda zůstavitel vedlejším

⁴⁰ Rouček, F., Sedláček, J. a kol. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. III. díl. Praha: V. Linhart, 1936. s. 439.

ustanovením zamýšlel výminku nebo příkaz, byla považována za příkaz, neboť ten byl pro dědice příznivější.⁴¹

Institut odkazu představoval výjimku ze zásady univerzální sukcese, na které bylo dědické právo založeno. Odkaz čili legát, představoval singulární nabytí pro případ smrti. Odkazem ukládal zůstavitel dědici, aby plnil ve prospěch třetí osoby, odkazovníka. Odkazovníkem mohl být i některý z dědiců. Předmětem odkazu mohlo být vše, co mělo majetkovou hodnotu a mohlo být předmětem právního obchodu, věci, práva nebo práce. Obecný zákoník občanský v ustanoveních §§ 656 - 683 upravoval celou řadu podrobných pravidel o jednotlivých druzích odkazů, zejména o odkazu věci, pohledávky, propuštění z dluhu, dluhu, výživy či věna.

Poslední pořízení mohl zůstavitel zrušit několika způsoby. Především tak mohl učinit zřízením novějšího posledního pořízení. Dřívější testament zrušuje se pozdějším platným testamentem, a to v celém rozsahu pokud pořizovatel nedal jasně najevo, že dřívější má zůstat zcela nebo zčásti v platnosti. Zřízením novějšího kodícilu zrušuje se kodícil starší jen potud, pokud se ustanovení obou nesnášejí.⁴²

Jestliže zůstavitel chtěl zrušit závěť, aniž by pořizoval novou, mohl tak učinit výslovným projevem vůle, nebo mlčky. Jejím odvoláním, tedy výslovným projevem vůle, které muselo mít všechny náležitosti potřebné ke zřízení testamentu. Při odvolání již však nemusela být zachována stejná forma, jakou byl odvolávaný testament zřízen. Mlčky, např. úmyslným zničením listiny, podpisu na testamentu, vymazáním jeho obsahu, nebo jen uplynutím lhůty u privilegovaných posledních pořízení apod.

2.4 Občanský zákoník z roku 1950

Vzhledem k významným politickým a společenským změnám, které nastaly po roce 1948, došlo ke změně mnoha stěžejních předpisů tak, aby odpovídaly socialistickým idejím a pojetí práva. Rozsáhlé změny se tak nemohly nevyhnout ani civilnímu právu. Obecný zákoník občanský byl s účinností ke dni 1. ledna 1951 zrušen zákonem č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, tzv. středním občanským

⁴¹ Krčmář, J. *Občanské právo. Právo dědické*. V. díl. Praha: Všehrad, 1930. s. 46.

⁴² Švamberg, G., Andres, B. *Základy občanského práva*. Praha: Palásek a Kraus, 1946. s. 151.

zákoníkem. Celá jeho koncepce odrážela socialistické pojetí civilního práva, což se samozřejmě výrazně odrazilo i na právní úpravě dědického práva. Zejména se projevila změna v chápání vlastnického práva, kdy se nově rozlišovaly tři různé typy: socialistické, soukromé a osobní. Nejvýznamnější, pojmově nezcizitelné a neděditelné socialistické vlastnictví, existovalo ve dvou formách – státní a družstevní. Státní vlastnictví spravoval přímo stát nebo pověřené národní či komunální podniky. Družstevní vlastnictví spravovala družstva. Soukromé vlastnictví pak bylo považováno za již překonanou formu a bylo výrazně omezováno. Osobní vlastnictví zahrnovaly předměty osobní a domácí spotřeby a právě na ně se vztahovalo dědické právo.

Dědické právo bylo obsaženo v části páté v §§ 509 – 561. Některé instituty zde upravené, byly převzaty z předchozí právní úpravy, avšak v podstatně zjednodušené a omezené formě. Jednou ze základních změn bylo nabývání dědictví již okamžikem smrti zůstavitele. Nabývat dědictví bylo možno pouze na základě zákona a závěti, autonomie vůle zůstavitele byla podstatně omezena a zákonné posloupnosti byla jednoznačně dána přednost před děděním ze závěti. Závěť bylo třeba vykládat v souladu s obecným ustanovením § 31 o výkladu projevu vůle, tedy tak, aby její výklad odpovídal pravidlům socialistického soužití, respektive aby byl v souladu s úkoly uloženými státním plánem rozvoje národního hospodářství, má-li závěť pro plnění státního plánu význam.⁴³ Dědické smlouvy byly zrušeny a i ty dříve platně sepsané pozbyly platnosti, stejně jako i společné závěti manželů. Nově dědicové odpovídali za dluhy zůstavitele jen do výše nabytého dědictví.

Střední občanský zákoník znal pouze jeden druh pořízení pro případ smrti a tím byla závěť. Ta byla definována jako jednostranný projev zůstavitelovy vůle, kterým zůstavitel osobně učinil rozhodnutí, jak se po jeho smrti naloží s jeho majetkem (§ 534). Závěť mohla pořídit pouze osoba v plném rozsahu svéprávná, nesměly tedy pořizovat osoby mladší 18 let, zcela nebo zčásti zbavená svéprávnosti a osoba stížená duševní poruchou, pro kterou by nemohla obstarat své záležitosti zcela nebo ne náležitě. Výjimku zde představovali nezletilci starší 15 let. Tito mohli sepsat závěť formou notářského zápisu, ale pouze o majetku, jenž nabyli vlastní prací.

⁴³ Knapp, V. *Učebnice občanského a rodinného práva*. III. Díl. Praha: Orbis, 1953. s. 40.

Zákon již neupravoval ústní formu závěti ani privilegované testamenty. Poslední pořízení tak bylo možné učinit pouze v písemné formě, a to buď soukromé - holografní či allografní nebo veřejné. Nově byla také zavedena povinnost závěť opatřit datem sepsání.

Soukromé poslední pořízení mohl zůstavitel sepsat sám vlastní rukou a vlastnoručně podepsat, nebo v případě allografní závěti, sepsat strojem nebo nechat sepsat jinou osobou, vlastnoručně podepsat a před dvěma svědky prohlásit, že listina obsahuje jeho poslední vůli. V takovém případě museli být svědci přítomni současně a k listině připojit své podpisy.

Při posledním pořízení veřejnou formou projevil zůstavitel svoji vůli do úředního zápisu před soudem⁴⁴ nebo před státním notářem. Tato forma závěti byla povinná pro osoby nezletilé starší patnácti let, osoby slepé a hluché, které nemohly číst, a osoby němé, které nemohly psát. V posledních dvou jmenovaných případech musel být přizván tlumočník.

Svědky závěti nemohly být osoby nesvéprávné, slepí, hluchí, němí, duchovní a řeholníci a ti, kteří neznali, respektive nerozuměli řeči, ve které zůstavitel pořizoval.

Institut odkazu byl zachován, ale s naprosto odlišným obsahem. Odkazovník měl nově postavení dědice, současně se všemi jeho právy a povinnostmi. Předmětem odkazu nemohly být nemovité věci, uznávali se pouze movité věci či finanční částka. Další zajímavostí bylo, že jedinou výjimkou, kdy odkazovník neodpovídal za dluhy zůstavitele, byly případy, kdy byla odkazovníkovi zůstavena věc, jejíž cena je v poměru k ceně zanechaného majetku jen nepatrná, a jestliže souhrn odkazů nečiní více než čtvrtinu toho, co zbude ze zanechaného majetku po odečtení dluhů (§ 537). K platnému zřízení odkazu musel zůstavitel v závěti výslovně uvést, že vylučuje odkazovníka z odpovědnosti za svoje závazky. Odkaz nebyl již vyplácen z majetku dědice, ale stejně jako dědictví, se nabýval již smrtí zůstavitele.

Vedlejší ustanovení závěti již nebyla upravena vůbec. Jedinou zmínku o nich pak představoval § 550, který stanovil, že je neplatné omezení dědice lhůtou,

⁴⁴ Zřizování závěti před soudem bylo zrušeno v roce 1954 zákonem č. 52/1954 Sb., kterým se rozšiřuje působnost státního notářství, ve znění pozdějších předpisů. Od roku 1955 tak bylo možné sepsovat závěť formou veřejné listiny, ale pouze před notářem.

příkazem či podmínkou, ať už odkládací nebo rozvazovací. „Zákon zásadně nepřipouští, aby dědic byl v závěti jakýmkoli způsobem omezován ve volném nakládání se zděděným majetkem neboť takovými doložkami by mohlo být zatěžováno nebo mařeno účelné hospodářské využití zděděného majetku.“⁴⁵

Podle § 539 středního občanského zákoníku mohl zůstavitel v závěti ustanovit náhradního dědice pro případ, že povolaný dědic z nějakého důvodu dědictví nenabude. Jednalo se již pouze o obecné náhradnictví. Svěřenské náhradnictví bylo zrušeno jako důsledek ustanovení § 550, neboť bylo podle své povahy povoláním za dědice doloženým buď odkládací výminkou, nebo počínající lhůtou.⁴⁶

Ustanovení § 551 upravovalo okruh nepominutelných dědiců, jimiž byli potomci zůstavitele, jeho rodiče a prarodiče. Toto ustanovení zajišťovalo základní zásadu dědění ze zákona, které směřovalo k zajištění nové funkce dědického práva, jíž bylo zejména posílení rodinných vztahů.⁴⁷ Nezletilým potomkům se muselo dostat celého jejich zákonného podílu, zletilým potomkům, rodičům a prarodičům, kteří byli v době zůstavitelovy smrti v nouzi a neschopní práce, pak nejméně třem čtvrtinám jejich zákonného podílu. Nově tedy zákon rozlišoval mezi nezletilými a zletilými potomky a současně došlo k vyřazení manžela z okruhu nepominutelných dědiců. Závěť byla v rozsahu, v němž byl nepominutelný dědic zkrácen na svém podílu, částečně neplatná⁴⁸ a jednalo se o neplatnost relativní.⁴⁹ Nepominutelného dědice pak mohl zůstavitel výslovným projevem vůle vydědit. V ustanovení § 552 byly vypočteny důvody, z jakých tak mohl učinit. Těmito důvody byly opuštění v nouzi, odsouzení pro úmyslný trestný čin a trvalé odpírání pracovní činnosti. Vydědění by bylo neúčinné, pokud zůstavitel neuvedl důvod, pro který nepominutelného dědice vydědňuje.

⁴⁵ Knapp, V. *Učebnice občanského a rodinného práva*. III. Díl. Praha: Orbis, 1953. s. 44.

⁴⁶ Knapp, V. *Učebnice občanského a rodinného práva*. III. Díl. Praha: Orbis, 1953. s. 44.

⁴⁷ Knapp, V. *Učebnice občanského a rodinného práva*. III. Díl. Praha: Orbis, 1953. s. 44.

⁴⁸ K tomu se vyjádřil Krajský soud Uherské Hradiště v rozhodnutí 5 Co 216/53 ze dne 7. 4. 1954: Částečná neplatnost závěti uplatněná dědicem, jehož zákonný podíl nesmí být závětí zkrácen buď vůbec, nebo nikoli o více než o čtvrtinu jeho ceny (§ 551 o. z.), jde na újmu všech dědiců ze závěti, výjimku nečiní ani dědicové, jichž zákonný podíl nesmí být rovněž uvedeným způsobem zkrácen, pokud nejsou dotčena jejich práva podle § 551 o. z.

⁴⁹ K tomu viz blíže rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR sp. zn. Cz 153/54 ze dne 28. 5. 1954: Neplatnost závěti podle § 551 o. z., není neplatností absolutní, které by musil soud dbát z úřední povinnosti a které by se mohl dovolávat každý, kdo má na tom právní zájem, např. věřitel oprávněného dědice, nýbrž jen neplatností relativní, kterou může uplatňovat jen dědic uvedený v § 551 o. z.

Závěť mohl zůstavitel kdykoli zrušit pořízením nového testamentu, odvoláním nebo úmyslným zničením listiny se svojí poslední vůlí.

3. Současná právní úprava autonomie vůle zůstavitele

Dědění je jedním ze základních práv člověka zaručených mu ústavním zákonem. Kromě listiny základních práv a svobod je hmotněprávní úprava dědění obsažena v ustanoveních §§ 460 – 487 Občanského zákoníku. Ustanovení občanského zákoníku jsou tedy poměrně stručná.

V současné době platné právní předpisy stanoví, že autonomie vůle zůstavitele může být projevena pouze prostřednictvím závěti, vydědění či ustanovení správce dědictví. Naplnění jakýchkoli dalších příkazů, přání či podmínek, které by zůstavitel ještě za svého života projevil, aby byly splněny po jeho smrti, tak zůstává pouze na dobré vůli dědiců a pozůstalých a jejich účtě k zůstaviteli.

Dnešní platnou právní úpravou závěti, vydědění a ustanovení správce dědictví se tedy budu zabývat v následujících kapitolách. Nejvýraznějším projevem vůle zůstavitele pro případ smrti, který umožňuje současná právní úprava, je pořízení závěti. Dále může zůstavitel ovlivnit způsob nakládání s jeho majetkem po jeho smrti tím, že vydědí některého ze svých potomků a v neposlední řadě také ustanovením správce dědictví. Již v úvodu jsem zmínila, že projevem autonomie vůle zůstavitele může být i to, že o svém majetku neučiní žádné z pořízení pro případ smrti a konkludentně tak projeví svoji vůli, aby dědicové nabyli dědictví podle zákonem stanovených podílů. Přesto vzhledem k rozsáhlosti daného tématu budou následující kapitoly věnovány zejména výslovným projevům vůle zůstavitele směřujícím k uspořádání právních vztahů po jeho smrti.

3.1 Obecné předpoklady dědění

Jak jsem již v této práci několikrát zmínila, dědění je základním právem člověka. Samotná realizace přechodu zůstavitelových práv a povinností na jeho právní nástupce je podmíněna určitými zákonnými předpoklady. Základními předpoklady nabytí dědictví jsou smrt zůstavitele, existence pozůstalosti, právní

důvod dědění a způsobilost dědice, o těch pojednám blíže v následujících podkapitolách.

3.1.1 Smrt zůstavitele

„Smrt je trvalé zastavení životních dění, ukončení života jednotlivce. Je pravý opak života (jenž je plynulý děj změn) a je stav ireversibilní, nedá se již měnit.“⁵⁰

„Dědictví se nabývá smrtí zůstavitele.“⁵¹

Smrt jako taková v českém právním řádu není definována. Nejblíže se definicí smrti z biologického a lékařského hlediska zabývá zákon č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých zákonů (transplantační zákon), který v § 2 písm. e) stanoví: „*pro účely tohoto zákona se rozumí smrtí nevratná ztráta funkce celého mozku, včetně mozkového kmene*“ a dále pak v § 10 odst. 3 uvádí, že „*smrt se zjišťuje prokázáním nevratné zástavy krevního oběhu a nevratné ztráty funkce celého mozku, včetně mozkového kmene v případech, kdy jsou funkce dýchání nebo krevního oběhu udržovány uměle.*“. Z tohoto pohledu je tedy smrtí zastavení životních funkcí v organismu, spojené s nevratnými změnami, které obnovení životních funkcí znemožňují.

Obecně z hlediska práva je smrt právní událostí, již končí lidský život, nejen co se týká tělesné schránky, ale i jeho právní sféry. Smrtí končí způsobilost fyzické osoby mít práva a povinnosti a zaniká její právní subjektivita. Osud práv a povinností, jež fyzická osoba nabyla za svého života, je v případě její smrti různý. Některá práva a povinnosti smrtí fyzické osoby zanikají, jiná přesahují biologickou existenci svého nabyvatele a přecházejí na jeho právní nástupce.

Vzhledem k tomu, že dle platných právních předpisů se dědictví nabývá smrtí zůstavitele, a tímto okamžikem své smrti přestává být fyzická osoba

⁵⁰ Masarykův slovník naučný, díl VI. Československý kompas, Praha 1932.

⁵¹ § 460 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

subjektem všech právních vztahů, je třeba tento okamžik náležitě určit. Pro stanovení okamžiku zániku právní subjektivity fyzické osoby existují dva způsoby, a to úřední zjištění smrti lékařem a prohlášení za mrtvého soudem.

Úředním zjištěním smrti se rozumí postup podle vyhlášky č. 19/1988 Sb., o postupu při úmrtí a pohřebnictví, ve znění zákona č. 256/2001 Sb., která stanoví postupy po bezprostředním úmrtí člověka, týkajícího se oznámení úmrtí, prohlídky mrtvého, zjištění příčin smrti, případného nařízení pitvy, pohřbivací povinnost, způsob pohřbu apod. a dále postup podle zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Podle obecného postupu dle § 1 vyhlášky č. 19/1988 o postupu při úmrtí a pohřebnictví, musí být úmrtí a nález těla mrtvého mimo zdravotnické zařízení bezodkladně oznámeny obvodnímu lékaři, v jehož obvodu k úmrtí došlo nebo bylo tělo mrtvého nalezeno. Oznamovací povinnost má pak každý, kdo se o úmrtí dozvěděl nebo našel tělo mrtvého a neví, zda úmrtí již bylo oznámeno. Příslušný lékař pak učiní prohlídku mrtvého za účelem zjištění úmrtí a případné příčiny smrti. Předmětná vyhláška pak stanovuje i další postupy při speciálních případech, jež mohou při úmrtí nastat, jako například zemřeli osoba ve zdravotnickém zařízení, ústavu sociální péče, na pracovišti nebo ve výcvikových prostorech a zařízeních ozbrojených sil. Prohlízející lékař pak, pokud nerozhodne o provedení pitvy, je povinen oznámit úmrtí bezodkladně, do 3 dnů, po prohlídce příslušnému matričnímu úřadu, a to na listu o prohlídce mrtvého (§ 21 odst. 3 zákona č. 301/2000 Sb. a § 3 odst. 1 vyhlášky č. 19/1988 Sb.). V tomto listu podává odborný posudek, kterým mimo jiné zkonstatuje zřejmou příčinu a dobu úmrtí osoby. Přesná doba úmrtí označena v listu o prohlídce mrtvého má zejména význam za situace, kdy při jedné události zemřelo více osob, které by po sobě mohly být povolány za dědice. Nelze-li však prokázat, která z osob zemřela dříve a která později, vychází se z vyvratitelné domněnky, že zemřely zároveň. Tato právní konstrukce má za následek to, že tyto osoby po sobě nemohou dědit a v dědickém řízení se k nim pak nepřihlíží.

Matriční úřad pak na základě listu o prohlídce mrtvého provede o tomto zápis do knihy úmrtí a vydá úmrtní list a podle § 175a občanského soudního řádu oznámí úmrtí ve svém matričním obvodu soudu, příslušnému k projednání

dědictví. Věcně příslušnými soudy jsou podle § 9 odst. 1 občanského soudního řádu okresní soudy, resp. Městský soud v Brně nebo Obvodní soud v Praze. Místní příslušnost soudů je dána § 88 písm. j) občanského soudního řádu, který stanoví, že místně příslušným je soud, v jehož obvodu měl zůstavitel naposledy bydliště, a neměl-li bydliště nebo není-li možné bydliště zjistit, je jím soud, v jehož obvodu měl naposledy zůstavitel pobyt; není-li takový soud, je příslušný soud, v jehož obvodu je zůstavitelův majetek. V případě, že je více takto příslušných soudů, je kompetentní ten z nich, který první provedl úkon.

Pro případ, že nelze prokázat smrt fyzické osoby výše uvedeným způsobem, pak stanoví § 7 odst. 2 občanského zákoníku, že soud fyzickou osobu prohlásí za mrtvou, zjistí-li její smrt jinak a dále za mrtvou, soud prohlásí také nezvěstnou fyzickou osobu, lze-li se zřetelem ke všem okolnostem usoudit, že již nežije. V prvním případě se jedná o tzv. důkaz smrti, kdy sice není možno prokázat smrt fyzické osoby předepsaným způsobem, avšak lze ji prokázat pomocí jiných důkazních prostředků (kupříkladu na základě svědecké výpovědi). Druhý případ tvoří situace, kdy je pravděpodobné, že nezvěstná osoba se zřetelem ke všem okolnostem případu již nežije. Za mrtvého může soud prohlásit i nezvěstného, lze-li se zřetelem k věku osoby v době, kdy se stala nezvěstnou, k době nezvěstnosti, jakož i k dalším okolnostem soudit, že nezvěstný již nežije. Takové prohlášení tedy nevychází ze zjištění smrti, ale ze závěru o velké pravděpodobnosti smrti.

Procesněprávní stránka prohlášení za mrtvého v obou případech je pak upravena v ustanovení §§ 195 – 200 občanského soudního řádu. Řízení o prohlášení za mrtvého může soud zahájit i bez návrhu. Je však obvyklé, že řízení je zahajováno na návrh osoby, jenž má na věci právní zájem. Účastníky tohoto řízení jsou pak zpravidla manžel, děti, dědicové a taktéž i nezvěstný, kterému soud ustanoví opatrovníka.

Dle úpravy v novém občanském zákoníku, dědické právo vzniká smrtí zůstavitele. Výslovně je upraveno, co je z hlediska hmotného práva jako důkaz smrti právně významné. V §§ 26 – 28, tato ustanovení odpovídají dnešní právní

úpravě prokázání smrti lékařskou prohlídkou a prohlášením za mrtvého, důkazem smrti.

Na rozdíl od dnešní právní úpravy, je zde výslovně zmíněna právní domněnka současné smrti několika osob, není-li jisté, zda přežila určitá z nich osobu jinou. Pokud nelze smrt člověka prohlásit standardním způsobem po lékařském ohledání těla, je tato situace řešena v ustanoveních o domněnce smrti §§ 71-76. Prohlášení za mrtvého je zde upraveno značně širěji, než v současném občanském zákoníku. Zvláštní důraz je pak kladen na rozlišení mezi domněnkou smrti a důkazem smrti, které jsou dnes upraveny společnými ustanoveními, jak v občanském zákoníku, tak i občanském soudním řádu. V závislosti na charakteru situace, za níž se člověk stal nezvěstným, stanoví návrh různé lhůty v trvání tří, pěti a sedmi let. Zvláštní ochrana je pak poskytována těm, kteří se stali nezvěstnými jako nezletilí.

3.1.2 Existence pozůstalosti

Dalším ze základních předpokladů pro realizaci dědického práva je existence dědictví, jako takového. Dědictvím neboli pozůstalostí, se rozumí souhrn práv a povinností majetkové (penězi ocenitelné) povahy, v hodnotě vyšší, než nepatrné.

„Pozůstalost jest jmění - soubor věcí, které kdo umíraje zanechal. Jmění toto přechází buď na dědice ze zákona, ze smlouvy neb z poslední vůle, buď jakožto odúmrtí na ty, kterým dle zákonů odúmrti jsou přikázány.“⁵²

Minimálně za posledních 150 let se tedy pojem pozůstalosti vůbec nezměnil. Vždy se jednalo a bude jednat o majetek a práva s ním spojená (na rozdíl od římskoprávní úpravy, kdy dědické nástupnictví přesahovalo pouhé vstoupení do majetkových práv zůstavitele). Zemřelého označuje platná právní úprava jako zůstavitele, tedy toho, kdo něco zůstavil (zanechal). Zůstavitelem tedy není každý, kdo zemře, ale pouze ten, po kom zůstal nějaký majetek, jenž se může stát předmětem dědictví. „Jestliže tedy zůstavitel nezanechal majetek nebo zanechal-li

⁵² Riegrův slovník naučný, díl šestý. I. L. Kober, Praha, 1866. s. 758.

majetek jen nepatrné hodnoty, nemá právního nástupce, který by vstupoval do jeho práv a povinností.⁵³

U dědění jde především o přechod majetku zůstavitele na dědice, a to ve smyslu aktiv - práv, jejichž hodnota je vyjádřitelná penězi a práv s peněžitým plněním, nicméně spolu s aktivy přechází na dědice poměrnou částí, i zůstavitelova pasiva, a to do výše ceny nabytého dědictví. Majetek, jenž je předmětem dědictví, je tedy při dědickém řízení vždy chápán jako celek a není možné oddělit od sebe aktiva a pasiva, a nelze ani odmítnout či přijmout pouze jednotlivou věc z tohoto celku. Předmětem dědění jsou bez výjimky věci ve vlastnictví zůstavitele, nebo spoluvlastnický podíl na nich, a taková práva, která nezanikají smrtí oprávněného, anebo nejsou podle zvláštní právní úpravy z dědictví vyloučena, ale přecházejí na právního nástupce zemřelého jinak než dědění. Mezi práva, která zanikají smrtí jedince a nepřechází na dědice ani jiné osoby patří všechna práva a povinnosti osobnostního rázu, jakými jsou zejména práva vyplývající z rodině – právních vztahů, právo na bolestné a na náhradu za ztížení společenského uplatnění, právo na výživné, právo odpovídající věcnému břemeni in personam (s osobou), předkupní právo, právo na vrácení daru, pokud jej zůstavitel neuplatnil ještě za svého života, některá autorská práva nebo ručitelský závazek.

Další skupinu tvoří práva, která sice smrtí oprávněné osoby nezanikají, avšak přecházejí na další osoby jinak, než dědění. Osoby, na které tyto nároky mimo dědictví přecházejí, nemají postavení dědiců, i když se může jednat o osoby totožné s dědici, a tedy neodpovídají za závazky zůstavitele. Do této skupiny práv řadíme peněžité nároky z pracovního poměru, peněžité nároky z nemocenského pojištění, peněžité nároky ze sociálního zabezpečení, peněžité dávky sociální péče, peněžité dávky státní sociální podpory, pojistné plnění z pojištění osob, práva a povinnosti vyplývající ze stavebního spoření a právo nájmu bytu.

Na rozdíl od dnešní právní úpravy, nový občanský zákoník rozlišuje mezi pojmy pozůstalost a dědictví. Zatímco pozůstalost je zde chápána jako celé jmění zůstavitele k okamžiku zůstavitelovy smrti (§ 1475 odst. 2), dědictvím je ta část

⁵³ Rozsudek krajského soudu v Hradci Králové ze dne 15. 1. 2002, sp. zn. 26 Co 131/2001.

pozůstalosti, která skutečně připadá jako jmění osobě, která je dědicem (§ 1475 odst. 3). Nová úprava však nepřejímá institut ležící pozůstalosti, který u nás platil až do nástupu komunistického režimu, kdy se na pozůstalost po zůstavitelově smrti hledí až do okamžiku soudního rozhodnutí o dědictví, jako na majetek náležející stále zemřelému zůstaviteli a dědic pak nabyl vlastnické právo k dědictví až rozhodnutím soudu o odevzdání dědictví, nikoli již smrtí zůstavitele. Jak dále uvádí důvodová zpráva, k návratu k původní rakouské úpravě zde nebyly ani teoretické ani praktické důvody měnit základ stávající koncepce a nadále se tak v § 1670 stanoví, že dědic nabývá dědictví smrtí zůstavitele.⁵⁴

Dalšími rozdíly oproti současnosti je možnost zahrnout do pozůstalosti práva a povinností vázaná výlučně na osobu (§ 1475 odst. 2 návrhu) a rozsah odpovědnosti dědice za dluhy zůstavitele.

3.1.3 Právní důvod dědění

Platná právní úprava připouští jediné dva právní důvody dědění. Tím jest závět a zákon, případně kombinaci obou důvodů. K dědické posloupnosti ze zákona dochází v případě, že zůstavitel zemře bez zanechání platné závěti, nebo pokud testamentární dědic nenabude dědictví (ustanovení § 461 občanského zákoníku). Vzhledem k tomu, že dědění ze závěti budu v této práci věnovat samostatnou kapitolu, na následujících řádcích se zaměřím pouze na stručný popis dědění ze zákona.

Dědění ze zákona je jedním z možných dědických titulů, jehož aplikace nastupuje v případě, že zůstavitel nešetřil závětí, jak má být po jeho smrti s jeho majetkem, případně jeho částí naloženo. Okruh dědiců ze zákona je závislý na přesně určeném příbuzenském či obdobném vztahu k zůstaviteli. Který ze zůstavitelových příbuzných bude označen jako dědic, je uvedeno v ustanoveních §§ 473 - 475a občanského zákoníku, kde je zůstavitelovo příbuzenstvo rozděleno do dědických skupin na základě parentelní posloupnosti doplněné principem reprezentace. Výčet osob stanovený občanským zákoníkem je taxativní a na jiné

⁵⁴ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu občanského zákoníku, zvláštní část k §§ 1479 a 1480.

dědice se dědění ze zákona nevztahuje. Dědické skupiny jsou celkem čtyři a příbuzní zůstavitele jsou logicky povoláni k dědění v pořadí od nejbližších příbuzných, až po příbuzné vzdálenější. První skupinu tvoří zůstavitelovy děti a manžel, či partner, kteří dědí rovným dílem. Nedědí-li některé ze zůstavitelových dětí, nastupují na jejich místo jejich děti, a následně jejich potomci. Ve druhé skupině jsou k dědění povoláni zůstavitelův manžel nebo partner, jeho rodiče a ti, kteří žili se zůstavitelem nejméně po dobu jednoho roku před jeho smrtí ve společné domácnosti a kteří z tohoto důvodu pečovali o společnou domácnost nebo byli odkázáni výživou na zůstavitele.

V rámci této skupiny je zvýhodněn manžel zůstavitele, jemuž se musí dostat podíl dosahující nejméně jedné poloviny z dědictví. Ve třetí skupině dědí rovným dílem zůstavitelovi sourozenci, případně jejich děti, a ti, kteří žili se zůstavitelem nejméně po dobu jednoho roku před jeho smrtí ve společné domácnosti a kteří z tohoto důvodu pečovali o společnou domácnost nebo byli odkázáni výživou na zůstavitele. Nedědí-li žádná z výše uvedených osob, dědí ve čtvrté skupině stejným dílem prarodiče zůstavitele a nedědí-li žádný z nich, dědí stejným dílem jejich děti.

Ve všech dědických skupinách platí zásada akrescence, což znamená, že nedědí-li některý z povolaných dědiců v dané skupině, případně jeho potomek, umožňuje-li zákon jeho nástupnictví, jeho podíl se poměrně rozdělí mezi ostatní dědice ze skupiny.

Pokud nedědí žádný ze zákonem povolaných dědiců a zůstavitel ani nepořídil o svém majetku závěť, připadne podle § 462 občanského zákoníku dědictví státu. Stát v tomto případě nemá postavení dědice, avšak odpovídá za případné dluhy zůstavitele stejným způsobem jako dědic.

Podle ustanovení § 1476 návrhu nového občanského zákoníku jsou právními důvody dědění dědická smlouva, závěť nebo zákon, nebo opět je zde zavedena možnost kombinace těchto důvodů. Jak o dědické smlouvě, tak i o závěti podle tohoto návrhu bude pojednáno ještě samostatně v dalších kapitolách.

V oblasti dědických skupin nový občanský zákoník, kromě mírného rozšíření okruhu dědiců, nepřináší žádné velké změny. Dle mého názoru jsou ustanovení současného občanského zákoníku, co se týče okruhu dědiců povolaných k dědění

zákonem dostatečná, a ani není třeba je nikterak rozšiřovat. Zákonné posloupnosti jsou v návrhu věnována ustanovení §§ 1633 – 1641 a dědicové jsou zde rozdělení do šesti tříd. První, druhá i třetí třída zůstávají téměř nezměněny, ve čtvrté třídě dědí stejným dílem zůstaviteli prarodiče, avšak jejich potomci byli přesunuti až do šesté třídy, kde dědí spolu s dětmi dětí sourozenců zůstavitele (praneteře a prasynovci). V páté třídě pak jsou povoláni k dědění prarodiče rodičů zůstavitele. I v dnešní době je však dědění ve čtvrté dědické skupině velmi výjimečné a k případům, že vnuk zemře dříve než jeho prarodiče, dochází velmi zřídka, rozšiřování okruhu dědiců ještě o rodiče prarodičů mi připadá až nadbytečné. Jiná věc je jednoznačnost výkladu některých ustanovení, která je podle mého názoru například ve čtvrté skupině sporná. Z gramatického hlediska je pojem „prarodiče“ pomnožný a nelze na něj nahlížet jednoznačně. Mám tím na mysli to, že formulace tohoto ustanovení nedává odpověď, zda zákonodárce měl na mysli prarodiče, tedy rodiče z otcovy či matčiny strany nebo všechny čtyři prarodiče bez rozdílu. To však ani v nové právní úpravě řešeno nebude, neboť právě čtvrtá dědická třída zůstala formulačně totožná. Je zajímavé, že u páté dědické třídy si byli tohoto problematického výkladu autoři vědomi a přiklonili se k rozdělení prarodičů podle větví na prarodiče ze strany otce a matky zůstavitele zvlášť. Domnívám se, že u čtvrté dědické skupiny by pak tedy zřejmě mělo být postupováno analogicky, ale jak jsem již uvedla i dědění ve čtvrté dědické skupině dnes bývá výjimkou. Případy, kdy budou dědit praparodiče zůstavitele, budou velmi ojedinělé.

Změnou oproti současné právní úpravě je, že nedědí-li zákonný dědic, stávají se dědici odkazovníci, podle poměru hodnoty svých odkazů (§ 1633 odst. 1). Nastane-li tato situace, budou uvedené osoby vystupovat vůči odkázaným předmětům jako odkazovníci, vůči ostatní pozůstalosti budou vystupovat jako dědicové (o odkazech viz níže). Nedědí-li žádný z dědiců ani podle zákonné dědické posloupnosti, připadá dědictví státu. Na stát se hledí, jako by byl zákonným dědicem, tento však nemá právo odmítnout dědictví.

Nyní odúmrt' není dědickým titulem, ale zvláštním způsobem nabytí vlastnictví. Pozice státu se tedy výrazně změní. Nový zákoník tímto navrácí odúmrt' z oblasti veřejného práva zpět do soukromoprávní sféry a státu přiznává postavení zákonného dědice.

Další zajímavostí je upravení několikerého příbuzenství v ustanovení § 1641, kde je stanoveno, že je-li někdo se zůstavitelem příbuzný z více než z jedné strany, má z každé strany dědické právo, které by mu náleželo jako příbuznému z této strany. Současná právní úprava tuto otázku neřeší vůbec a v judikatuře a právní teorii byl řešen pouze případ, kdy sourozenec zůstavitele byl totožný s tzv. osobou spolužijící. V tomto případě však bylo řečeno, že tento dědic má nárok pouze na jeden dědický podíl. Dle § 771 je příbuzenství vztah osob založený na pokrevním poutu, nebo vzniklý osvojením, z čehož vyplývá, že několikeré příbuzenství se v tomto případě nevztahuje i na osobu spolužijící, která byla zároveň v příbuzenském vztahu se zůstavitelem a z tohoto titulu také byla povolána k dědění. Problematiku souběhu zákonné dědické posloupnosti z titulu osoby spolužijící a zároveň příbuzenského, tedy autoři opět ponechali nevyřešenu a bude záležet na právní praxi, zda se přikloní k dosavadnímu výkladu, či na tyto případy analogicky vztáhne ustanovení o několikerém příbuzenství.

3.1.4 Způsobilost dědice

Způsobilost dědice může být chápána dvěma způsoby, objektivně, jako obecná způsobilost mít práva a povinnosti a subjektivně, tak jak je upravena v ustanovení § 469 občanského zákoníku.

Vzhledem k tomu, že dědictví se nabývá smrtí zůstavitele, má z hlediska způsobilosti mít práva a povinnosti dědickou způsobilost každá fyzická i právnická osoba, která žila či existovala v okamžiku smrti zůstavitele. Zde zákon připouští dvě výjimky z tohoto pravidla, a to pokud se jedná o právní subjektivitu již počatého dítěte, nascitura, kterému je přiznána dědická způsobilost za předpokladu, že se narodí živé. Druhou výjimku tvoří nadace, jíž se přiznává dědická způsobilost, ačkoli k jejímu vzniku má dojít až teprve na základě závěti zůstavitele (ke zřízení nadace viz blíže kapitola 3.2.3.2).

Občanský zákoník spojuje dědickou nezpůsobilost s taxativně vymezenými důvody, ustanovení § 469 zní: *„Nedědí, kdo se dopustil úmyslného trestného činu proti zůstaviteli, jeho manželu, dětem nebo rodičům anebo zavrženíhodného jednání proti projevu poslední vůle zůstavitelovy. Může však dědit, jestliže*

mu zůstavitel tento čin odpustil.“. K dědické nezpůsobilosti se přihlíží ze zákona (ex lege) a soud k ní přihlíží z úřední povinnosti (ex offio). Dědická nezpůsobilosti může být zhojena pouze projevem vůle zůstavitele. V souvislosti se zůstavitelovým odpuštěním činu, jenž zapříčinil dědicovu nezpůsobilost, není bez zajímavosti, že v odborné literatuře se rozcházejí právní názory na to, zda může být tento čin spáchán i po zůstavitelově smrti. Zatímco doc. JUDr. Jiří Mikeš a JUDr. Ladislav Muzikář ve své publikaci uvádějí, že „*Z povahy věci vyplývá, že k takovému úmyslnému trestnému činu muselo dojít nejpozději dnem smrti zůstavitele, lhostejno však v jakém časovém odstupu od tohoto dne nazpět.*“⁵⁵, v komentáři k občanskému zákoníku je řečeno, že: „K jednáním zakládajícím dědickou nezpůsobilost může dojít jak za života zůstavitele (například spácháním trestného činu na osobě zůstavitele), tak po jeho smrti (spácháním trestného činu proti rodiči zůstavitele, paděláním či zatajením závěti apod.)“⁵⁶. V některých komentářích dokonce dospěli autoři k názoru, že úmyslný trestný čin spáchaný proti zůstaviteli a dalším vyjmenovaným osobám, způsobuje dědickou nezpůsobilost pachatele pouze v případě, že byl spáchán ještě za zůstavitelova života, zatímco k zavrženíhodnému jednání proti projevu poslední vůle zůstavitele může dojít jak za života zůstavitele, tak i po ní.⁵⁷

Ani jeden z výše uvedených názorů nelze z textu zákona dovodit, avšak dle mého názoru by se splnění podmínky dědické způsobilosti nemělo vztahovat pouze do okamžiku smrti zůstavitele. Z dědického nástupnictví by měl být vyloučen i ten, jenž se dopustil úmyslného trestného činu proti zůstaviteli, jeho manželu, dětem nebo rodičům anebo zavrženíhodného jednání proti projevu poslední vůle zůstavitelovy i po smrti zůstavitele.

V novém občanském zákoníku je dědická nezpůsobilost upravena v ustanoveních §§ 1481 – 1483, které rozšiřují dnešní právní úpravu zejména o věci,

⁵⁵ Mikeš, J., Muzikář, L. *Dědické právo*. Praha: Linde, a.s., 2007. s. 25.

⁵⁶ Fiala, J., Kindl, M., a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. I. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009. s. 811.

⁵⁷ Fiala, R., Mikeš, J. In Švestka, J., Spáčil, J., a kol. *Občanský zákoník II. Komentář*. Praha: C.H.Beck, 2008. s. 1258-1259.

kteře jsou dnes překlenovány právním výkladem. Z platného práva přejímá oba dva důvody dědické nezpůsobilosti. První důvod úmyslný trestný čin proti zůstaviteli, jeho manželu, dětem nebo rodičům, se neomezuje jen na dítě a rodiče, ale je vztažen na všechny jeho předky a potomky zůstavitele. Navíc se úmyslný trestný čin nahrazuje pojmem „čin povahy úmyslného trestného činu“, což by mělo v praxi zahrnout i případy protiprávních činů učiněných úmyslně osobami trestně neodpovědnými. Druhý převzatý důvod dědické nezpůsobilosti již nesměřuje pouze proti projevu zůstavitelovy vůle, ale proti zůstavitelově poslední vůli vůbec, doplněný příkladným výčtem typických činů proti zůstavitelově poslední vůli. V ustanovení § 1482 zákon dále uvádí, že po zůstaviteli nedědí jako zákonný dědic manžel, který se vůči zůstaviteli dopustil činu, který naplňuje znaky domácího násilí, podal-li zůstavitel návrh na rozvod manželství i z tohoto důvodu. Dále je nově upraveno, že po svém dítěti nedědí rodič, jehož soud zbavil rodičovské odpovědnosti. Zatímco první dva zmíněné důvody se vztahují na dědickou posloupnost bez ohledu na dědický titul, poslední dva zmíněné jsou výslovně omezeny pouze na zákonnou dědickou posloupnost. Nic tedy nebrání tomu, aby v těchto případech byl zůstavitelův manžel či rodič povolán některým z pořízeních pro případ smrti. Možnost zhojení překážek dědění prominutím zůstavitelem zůstává zachováno. Zůstaviteli je tak ponechána autonomie vůle pořízeních o svém majetku, vůči jiné osobě.

3.2 Závěť

Samotné právo pořídit o svém majetku závěti jako zákonem předvídaného úkonu pro případ smrti, je formou realizace vlastnického práva zůstavitele a je jedním z dispozičních oprávnění vlastníka. Pojem závěti není v právních předpisech definován. Občanský zákoník pouze v několika málo ustanoveních vymezuje formální a obsahové náležitosti, podle nichž lze závěť charakterizovat jako osobní, jednostranný, kdykoli odvolatelný, neadresovaný právní úkon zůstavitele, kterým disponuje se svým majetkem pro případ své smrti. Hlavním účelem závěti pak je stanovení dědice a případně více dědiců a podílů, jimiž budou na zůstavitelově majetku participovat. Závěť musí splňovat nejen obecné náležitosti, kterými

občanský zákoník podmiňuje platnost jakéhokoli právního úkonu, ale i zvláštní náležitosti vztahující se k tomuto konkrétnímu projevu vůle uvedené v ustanoveních §§ 476 – 480.

V následujících podkapitolách tedy budu pojednávat o jednotlivých zákonných požadavcích kladených na platnost tohoto právního úkonu, kterými jsou, že závěť musí být učiněna osobou k tomuto právnímu úkonu způsobilou, svobodně a vážně, určitě a srozumitelně, dále nesmí svým obsahem nebo účelem odporovat zákonu, obcházet jej nebo se přičít dobrým mravům a musí být pořízena v předepsané formě. Všechny zákonné náležitosti musí závěť splňovat nejpozději k okamžiku smrti zůstavitele. Vzhledem k tomu, že účinky závěti nastávají až po smrti zůstavitele, a většinu ze zákonem stanovených podmínek je pak velmi obtížné prokázat, je třeba velmi dbát na to, aby předmětný právní úkon nebyl stížen jakoukoli vadou, která by měla za následek jeho absolutní neplatnost.

Podle nového občanského zákoníku jsou pořízením pro případ smrti závěť, dědická smlouva nebo dovětek (§ 1491). Vzhledem k tomu, že dědění podle těchto pořízením má přednost před děděním podle zákonné posloupnosti, jsou na rozdíl od současného občanského zákoníku ustanovení o pořízením pro případ smrti systematicky předřazena úpravě dědění ze zákona. Základní pojmové znaky závěti zůstávají zachovány i v budoucí právní úpravě, kdy závěť je charakterizována jako striktně osobní jednostranný právní úkon, v němž zůstavitel nejméně jedné osobě zůstává alespoň část ze svého jmění. Musí naplňovat obecné náležitosti právního jednání. Musí tedy být pravá a vážná, prostá omylu, projevená určitě a srozumitelně. Přímou v zákoně v ustanovení § 1494 odst. 2 je pak zakotveno pravidlo, že závěť je třeba vykládat tak, aby bylo co nejvíce vyhověno vůli zůstavitele.

3.2.1 Formální náležitosti závěti

3.2.1.1 Požadavky na osobu pořizovatele

Závěť je ryze osobním právním úkonem zůstavitele. Činí ji tak osobně a nemůže k tomuto zmocnit svého zástupce.⁵⁸ Ustanovení občanského zákoníku na rozdíl od právní úpravy v Obecném zákoníku občanském neupravuje podrobně důvody nezpůsobilosti zůstavitele sepsat závěť. Způsobilost k právním úkonům je u fyzických osob do jisté míry komplikována mnohými právně relevantními aspekty, které mají nebo mohou mít vliv na způsobilost konkrétní fyzické osoby ke konkrétnímu právnímu úkonu. Obecně lze říci, že závěť může pořídit každá fyzická osoba, která je plně způsobilá k právním úkonům. Způsobilost k právním úkonům vzniká v plném rozsahu nabytím zletilosti, tedy dovršením osmnáctého roku, případně uzavřením manželství osobou starší 16 let. Z tohoto pravidla je připuštěna výjimka, kdy je přiznána pořizovací způsobilost i nezletilci staršímu 15 let, který může platně pořídit závěť k veškerému svému majetku a to formou notářského zápisu.⁵⁹

Další podmínkou způsobilosti k právním úkonům je absence jiných skutečností na straně zůstavitele, které by mohly zapříčinit, že není schopen pochopit smysl, význam a účel závěti. Zřídit platně závěť nemůže osoba, která byla soudem zcela zbavena způsobilosti k právním úkonům pro duševní poruchu, která není jen přechodná, a dále pak osoba jinak zdravá, která však v době provedení právního úkonu jednala v duševní poruše, jež ji činila k takovému úkonu nezpůsobilou. Naproti tomu však osoba, která je ve způsobilosti k právnímu jednání omezena, ať pro nedostatek věku nebo pro duševní poruchu, která není jen přechodná, může za jistých okolností závěť sepsat platně. Na rozdíl od předchozí právní úpravy, je do našeho právního řádu vrácena možnost sepsat závěť i osobě, které je sice pro duševní poruchu omezena ve způsobilosti k právnímu jednání,

⁵⁸ Hendrych, D., a kol. *Právní slovník*. Praha: C.H.Beck, 2009. s. 1383.

Viz také rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 2968/2006, ze dne 20. 3. 2008.

⁵⁹ Tato výjimka byla do Občanského zákoníku zavedena zákonem č. 509/1991 Sb., kterým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník.

avšak kterou tato duševní porucha neomezuje v sepsání závěti.⁶⁰ Na závěr je třeba říci, že požadavky kladené na osobu zůstavitele jsou vždy posuzovány k okamžiku, kdy byla závěť sepsána, resp. podepsána.

Nová právní úprava vychází v zásadě z právní úpravy současné. Podle nového občanského zákoníku není způsobilá pořizovat osoba nesvéprávná⁶¹, tedy mladší osmnácti let, nebo šestnácti let uzavřela-li manželství. Osoba starší patnácti let pak může opět platně pořídit formou veřejné listiny.

Co se týče osob s omezenou svéprávností⁶², zde se nová právní úprava částečně inspirovala v Obecném zákoníku občanském. Platí tak, že osoba s omezenou svéprávností tak, že není způsobilá pořizovat, může přesto platně pořídit v jakékoli formě, pokud se uzdravila do té míry, že je schopna projevit vlastní vůli (§ 1527). Dále je uvedeno, že kdo byl ve svéprávnosti omezen, může v rámci omezení pořizovat jen formou veřejné listiny (§ 1528 odst. 1). Zákon obsahuje speciální pravidlo pro osoby s omezenou svéprávností pro chorobnou závislost na požívání alkoholu, užívání psychotropních látek nebo podobných přípravků či jedů nebo chorobnou závislost na hráčské vášni představující závažnou duševní poruchu, ty mohou v rozsahu omezení pořizovat v jakékoli předepsané formě, ale maximálně však o polovině pozůstalosti. Zbývající část pozůstalosti náleží zákonným dědicům. Pokud by však jako zákonný dědic měl dědit pouze stát, může zůstavitel s takto omezenou svéprávností pořídit o celé pozůstalosti (§ 1528 odst. 2).

⁶⁰ Bednář, V. *Testamentární dědická posloupnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. s. 72.

⁶¹ Dle § 15 odst. 2 nového občanského zákoníku se svéprávností rozumí způsobilost nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem (právně jednat). Plně svéprávným se pak člověk stává zletilostí. Zletilosti se nabývá dovršením osmnáctého roku věku. Podle § 4 odst. 1 se pak má za to, že každá svéprávná osoba má rozum průměrného člověka i schopnost užívat jej s běžnou péčí a opatrností, a že to každý od ní může v právním styku důvodně očekávat.

⁶² Podle nové právní úpravy již nelze zcela zbavit svéprávnosti, pouze omezit rozhodnutím soudu, a to v rozsahu, v jakém člověk není pro duševní poruchu, která není jen přechodná, schopen právně jednat.

3.2.1.2 *Náležitosti vůle a jejího projevu*

Závěť musí být učiněna osobně zůstavitelem, a to svobodně a vážně, určitě a srozumitelně. Zůstavitel musí při sepisování závěti vědět, co činí a znát obsah daného právního úkonu, který musí odrážet jeho svobodnou vůli. Projev jeho vůle tedy nesmí být činěn pod fyzickým či psychickým nátlakem. Jak už bylo výše uvedeno, závěť musí být učiněna vážně. Zůstavitel tedy musí tento právní úkon učinit s úmyslem vyvolat právní následky, které zákon se závětí jako právním úkonem spojuje, tedy ustanovit dědice ke svému majetku. Dále musí být závěť prostá jakéhokoli omylu, který by měl vliv na obsah závěti, např. na osobu dědice, nebo bez něhož by zůstavitel závěť vůbec nezřídil. Vůle projevená zůstavitelem musí být, co do obsahu srozumitelná a určitá. Srozumitelností je myšlena srozumitelnost absolutní, to znamená, že pokud existuje někdo, kdo je schopen obsah poslední vůle určit, není považována za neplatnou (např. pokud zůstavitel sepíše závěť v klínovém písmu).⁶³ Domnívám se však, že v takovém případě, by ale pak bylo nasnadě posouzení duševní způsobilosti zůstavitele. Pořízení pro případ smrti musí být určité, zejména pokud jde o jednoznačné výslovné určení dědiců povolaných závětí k dědění⁶⁴, či věcí a práv, která mají dědicům připadnout. Jednotlivá ustanovení závěti si nesmí navzájem odporovat.

Podle § 35 odst. 2 občanského zákoníku je třeba právní úkony vyjádřené slovy vykládat nejenom podle jejich jazykového vyjádření, ale zejména též podle vůle toho, kdo právní úkon učinil, není-li tato vůle v rozporu s jazykovým projevem. Výklad závěti je důležitým prvkem v porozumění skutečné vůle projevené zůstavitelem, avšak nedostatek určitosti nebo srozumitelnosti závěti nelze odstranit ani výkladem závěti a závěť je pak částečně nebo zcela neplatná.

Pravidly, kterými by se mělo řídit při výkladu vůle zůstavitele, se několikrát zabýval mj. i Nejvyšší soud, a to např. v rozsudku sp. zn. 4 Cz 61/86 ze dne, 28. 11. 1986: „K posouzení skutečné vůle pisatele závěti, jsou-li o ni pochybnosti,

⁶³ Bednář, V. *Testamentární dědická poslušnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. s. 74.

⁶⁴ Posouzením určitosti ustanovení dědiců se zabýval např. Krajský soud v Brně ve svém rozhodnutí sp. zn. 18 Co 218/93 ze dne 14. 2. 1994, kde vyslovil názor, že: „Ustanovení závěti, kterým pořizovatel poroučí svůj majetek "svým dětem" bez uvedení bližších údajů o těchto dětech, nelze považovat za neurčitě: je prokazatelné, kdo je dítětem pořizovatele. Neobsahuje-li závěť další omezení, je třeba ji vykládat tak, že pořizovatel ustanovil za dědice všechny své děti. Nestanovil-li podíly jednotlivých dětí, jsou jejich podíly stejné (§ 477, věta druhá ObčZ).“.

je třeba zjišťovat vedle znění textu Listiny (slovního výkladu) všechny okolnosti, za nichž byl projev vůle o ustanovení závětních dědiců učiněn a z nichž lze dovodit skutečnou vůli zůstavitele. Okolnosti případu jsou skutečnosti existující vně vlastního projevu vůle, a to i tehdy, když je předepsána písemná forma. Není napravováním neurčitosti projevu vůle, jestliže projev vůle je vykládán se zřetelem k okolnostem případu.“. Ve svém usnesení sp. zn. 21 Cdo 372/2001 ze dne 29. 11. 2001 pak Nejvyšší soud vyjádřil právní názor, že „Závěť je pro neurčitost ve vymezení okruhu povolaných dědiců neplatná jen tehdy, kdyby nebylo možné ani výkladem právního úkonu (způsobem uvedeným v ustanovení § 35 odst.2, občanského zákoníku) dovodit, kdo se má stát dědicem zůstavitelky. Výklad závěti může směřovat jen k objasnění jejího obsahu, tedy ke zjištění toho, co bylo skutečně projednáno. Pomocí výkladu nelze " nahrazovat" nebo " doplňovat" vůli, kterou zůstavitelka při pořízení závěti neměla nebo kterou sice měla, ale neprojevila ji.“.

Nový občanský zákoník, kromě zvláštních ustanovení o následcích zůstavitelova omylu, neupravuje speciálně náležitosti projevu vůle zůstavitele. Jak se uvádí v důvodové zprávě: pro závěť jako právní jednání platí obecné požadavky vznášené na právní jednání v části první⁶⁵. Zůstavitelova vůle tak musí být pravá a vážná, prostá omylu, projevená určitě a srozumitelně musí svým obsahem a účelem odpovídat dobrým mravům i zákonu. Ustanovení zákona pak sledují jen zdůraznění zvláštní povahy závěti jako projevu vůle adresovaného jiným pro případ zůstavitelovy smrti, přičemž dědici, odkazovníci i soud se budou s obsahem poslední vůle zpravidla seznamovat až v době, kdy zůstavitel již nebude schopen podat další vysvětlení. Pořizovatel by tak měl přistupovat k sepisování závěti včas a při plných smyslech, s rozvahou a neukvapeně, také zvolit řádnou formu pro závěť stanovenou a důkladně se přesvědčit, že jeho poslední pořízení vyhovuje zákonným požadavkům. Výslovně je v textu zákona zdůrazněno, že povaha závěti vyžaduje odchylku od obecných pravidel pro výklad právních jednání. Závěť tak nelze vykládat podle toho, jak se jeví dědicům, ale je třeba ji

⁶⁵ Výklad právních jednání je upraven v ustanoveních §§ 555 – 558.

interpretovat tak, aby se co možná nejvíce vyhovělo vůli zůstavitele (§ 1494 odst. 2). Neplatná je závěť nebo její ustanovení, pokud zůstavitel jednal v podstatném omylu, tj. v takovém, že bez něj by zůstavitel o pozůstalosti nepořídil (nebo její části) tak, jak učinil (§§ 1529-1531).

3.2.2 Formy závěti

Jedním z nejdůležitějších požadavků na platnost projevu poslední vůle je požadavek formy projevu. Jelikož občanský zákoník v roce 1964 ani pozdějšími novelizacemi nepřevzal do platného práva znovu možnost zřídit závěť ústně, je jedinou přípustnou formou projevu poslední vůle forma písemné závěti.⁶⁶

Ustanovení občanského zákoníku týkající se formy závěti mají kogentní povahu a s jejich nedodržením je spojen následek absolutní neplatnosti závěti.

V § 476 odst. 1 občanského zákoníku připouští tři formy projevení vůle zůstavitele, a to napsaní vlastní rukou (holografní), zřízení v jiné písemné formě za účasti svědků (allografní) nebo ve formě notářského zápisu.⁶⁷

Bez ohledu na to, jakou formou je závěť sepsána, musí v ní vždy být uvedeno datum jejího podpisu, a to výslovným uvedením dne, měsíce a roku.

Nový občanský zákoník znovu výslovně rozlišuje formy závěti na soukromé a veřejné, dodržení předepsané formy je pak podmínkou platnosti posledního pořízení.

Ze závěti dále musí být zřejmé, který den, měsíc a rok byla závěť pořízena. Pořídil-li zůstavitel závětí více, které si však odporují nebo závisí-li jinak právní účinky závěti na určení doby jejího pořízení, je závěť neplatná (§ 1494). Z uvedeného textu vyplývá, že zůstavitel nemusí, jako doposud, uvádět přesné

⁶⁶ Bednář, V. *Testamentární dědická posloupnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. s. 74.

⁶⁷ Do 1. 1. 1992 připouštěl občanský zákoník pouze závěť sepsanou vlastní rukou a závěť zřízenou ve formě notářského zápisu. Zákonem č. 509/1991 Sb., kterým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník, byla do našeho právního řádu zavedena možnost zřídit závěť i jinak než vlastní rukou zůstavitele a závěť osoby, která nemůže číst nebo psát.

datum pořízení závěti. Stačí, pokud to z ní „bude zřejmé“. Domnívám se, že nový zákoník tímto zmírňuje současné striktní ustanovení § 476 odst. 2 a pro platnost závěti pak by mělo stačit uvést např. „v den svých 55. narozenin“. Přesto důvodová zpráva k tomuto uvádí, že přejímá stávající dikci § 476 odst. 2 dnešního občanského zákoníku, což je podle mě matoucí a neodpovídá textu zákona. I když je otázkou, jak se k tomuto ustanovení bude později v praxi přistupovat, a zda nebude spíše vyvolávat spory a nejasnosti ohledně platnosti závěti.

Další novinkou oproti současné právní úpravě je pak znovuzavedení tzv. privilegované závěti do právní úpravy, a to ustanoveními §§ 1542-1549 o úlevách při pořizování závěti. Závěť s úlevami může pořídit před třemi současně přítomnými svědky osoba, která je pro nenadálou událost v patrném a bezprostředním ohrožení života, nebo která se nachází v místě, kde je běžný společenský styk ochromen následkem mimořádné události a nelze-li po něm rozumně požadovat, aby pořídil v jiné formě. Speciální formu závěti s úlevami pak představuje závěť pořízená před starostou obce za přítomnosti dvou svědků, je-li důvodná obava, že by zůstavitel zemřel dříve, než by mohl pořídit závěť ve formě veřejné listiny, nebo před velitelem námořní lodi nebo letadla, má-li pro to zůstavitel vážný důvod. Vojáci a jiné osoby náležející k ozbrojeným silám pak budou moci při účasti v ozbrojeném konfliktu a vojenských operacích pořídit závěť před jiným vojákem v hodnosti důstojníka nebo vyšší za přítomnosti dvou svědků. Pokud bude závěť pořízená před starostou, velitelem lodi nebo letadla a podepsána osobou, která pořídila záznam o poslední vůli zůstavitele a současně je podepsána oběma svědky a přečtena zůstaviteli, aby tento potvrdil, že jde o projev jeho poslední vůle, bude považována za veřejnou listinu. V opačném případě, tedy pokud bude chybět některá z výše uvedených náležitostí, nebude to mít za následek neplatnost závěti, avšak nebude nadále považována za veřejnou listinu.

Platnost privilegovaných závětí je časově omezena. U závěti ústní, před třemi svědky na dobu dvou týdnů, ostatní pak na dobu třech měsíců, samozřejmě vše za předpokladu, že zůstavitel tuto dobu přežije. Tato lhůta neběží ani po dobu, po kterou nebude zůstavitel moci pořídit závěť ve formě notářského zápisu.

Autoři odůvodňují tuto právní úpravu tím, že je běžná v jiných evropských právních řádech a usnadňuje zůstaviteli pořízení poslední vůle, pokud nastanou mimořádné okolnosti. Nevím, jak dalece jsou tyto instituty využívány v jiných

státech, avšak nedomnívám se, že by tato právní úprava byla nepostradatelná a přinesla nějaký pozitivní výsledek do našeho právního řádu. Vzhledem k tomu, že závěť s úlevami má usnadnit zůstaviteli pořízení závěti, měla by i právní úprava být stručná a jednoduchá, přesto jsou tato ustanovení velmi obsáhlá a poměrně složitě formulovaná. Ústní forma závěti před třemi svědky pak bude dle mého názoru znamenat spíše neúměrné protahování dědických řízení a následné soudní spory o platnost posledního pořízení. Zejména pak pokud nebude ani pořízen záznam o zůstavitelově poslední vůli, jehož vyhotovení svědky je pouze fakultativní (§ 1542 odst. 2).

3.2.2.1 Holografní závěť

Forma holografní závěti je upravena v občanském zákoníku v ustanovení § 476a, který uvádí, že vlastnoruční závěť musí být sepsána a podepsána vlastní rukou, jinak je neplatná.

Vlastnoruční závěť je nejjednodušším typem závěti. Její sepsání nevyžaduje žádné zvláštní úkony, dovednosti, nebo účast jiných osob, než zůstavitele. K jejímu pořízení jsou třeba pouze psací potřeby a schopnost zůstavitele číst, psát a vyjádřit písemným projevem svoji vůli.

Pro platnost vlastnoručně psané závěti je důležité, aby byla sepsána a podepsána opravdu celá vlastní rukou zůstavitele, a to včetně data. Platnost holografní závěti, ve které není uvedeno datum vlastní rukou zůstavitele, byla již také několikrát řešena soudy, zejména v souvislosti s novelizací občanského zákoníku, kdy v tehdejší znění § 476 odst. 2 bylo uvedeno, že závěť napsaná vlastní rukou musí být zůstavitelem podepsána a zůstavitel v ní navíc musí uvést den, měsíc a rok, kdy ji podepsal. V této otázce se judikatura přiklonila k rozšiřujícímu výkladu zákona, ačkoli z textu zákona tato povinnost přímo nevyplývá. K tomu se vyjádřil např. Městský soud v Praze ve svém rozhodnutí ze dne 30. 6. 1997 sp. zn. 24 Co 181/97: „I po novelizaci občanského zákoníku, provedené zák. č. 509/1991 Sb., platí, že forma vlastnoručně pořízené závěti je dodržena jen tehdy, bylo-li také datum závěti jako její nedílná obsahová součást ve smyslu § 476 odst. 2 ObčZ připojeno vlastní rukou pořizovatele. Z ustanovení

§ 476a ObčZ nelze dovozovat, že k platnosti vlastnoručně psané závěti postačí, je-li vlastnoruční její text a podpis, zatímco datum může být uvedeno i jiným způsobem.“. Toto stanovisko následně potvrdil i Nejvyšší soud ČR ve svém rozhodnutí ze dne 17. 11. 1998 sp. zn. 21 Cdo 586/98: „V případě, že by datum (den, měsíc a rok), kdy byla závěť podepsána, byl v závěti uveden někým jiným než zůstavitelem, není možné hovořit o tom, že by závěť byla zůstavitelem napsána jeho vlastní rukou; holografní závěť, která nebyla napsána vlastní rukou zůstavitele je - jak se uvádí v ustanovení § 476a ObčZ - neplatná.“.

Co se týče podpisu, ten musí být vždy umístěn až na konci textu, který vyjadřuje obsah poslední vůle zůstavitele. K veškerému dalšímu textu, který je uveden za podpisem již nelze přihlížet. Občanský zákoník, ani jiný právní předpis neobsahují ustanovení o tom, jakým způsobem a v jakém rozsahu musí zůstavitel připojit pod obsah závěti svůj vlastnoruční podpis. Při výkladu tohoto ustanovení je třeba za podstatné považovat spolehlivé zjištění toho, že podpis na závěti pochází od zůstavitele a že je dán v takové formě, aby nebylo pochybností o totožnosti zůstavitele. Pisatel závěti musí být zcela jednoznačně určen a nesmí vzniknout žádné pochybnosti o tom, že by závěť nepocházela od zůstavitele a že by ji sám nepodepsal. Podpis zůstavitele pouze příjmením ve spojení např. s jeho titulem, pokud o totožnosti tohoto vlastnoručního podpisu nejsou pochybnosti, vyhovuje požadavku vyplývajícímu z ustanovení § 476 odst. 2.⁶⁸

Kromě faktu, že nový občanský zákoník výslovně uvádí, že vlastnoručně sepsaná závěť je soukromou listinou, tak na současné právní úpravě nic nemění a téměř doslova přejímá ustanovení § 476a. Při srovnání ostatních ustanovení nového občanského zákoníku zejména tedy jejich obsáhlosti, působí úprava holografní závěti dle mého názoru trochu stručně.

⁶⁸ Viz rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR sp. zn. 4 Cz 82/82, ze dne 27. 1. 1983.

3.2.2.2 *Allografní závěť*

Obecně se allografní závěti rozumí závěť, jejíž text není psán vlastní rukou zůstavitele a která je pořízena za účasti svědků. V § 476b je upravena allografní závěť se dvěma svědky a v § 476c pak jsou uvedeny zpřísněné podmínky pro pořízení závěti osobami, které nemohou číst nebo psát.

Na rozdíl od předchozí formy u tohoto typu závěti nezáleží na způsobu jejího sepsání, není tedy rozhodující, zda ji zůstavitel vyhotovil sám prostřednictvím nějakého přístroje (např. psací stroj, počítač) nebo zda ji sepsala na základě pokynů zůstavitele jiná osoba, ať už vlastnoručně či opět nějakým technickým prostředkem. Závěť podle ustanovení § 476b vyžaduje pro platnost této formy závěti vlastnoruční podpis zůstavitele a jeho prohlášení před minimálně dvěma svědky, že listina obsahuje jeho poslední vůli. Tito svědci pak musí závěť podepsat. Ze znění tohoto ustanovení nelze dovozovat, že by určovalo závazným způsobem také pořadí, v jakém musí být tyto náležitosti splněny, stalo-li se tak v bezprostřední časové souvislosti, takže se jednotlivé úkony jeví jako celistvý úkon. Důvodem neplatnosti allografní závěti tedy není okolnost, že zůstavitel nejprve před dvěma svědky současně přítomnými výslovně projevil, že listina obsahuje jeho poslední vůli, a bezprostředně poté závěť vlastní rukou podepsal, nebo že svědci nejprve závěť podepsali a bezprostředně poté zůstavitel před nimi (současně přítomnými) výslovně projevil, že listina obsahuje jeho poslední vůli apod. Zůstavitelův projev vůle je učiněn výslovně tehdy, jestliže pomocí jakýchkoliv slovních výrazů, popřípadě i obvyklých znamení, před svědky projeví způsobem nevzbuzujícím pochybnosti to, že listina obsahuje jeho poslední vůli.⁶⁹

Zákonodárce myslel i na osoby (zůstavitele), kteří nemohou číst nebo psát. Nemusí se však jednat o takové trvalé postižení, následující paragraf umožňuje sepsat tuto zvláštní formu allografní závěti i těm, kteří mají takový handicap jen dočasně, popřípadě analfabeti.

Těmto je věnován § 476c, který upravuje běžnou závěť tak, aby byla co nejlépe přizpůsobena těmto zůstavitelům a objektivně a transparentně tak vyjádřila jejich vůli. Jedná se tedy o speciální formu allografní závěti. Pro platnost závěti

⁶⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 2985/99 ze dne 9. 5. 2000.

jsou stanovené striktní podmínky. Zůstavitel může projevit svoji poslední vůli pouze za současné přítomnosti tří svědků a to v listině. Ta musí být následně přečtena a před přítomnými třemi svědky podepsána. Zůstavitel také musí před těmito potvrdit, že s obsahem listiny souhlasí, respektive, že je projevem jeho vůle. Zároveň musí být v listině uvedeno, že zůstavitel nemůže číst nebo psát, kdo listinu napsal (pisatel) a kdo ji nahlas přečetl (předčítatel) a jakým způsobem zůstavitel potvrdil, že listina obsahuje jeho pravou vůli. Pokud tyto podmínky nebudou splněny, je závěť neplatná. Platností závěti v souvislosti se způsobilostí zůstavitele projevit poslední vůli podle § 476c se zabýval Nejvyšší soud, který ve svém rozsudku sp. zn. 21 Cdo 2203/2006 ze dne 24. 10. 2006 stanovil, že: „...pouze zůstavitel, jemuž objektivně existující handicap (zpravidla zdravotní) znemožňuje číst nebo psát, tedy pořídit závěť ve smyslu ustanovení § 476a (holografní závěť) nebo § 476b (allografní závěť se dvěma svědky), může platně pořídit závěť ve smyslu ustanovení § 476c“.

Oba výše uvedené typy allografní závěti musí být pořízeny za přítomnosti svědků. Způsobilost osoby být svědkem při zřízení závěti je upravena v ustanoveních § 476e a § 476f, které stanoví, že svědky mohou být pouze osoby, které jsou způsobilé k právním úkonům. Negativně pak jsou vymezeny osoby vyloučené, kterými jsou osoby nevidomé, neslyšící, němé, dále ty, které neznají jazyk, ve kterém je projevována vůle a nakonec samozřejmě také ty osoby, které mají podle poslední vůle zůstavitele dědit. Dále zákon stanoví, že zákonný dědic a osoby jim blízké nemohou při pořizování poslední vůle zůstavitele působit jako úřední osoby, svědci, pisatelé, tlumočníci či předčítatelé. Obdobně je to i v případě, že zůstavitel ustanoví jako dědice právnickou osobu. Nezpůsobilými svědky jsou pak ty fyzické osoby, které činí (mohou činit) za tuto právnickou osobu právní úkony i fyzické osoby, které jsou společníky, zaměstnanci nebo členy této právnické osoby, nebo které k ní mají jiný obdobný vztah, za podmínek, že by důvodně pocítovaly újmu, kterou by utrpěla právnická osoba povoláná za zůstavitelova dědice, jako újmu sobě vlastní.⁷⁰ Jak i logicky vyplývá, jsou tyto osoby zákonem předem vyloučeny z důvodu ochrany práv zůstavitele.

⁷⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 530/2001 ze dne 7. 3. 2002.

V případě, že se tedy některá z vyloučených osob podílí na pořizování závěti ve funkci svědka, pisatele, tlumočnicka, úřední osoby či předčitatele, je pak tato závěť neplatná, jak vyplývá z § 476 f. Z tohoto pravidla však vyvodila judikatura výjimky, a to pokud pisatelem závěti sepsané v souladu s ustanovením § 476b je dědic povolaný touto závětí k dědění.⁷¹ Další výjimku tvoří pouze částečná neplatnost závěti vyplývající z obecného pravidla uvedeného § 41 občanského zákoníku, kdy v případě, že jeden ze svědků (pisatel, předčítatel) allografní závěti pořizené ve smyslu ustanovení § 476c nesplňuje podmínky vymezené ustanoveními § 476e a § 476f pouze ve vztahu k některému z více dědiců povolaných k dědění touto závětí, pak je závěť neplatná pouze v části týkající se tohoto dědice.⁷²

Zatímco v prvním případě stačí přítomnost dvou svědků, před kterými zůstavitel prohlásí, že na dané listině se nachází jeho poslední vůle a tito svědci nemusí obsah závěti znát, u druhého typu musí být svědci vždy seznámeni s obsahem závěti a přítomni celému úkonu sepisování závěti.⁷³

Co se týče úpravy allografní závěti v novém občanském zákoníku, zde byla zvolena stejná cesta jako u závěti vlastnoruční, tedy byl skoro doslovně přejat současný text ustanovení § 476b. Nicméně se domnívám, že nový občanský zákoník se lépe vyrovnal s ustanoveními, které pojednávají o zřízení závěti osobami nevidomými či neslyšícími. Tyto jsou implementovány se zvláštním důrazem na jejich význam a hlavně se v návrhu již nevyskytuje pojem osoba neslyšící, nýbrž je nahrazena v ust. § 1537 pojmem osoba se smyslovým postižením. Tento paragraf tedy stanoví, že v případě, kdy pořizuje závěť osoba nevidomá nebo se smyslovým postižením, která nemůže číst či psát, aplikuje se § 1535, tedy, že svoji vůli projeví před třemi současně přítomnými svědky. Obdobné je to i u osoby nevidomé.

⁷¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. 2 Cdon 1883/96 ze dne 27. 5. 1997.

⁷² Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 30 Cdo 1765/2004 ze dne 22. 9. 2004.

⁷³ Viz také Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 30 Cdo 164/2004 ze dne 4. 5. 2004: Při pořizení allografní závěti postupem podle § 476c občanského zákoníku je nutná nepřetržitá přítomnost všech třech svědků úkonu závěti, včetně pisatele a předčitatele, nejsou-li též svědky a to při celém úkonu pořizování závěti, tedy při prohlášení zůstavitele o tom, jaká je jeho poslední vůle, při sepisu listiny, při jejím přečtení, při tom, když zůstavitel potvrdí, že listina obsahuje jeho pravou vůli, a při podpisu svědků.

Samostatná ustanovení §§ 1539 – 1541 jsou pak věnována svědkům, kde jsou vymezeny vlastnosti osob způsobilých svědčit. Svědkem nemůže být osoba, která je nesvéprávná, nebo osoba, která nezná jazyka, nebo způsob dorozumívání, v němž se projev vůle činí. (§ 1539). Svědkem tudíž samozřejmě nemůže být ani dědic nebo odkazovník v rozsahu toho, co se mu zůstavuje, stejně tak jako osoba dědici nebo odkazovníkovi blízká, a dokonce ani zaměstnanec dědice nebo odkazovníka (§ 1540). Svědci musí prohlášení podepsat a být s to potvrdit schopnost prohlašujícího jednat, stejně jako i povahu jeho jednání. Hlavním úkolem svědka je potvrdit totožnost osoby zůstavitele jako osoby, která závěť pořídila a prohlášení zůstavitele o závěti jako projevu jeho poslední vůle. Nově je pak vyžadováno, aby závěť obsahovala doložku, která poukazuje na jejich vlastnost jako svědků.

3.2.2.3 Závěť sepsaná notářským zápisem

Závěť, jenž má formu notářského zápisu, může pořádit kterákoli osoba způsobilá pořádit závěť, některým z výše uvedených způsobů. Zákon stanoví povinnost pořádit závěť notářským zápisem pouze osobám nezletilým, tedy starším 15 let a mladším 18 let, pokud nedosáhly plné způsobilosti k právním úkonům uzavřením manželství a v případech, kdy zůstavitel závětí zřizuje nadaci či nadační fond.

Zajímavý pohled na porízení závěti a testovací způsobilost nezletilých osob nastínil JUDr. Petr Bezouška, Ph.D. ve svém článku publikovaném v časopise *Ad Notam*⁷⁴. Autor zde pokládá otázku, zda může nezletilá osoba pořádit závěť o celém svém majetku, tedy i o majetku nemovitém či majetku vysoké hodnoty. Podle obecných ustanovení občanského zákoníku mají nezletilí způsobilost pouze k právním úkonům svou povahou přiměřeným jejich rozumové a volní vyspělosti, jenž odpovídá jejich věku. V případech, kdy je nezletilý nezpůsobilý k úkonu a je třeba tento úkon učinit, jedná za něj zákonný zástupce. Tím je v první řadě jeden (či oba) z jeho rodičů. Naproti tomu platná právní úprava umožňuje nezletilému

⁷⁴ Bezouška, P. Nezletilý a závěť notářským zápisem. *Právní rádce* 4/2005, s. 19.

způsobilost pořídit závěť a to bez jakýchkoliv omezení ohledně jejího obsahu nebo hodnoty jmění, o níž je pořizováno. Autor zde uvádí, že se neztotožňuje s názorem, že § 476d odst. 2 je výjimkou z obecně vymezené způsobilosti nezletilých k právním úkonům⁷⁵, a že toto ustanovení by mělo být vykládáno v souladu s § 9 občanského zákoníku. Z hlediska ochrany práv nezletilých lze s tímto názorem souhlasit, avšak dle mého názoru uvedený výklad přesahuje rámec zákonného textu a nepřipustně jej rozšiřuje o výklad, který vychází z již neplatné právní úpravy.⁷⁶

Pořízení formou notářského zápisu umožňuje zůstaviteli využít při pořizování testamentu právní pomoci notáře, avšak vyžaduje jisté finanční náklady. Přestože zákon nečiní rozdíl mezi platností jednotlivých forem závětí, závěť sepsaná notářským zápisem poskytuje zůstaviteli větší jistotu, že listina odpovídá zákonným požadavkům.⁷⁷ Notářský zápis je veřejnou listinou a platí zde tedy presumpce pravdivosti, pokud se neprokáže opak. To pak může mít velký význam z hlediska dokazování respektive důkazního břemene při dědických sporech.

Zůstavitel může pořídit závěť u kteréhokoli notáře, jak stanoví § 2 zákona č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád). Notářský řád v § 58 stanoví možnost sepsání závěti buďto v českém nebo slovenském jazyce. Notářský zápis musí obsahovat místo a datum úkonu, jméno a příjmení notáře a zároveň jeho sídlo, jméno, pořizovatelovo příjmení, bydliště a rodné číslo, případně svědků, důvěrníků a tlumočnicků, jsou-li rovněž přítomni, dále prohlášení pořizovatele, že je způsobilý k právním úkonům, údaj, jak byla ověřena totožnost zúčastněných osob, obsah závěti, údaj o tom, že byl zápis po přečtení pořizovatelem schválen, podpisy všech zúčastněných osob a nakonec otisk úředního razítka notáře a jeho podpis.⁷⁸ V případě, že je pořizovatel závěti hluchý nebo němý, podmínkou platnosti je schopnost této osoby si notářský zápis sám přečíst a zároveň vlastní rukou připsat, že jej přečetl a že jej schvaluje. Pokud však pořizovatel nemůže číst ani psát, je nevyhnutelná (kromě svědků) i přítomnost jeho důvěrníka (může jím být i osoba blízká), který je schopen se s pořizovatelem dorozumět a notáři tak tímto prostřednictvím potvrdit (schválit) jeho vůli.

⁷⁵ Mikeš, J. *Dědictví a právo (právní rádce pro každého)*. Praha: Informatorium, 1993. s. 55.

⁷⁶ K tomu blíže kapitoly 2.3 a 2.4.

⁷⁷ Mikeš, J., Muzikář, L. *Dědické právo: Praktická příručka*. Praha: Linde a.s., 2007. s. 101.

⁷⁸ Náležitosti notářského zápisu včetně zvláštních požadavků na osoby, které nemohou číst nebo psát, jsou upraveny v ustanoveních § 62 an. zákona č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád).

Notář oznámí sepsání závěti notářským zápisem Notářské komoře ČR, která vede Centrální evidenci závětí, jako neveřejný seznam v elektronické podobě.⁷⁹

V novém občanském zákoníku je sepsání závěti formou veřejné listiny upraveno obecně v ustanoveních §§ 1537 a 1538. Forma notářského zápisu je nadále ponechána jako základní forma veřejné listiny, v níž se závěť pořizuje, avšak zákoník zároveň nechává otevřenou i možnost sepsání závěti jiným, než notářským zápisem. Jak jsem již uvedla výše, nejen závěť sepsaná notářským zápisem je nově považována za veřejnou listinu, ale jsou jimi i privilegované závěti pořizené před starostou, velitelem lodi nebo letadla a před vojákem s hodností důstojníka, za určitých okolností při dodržení všech předepsaných náležitostí.

3.2.3 Obsahové náležitosti závěti

Pozitivní výčet obsahových náležitostí závěti, tj. stanovení zákonodárce, co může být stanoveno v závěti, nalezneme v ustanovení § 477 občanského zákoníku. V první řadě tedy musí zůstavitel v závěti ustanovit dědice, popřípadě určit jejich podíly nebo věci a práva, které jim mají připadnout. Stanovení dědice je nejdůležitější částí a současně jedinou povinností obsahové náležitosti závěti. Dále může závětí zřídit nadaci nebo nadační fond. Občanský zákoník pak dále negativně pod sankcí jejich neplatnosti vymezuje, která ustanovení závěť naopak obsahovat nesmí. Jakékoli podmínky obsažené v závěti jsou tak neplatné a stejně tak ustanovení, podle kterých se nezletilým potomkům zůstavitele nedostává jejich zákonného dědického podílu a zletilým potomků alespoň jeho polovina.

⁷⁹ Centrální evidence závětí je vedena Notářskou komorou od 1. 1. 2001, do té doby se oznamovala sepsání notářského zápisu o závěti okresnímu soudu, v jehož obvodu měl pořizovatel bydliště.

Nový občanský zákoník neuvádí pozitivně obsahové náležitosti závěti na jednom místě. Tato úprava je roztržena v jednotlivých zákonných ustanoveních. Zůstavitelovy možnosti, jak projevit svoji vůli se značně rozšiřují, k závěti nově bude moci připojit vedlejší ustanovení, jimž může podmínit nabytí dědictví, zatížit dědice odkazy a různými příkazy, omezit jej v nakládání se zděděným majetkem a dále ovlivňovat dispozice s jeho majetkem i dlouho po své smrti.

3.2.3.1 Ustanovení dědice a dědických podílů

Jak již bylo řečeno výše, ustanovení dědice je podstatnou náležitostí závěti a účelem závěti. Bez určení, kdo se má stát dědicem by se totiž daný právní úkon ani nedal nazývat závětí. Dědicem ze závěti může zůstavitel ustanovit, jak libovolnou fyzickou osobu, tak i osobu právnickou nebo stát, zákon však přímo nestanoví, jakým způsobem tak má zůstavitel učinit. Podle § 37 odst. 1 musí být toto ustanovení dostatečně určité a srozumitelné a za každých okolností musí jít o takové označení, jež bude splňovat předpoklady pro nezvratné určení zůstavitelem závěti obmyšlené osoby⁸⁰, je třeba říci, že zejména judikatura chápe tento požadavek velmi široce. Zůstavitel tak může v závěti ustanovit dědici svého majetku synovce, neteře a sestry⁸¹, nebo poručit svůj majetek „svým dětem“ bez uvedení bližších údajů o těchto dětech⁸². Velmi zajímavým je v této souvislosti např. rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 1859/2006 ze dne 25. 4. 2007, kde Nejvyšší soud připustil stanovení dědice pouhým uvedením: „...odkazuji veškerý svůj majetek tomu, kdo se prokáže dokladem o zaplacení mého pohřbu do hrobky k mému manželovi. Bude to táž osoba, která se o mne až do mé smrti postarala.“. Takové označení osoby dědice podle Nejvyššího soudu nepochybně vytváří předpoklad pro zjištění, o jakou konkrétní osobu se v daném případě jedná, a není na místě bez dalšího uzavřít, že zjištění takové osoby je vyloučeno. Jsem toho

⁸⁰ Viz rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. Cdo 1143/2002 ze dne 19. 12. 2002.

⁸¹ Viz rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 4 Cz 8/90 ze dne 28. 2. 1990.

⁸² Viz rozhodnutí Krajského soudu v Brně sp. zn. 18 Co 218/93 ze dne 14. 2. 1994.

názoru, že i přesto, že Stanovisko Nejvyššího soudu je správné v části, že lze zjistit takto označenou osobu dědice a mělo by se tak učinit. V tomto konkrétním případě se však domnívám, že takto formulované ustanovení závěti hraničí s ustanovením odkládací podmínky, která je však v závěti nepřipustná. Předmětnou závěti je stanoveno, že důsledek, tedy určení dědice nastane tehdy, pokud nastane nějaká zůstavitelem předvídaná skutečnost, v tomto případě vypravením pohřbu a předložením příslušného dokladu.

V případě ustanovení dědicem právnickou osobu, měla by být tato označena svým názvem, sídlem a identifikačním číslem. Pokud zůstavitel ustanoví jako dědice místo státu jeho organizační složku, která však nemá právní subjektivitu, měla by být jeho vůle vykládána tak, že právoplatným dědicem je stát, a tato organizační složka bude mít právo hospodařit s tímto majetkem.

Zákon nepřipouští přirůstání dědických podílů při dědění ze závěti tak, jak je tomu při zákonné dědické posloupnosti. Nenabude-li dědictví dědic ze závěti, nastupují na jeho místo dědicové ze zákona. Zůstavitel by tak měl pamatovat na možnost, že je zde možnost, že závětí povolaný dědic z jakýchkoli důvodů dědictví nenabude a ustanovit tak jednoho či více náhradníků. Platný občanský zákoník dědickou substituci neupravuje vůbec, avšak přípustnost tohoto právního institutu je účelově dovozována právní praxí z literatury a judikatury tak, aby byla respektována vůle zůstavitele. Např. JUDr. Václav Bednář, Ph.D. ve své publikaci *Testamentární dědická posloupnost*⁸³ zastává názor, že tento výklad vychází z úmyslně chybného závěru a dnešní dědické právo stojí na odlišných principech, než dědické právo let sedmdesátých. Podle dnešního právního stavu je stanovení náhradního dědice v závěti podmínkou, a proto je bez právních účinků. Tento názor má jistě své opodstatnění, neboť ustanovení náhradního dědice jistě podmínkou ve své podstatě je, avšak osobně se s ním nemohu ztotožnit. Tento výklad byl již dávno překonán judikaturou a je jednotně vykládán v téměř všech právních pramenech i v praxi. Domnívám se, že zůstavitelovo poslední pořízení, by mělo být vždy interpretováno tak, aby byla co nejvíce naplněna jeho vůle. V těchto případech zůstavitel jednoznačně projevil vůli vyloučit zákonnou dědickou posloupnost. Zároveň se domnívám, že pokud by nebyla připuštěna možnost ustanovit náhradní

⁸³ Bednář, V. *Testamentární dědická posloupnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. s. 87-88.

dědice, zůstavitel by byl neodůvodněně nucen neustále obnovovat svůj projev vůle, pokud by některý ze závětí ustanovených dědiců např. zemřel. Zůstavitel by pak musel třeba i několikrát sepisovat novou závěť a v mnohých případech i vynaložit nemalé úsilí (např. opětovné shánění svědků) a finanční prostředky (v případech závětí notářským zápisem), což pokládám za velmi nevhodné. Navíc by se mělo zohlednit, že může nastat situace, kdy zůstavitel, i přesto, že se dozví o úmrtí závětního dědice, již nebude moci sepsat novou závěť.

Spolu s ustanovením dědice úzce souvisí i vymezení částí zůstavitelova majetku, které jim mají připadnout. Stanovení podílů není na rozdíl od určení dědice podstatnou náležitostí závěti, a pokud je zůstavitel neurčí, platí, že podíly dědiců jsou stejné. Pořizovatel pak může v závěti určit jak podíly jednotlivých dědiců, tak i konkrétní věci či práva z pozůstalosti, kterých se jim má dostat. Z hlediska způsobu určení podílů nezáleží na tom, zda je zůstavitel učiní např. uvedením zlomku nebo procenta. Zůstavitel může v závěti ustanovit dědice i pouze k určité věci či právu. V takovém případě však může nastat problém, pokud zůstavitel k okamžiku smrti již danou věc nevládní, např. proto, že ji prodal nebo že již prostě neexistuje. Za takto vzniklých situace pak osoba, kterou zůstavitel ustanovil jako dědice k dané konkrétní věci, nemůže nabýt žádnou jinou věc, nebo podíl na dědictví, a to ani následnou dohodou dědiců.⁸⁴ Výjimku z tohoto pravidla však judikatura⁸⁵ dovedla v případě, že zůstavitel ustanoví dědice k peněžní částce, která se však k okamžiku úmrtí nenachází v pozůstalosti. V takovém případě mají ostatní dědicové povinnost vyplatit určenou peněžní částku jejímu dědici. Obdobně se postupuje i v případě, že zůstavitel přímo v závěti stanoví příkaz ostatním dědicům tuto částku vyplatit danému dědici, což není chápáno jako nepřípustná podmínka v závěti podle § 478. Toto bylo zřejmě dovozeno jako pozůstatek z § 549 odst. 2 občanského zákoníku z roku 1950, kde toto pravidlo bylo explicitně vyjádřeno⁸⁶.

⁸⁴ Viz např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR sp. zn. 4 Cz 64/82 ze dne 19. 11. 1982.

⁸⁵ Viz usnesení Městského soudu v Praze sp. zn. 24 Co 51/2001 ze dne 28. 2. 2001.

⁸⁶ § 549 odst. 2 zákona č. 141/1950 Sb., zněl: „Byl-li však někdo povolán za dědice peněžité částky, která není v zanechaném majetku, anebo prostředků na výchovu, výživu nebo zaopatření, je ustanovení platné. Nedohodnou-li se dědicové na splnění závěti, upraví splnění soud; přitom dbá, aby každý z dědiců přispěl tak, jak lze na něm slušně žádat.“

I podle nového občanského zákoníku je prvořadou obsahovou náležitostí a účelem závěti ustanovení dědice. Oproti současné úpravě se však detailněji věnuje konkrétním pravidlům pro rozdělení pozůstalosti mezi dědice ze závěti i pravidlům pro současné dědění z různých titulů. Dědicem může zůstavitel povolat jakoukoli fyzickou či právnickou osobu a nově tato právnická osoba ani nemusí existovat k okamžiku smrti zůstavitele. Novinkou je, že nejen nadace, ale i jakákoli právnická osoba, která má teprve vzniknout je způsobilá být dědicem nebo odkazovníkem za podmínky, že vznikne do jednoho roku od smrti zůstavitele (§ 1478).

Dědicové mohou být závětí povoláni stejně jako dnes, buď s určením dědických podílů, anebo bez takového určení. Tyto způsoby může zůstavitel libovolně kombinovat, a tak je možné, že zůstavitel části dědicům povolaných závětí určí dědické podíly a ostatním nikoli. Pro takový případ zákon stanoví základní pravidlo, že dědicům, kterým byly podíly určeny, případnou podíly přesně tak, jak je zůstavitel stanovil, a ostatním dědicům, jejichž podíly stanoveny nebyly, případně zbývající část pozůstalosti a to rovným dílem (§ 1501 odst. 1). Pro případ, že zůstavitel povolá několik dědiců, a některým z nich stanoví podíly tak, že jimi celou pozůstalost vyčerpá a na ostatní povolané dědice nic nezůstane, stanoví zákoník obdobně, jako dříve stanovil Obecný zákoník občanský, že se podíly dědiců povolaných s určením dědických podílů přiměřeně zkrátí tak, aby se dostalo i na dědice povolané bez určení podílu a aby tito dostali podíl stejný jako ostatní, popřípadě stejný, jaký dostane dědic, který má nejmenší vyměřený podíl (§ 1501 odst. 2).

Zůstavitel nově nemusí konkrétně určit dědice, může povolat k dědění např. i skupinu osob bez bližšího určení. Pak budou za dědice povoláni ti, kteří do určené skupiny patřili v době zůstavitelovy smrti. Pokud budou za dědice povoláni chudí bez další konkrétní identifikace těchto osob, popřípadě obdobně určená skupina, stane se dědicem obec, na jejímž území měl zůstavitel poslední bydliště, a která bude obtížena příkazem rozdělit dědictví mezi členy takto určené skupiny. V případě, že zůstavitelem povolaný dědic z nějakého důvodu nebude moci dědit, řeší nový občanský zákoník osud uvolněného podílu a přirůstání podílů následujícím způsobem: Tam, kde jsou dědicové povoláni na základě vůle

zůstavitele k dědictví buď rovným dílem, nebo všeobecným výrazem znamenajícím rovné podělení, uvolněný podíl poměrně přiroste k ostatním dědickým podílům (§ 1504), v opačném případě náleží takový podíl dědicům ze zákona. Pokud tedy zůstavitel podíly na pozůstalosti vyměří tak, že každému dědici přizná jen určitý konkrétně vymezený podíl, vychází se z pojetí, že takto povolaným dědicům nechtěl zůstavitel zanechat víc než to, co jim přiznal, a proto přirůstání podílů není možné (§ 1505).

Zůstavitel může zabránit některé z výše uvedených variant tím, že si určí, kdo bude dědit v případě, že prvně povolaný dědic nebude schopen z jakéhokoli důvodu dědictví přijmout nebo. Na rozdíl od současné právní úpravy, tak nový zákoník výslovně připouští možnost ustanovit náhradního dědice a řeší tak současnou absenci právní úpravy dědické substitute. Nový občanský zákoník upravuje obě formy dědické substitute, tedy obecné náhradnictví (§ 1507 an.) a svěřenské nástupnictví (§ 1512 an.) a to i přesto, že myšlenka znovuzavedení svěřenského nástupnictví byla původně odmítnuta, v průběhu projednávání věcného záměru občanského zákoníku na Ministerstvu spravedlnosti v roce 2000.

Principem obecného náhradnictví je stanovit, kdo bude dědit v případě, že zůstavitel přežije povolaného dědice, či pro případ, že se povolaný dědic zůstavitelovy smrti dožije, ale nebude s to dědit pro nezpůsobilost, anebo dědictví odmítne apod. Náhradníků může zůstavitel povolat nekonečnou řadu. V den dědického nápadu, pak připadne dědictví tomu, kdo je v řadě nejbližší. Právo náhradníka je v podstatě stejné s právem osoby, na jejíž místo náhradník vstupuje, pokud tedy zůstavitel uložil nějaká omezení, postihují tato i náhradníka, neprojevil-li zůstavitel jinou vůli. Náhradník nebude tímto omezením vázán v případě, že se jednalo o povinnost vázanou přímo na osobu dědice. Obecné náhradnictví zaniká nabytím dědictví povolaným dědicem (§ 1511 odst. 1). V odstavci druhém, § 1511 je pak upraveno výkladové pravidlo, že v případě, že se nepřičí toto zůstavitelově vůli, zanikne náhradnictví, které zůstavitel zřídil svému dítěti v době, kdy nemělo žádné potomky, pokud však toto dítě zanechalo potomky způsobilé dědit. To platí i tehdy, zřídí-li zůstavitel náhradnictví jinému svému potomku v době, kdy tento potomky nemá. Autoři zde tak podle mého názoru naprosto zbytečně předjímají vůli zůstavitele, že ustaví-li náhradníka svému potomku, předpokládá se, že tak chtěl učinit jen pro situaci, že tento potomek po něm sám dědit nebude a že ani nezanechá

své potomky způsobilé dědit, a předpokládají něco, co zůstavitel při pořizování poslední vůle ani nemusel zamýšlet. Pokud by totiž chtěl vyvolat zde předpokládané následky, měl by mu být dán prostor je vlastní vůlí vyjádřit, což by také více odpovídalo zamýšlené koncepci nového zákoníku. Jedná se sice pouze o dispozitivní úpravu a zůstavitel může tento postup vyloučit, ale již to vyžaduje podle mého názoru nadbytečný výslovný projev vůle.

Svěřenské nástupnictví (§§ 1512-1524), neboli fideikomisární substituce zavazuje dědice, jenž přijmul dědictví, přenechat pozůstalost jiné osobě jako dalšímu dědici (svěřenskému nástupci), nastane-li událost určená v závěti pro případ smrti. Svěřenské nástupnictví tak vlastně jakýmsi nařízením zůstavitele, aby po jeho dědici nastoupila jiná osoba jako dědic další. Nařízení fideikomisární substituce se samozřejmě může vztahovat jen k tomu, co zůstavitel sám přednímu dědici odkázal, netýká se to zbylého zůstavitelova majetku.

Svěřenské nástupnictví může zůstavitel nařídít jednomu nebo více svým dědicům i mlčky tím, že povolá předního dědice na vymezenou, časem určenou dobu, popřípadě jej povolá s nějakou podmínkou, anebo že zakáže přednímu dědici pořídit o tom, co mu zůstavitel jako dědictví odkázal, nebo že zůstavitel povolá za dědice někoho, kdo v době smrti zůstavitele ještě není (§ 1513). Ustanoví-li zůstavitel jednomu dědici více svěřenských nástupců, pak mohou nastoupit po předním dědici způsobem buďto vedle sebe (shoduje-li se to se zůstavitelovou vůlí, s právem vzájemné substituce), anebo způsobem po sobě (sukcesivně).

Svěřenské nástupnictví může zaniknout více způsoby a to buď uplynutím sta let od smrti zůstavitele, nebo pokud není již žádný ze svěřenských nástupců, popřípadě nenastane-li případ, pro který bylo svěřenské nástupnictví zřízeno. K zániku v rozsahu povinného dílu dále dojde pokud, zůstavitel povolal svěřenského nástupce svému, v té době nezletilému dítěti nezpůsobilému pořizovat a nabude-li dítě poté pořizovací způsobilost (§ 1517). Pokud se toto nepřičí zůstavitelově vůli, svěřenské nástupnictví zaniká i v případě, kdy jej zůstavitel stanovil svému potomku, který v té době neměl potomka, ale v budoucnu jej bude mít a zároveň bude způsobilý dědit. Totéž platí i tehdy, kdy zůstavitel zřídil svěřenské nástupnictví jinému svému potomku v době, kdy tento potomka neměl. (§ 1518).

Zůstavitel může při nařízení svěřenského nástupnictví svěřit dědici právo s dědictvím libovolně nakládat. Pokud tak neučiní, může dědic zcizit nebo zatížit věc dědictví, co děděním nabyt, pouze se souhlasem svěřenského nástupce.

3.2.3.2 Zřízení nadace nebo nadačního fondu

Občanský zákoník definuje nadaci jako právnickou osobu soukromého práva, která vzniká účelovým sdružením majetku, jenž má sloužit k prospěšným cílům na základě svých výnosů.

Dle ustanovení § 477 odst. 2 může zůstavitel zřídit závěti i nadaci nebo nadační fond, tedy, jak už bylo výše zmíněno, účelové sdružení majetku zřízené pro dosahování obecně prospěšných cílů a vzniklé podle zákona č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů (zákon o nadacích a nadačních fondech). Závěť, kterou se zřizuje nadace nebo nadační fond musí být učiněna formou notářského zápisu.

Jak pro zřízení nadace, tak i pro nadační fond platí stejné podmínky uvedené v § 3 odst. 3 a násl. Zůstavitel musí v závěti určit název nadace nebo nadačního fondu, vymezit jejich účel, ke kterému je zřizuje a který je ve shodě s obecně prospěšným cílem. Dále je nezbytné stanovit výši, případně předmět a hodnotu majetkového vkladu, který se poskytne nadaci nebo nadačnímu fondu, přičemž celková hodnota nesmí být nižší než 500 000 Kč a současně se nesmí pod tuto částku snížit po dobu trvání nadace, stanovit pravidla pro nakládání s majetkem nadace nebo nadačního fondu a omezení nákladů a podmínky pro poskytování nadačních příspěvků. V neposlední řadě je třeba určit vykonavatele závěti, tedy osobu, která jmenuje členy orgánů nadace nebo nadačního fondu, pokud jejich jména nejsou uvedena již v závěti a provede další úkony související se vznikem nadace nebo nadačního fondu. Nejsou-li splněny výše uvedené podmínky, je závěť v té části, kde zůstavitel zřizuje nadaci, absolutně neplatná.

Tato právní úprava představuje výjimku k § 460 občanského zákoníku, kdy v daném případě dědic nenabývá dědictví okamžikem smrti zůstavitele, protože nadace i nadační fond mohou vzniknout až dnem zápisu do nadačního rejstříku. Ten je veden rejstříkovým soudem. Jeho příslušnost je dána podle sídla nadačního

fondy. K tomuto může nejdříve dojít až po právní moci usnesení o dědictví. Toto jest jediná výjimka a jinak má nadále nadace stejné postavení jako jakýkoliv jiný dědic. To znamená, že také odpovídá za zůstavitelovy dluhy a přiměřené náklady spojené s pohřbem, avšak do výše ceny nabytého dědictví. Na rozdíl od ostatních dědiců, však nadace nedisponuje právem dědictví odmítnout, není zde totiž nikdo, kdo by to mohl učinit, neboť tento subjekt zatím neexistuje.⁸⁷

Nová právní úprava v zásadě vychází z dosavadní úpravy. Dle § 309 nového občanského zákoníku se nadace zřizuje zakládací listinou nebo pořízením pro případ smrti. Tato nadační listina pak vyžaduje formu veřejné listiny. Jak vyplývá z ustanovení § 567 ve spojení s § 3026 odst. 2, veřejnou listinou je zde rozuměn notářský zápis, neboť povaha nadační listiny vylučuje jeho zřízení jiným orgánem veřejné moci, či v případě závěti některou z privilegovaných forem, které jsou považovány za veřejné listiny.

Podle ustanovení § 311 odst. 1 pak může zůstavitel pořízením pro případ smrti zřídit nadaci a následně do ní vložit vklad tím, že ji povolá za dědice nebo v její prospěch nařídí odkaz. Odstavec 2 téhož ustanovení pak stanovuje náležitosti nadační listiny obsažené v pořízení pro případ smrti. Nadační listina tedy musí obsahovat alespoň název a sídlo nadace, jméno, bydliště nebo sídlo zakladatele, vymezení účelu, pro který se nadace zakládá, údaj o výši vkladu, údaj o výši nadačního kapitálu a podmínky jakým způsobem budou poskytovány nadační příspěvky, případně okruh osob, kterým je lze poskytnout, anebo určení, že tyto náležitosti stanoví statut nadace, dále musí obsahovat určení správce vkladů, počet členů správní rady, jejich národnosti a jejich pravomoci a nakonec počet členů dozorčí rady, jejich národnosti. Pokud nebude rada zřízena, tak národnosti prvního revizora. Nově je doplněn požadavek o nadačním kapitálu a správci vkladu. Zároveň je nově jako nedílná součást nadačního rejstříku upravena sbírka listin.

Založení nadace nabývá účinnosti až k okamžiku smrti zůstavitele. Na rozdíl od současné právní úpravy, zákoník již nečiní rozdíly mezi nadačními listinami jednostrannými a vícestrannými. Nově je toto rozdělení upraveno dle toho, zda je

⁸⁷ Mikeš, J., Muzikář, L. *Dědické právo*. Praha: Linde, a.s., 2007. s. 74.

zřizovatelů více či je zřizovatel jediný. V prvním případě se jedná o zakládací dokumenty na písemnou smlouvu v druhém případě na zakládací dokumenty na zakládací listinu. Dále je nově stanoveno vydání nadace a to jejím zakladatelem spolu s nadační listinou a v neposlední řadě je třeba zmínit změnu pojmů. Nový občanský zákoník již nepoužívá pojem nadační jmění, nýbrž nadační jistina.

V přechodných ustanoveních je pak pamatováno na nadace vzniklé podle dosavadních právních předpisů, které se budou považovat za nadace vzniklé podle nového zákona. V případě, že byla nadace zřízena na základě závěti, použijí se ustanovení nového zákona, i když byla závěť pořízena dříve, než nabyl účinnosti nový občanský zákoník, pokud řízení o dědictví nebylo k tomuto dni již ukončeno.

3.2.3.3 Podmínka a příkaz

Uvedení podmínky v závěti je vedlejším ustanovením, které je právní úpravou výslovně vyloučeno. Občanský zákoník v § 478 stanoví: „Jakékoliv podmínky připojené k závěti nemají právní následky; ustanovení § 484 odst. 1 věty druhé tím není dotčeno.“ Toto ustanovení tak představuje výjimku z obecné zásady občanského práva, zakotvenou v § 36 odst. 1, že vznik, změnu nebo zánik práva či povinnosti lze vázat na splnění podmínky. Toto pojetí bylo zavedeno do našeho právního řádu již středním občanským zákoníkem (zákon č. 141/1950 Sb.) a odůvodněno tím, že zůstavitel nemůže nepřiměřeně ovlivňovat budoucí poměry dědice, ani mu bránit ve volné dispozici se zděděným majetkem. Ustanovení § 478 je velmi stručné na to, jak široce je chápáno – zákon zde totiž podřazuje pod pojem podmínky i uložení času a příkaz. Zde zákonodárce ke škodě věci, slovy a informacemi zbytečně šetřil. Současné znění tak vyvolává více otázek, než dává odpovědí. Navíc znění druhé věty za středníkem vyvolává ještě více zmatků, neboť obsahuje legislativně technicky nesprávný odkaz. Zákonem č. 509/1991 Sb., došlo k novelizaci ustanovení § 484 a odkaz z § 478 se tak nyní vztahuje na větu třetí a ne druhou. Tato změna však již nebyla promítnuta do textu § 478.

Příkaz neboli modus, v závěti upravuje občanský zákoník výslovně pouze v souvislosti s příkazem k započtení na dědický podíl v ustanovení § 484. V podobě

příkazu vyslovuje zůstavitel ve své závěti požadavek, aby dědic se zanechaným majetkem nebo jeho částí naložil určitým způsobem, popřípadě aby něco vykonal nebo se něčeho zdržel, dle zůstavitelova přání. Z této dědicovy povinnosti, ale nikomu nenáleží práva, která by byla na dědici vynutitelná.⁸⁸ Jediným právně závazným příkazem, výslovně upraveným zákonem je, aby se dědici na jeho podíl započítalo to, co za života od zůstavitele bezplatně obdržel. Předmětem zápočtu je to, co dědic obdržel bezúplatně od zůstavitele za jeho života, nad rámec obvyklého darování, tj. např. mimo rámec příležitostných darů, věnování bez odpovídajícího případného protiplnění ze strany pozdějšího dědice, přičemž takovéto darování svou povahou a výší překračuje obvyklá darování odpovídající výdělkovým a majetkovým poměrům dárce. Z možnosti započtení jsou dále vyloučena plnění, k nimž byl zůstavitel ze zákona povinen.⁸⁹ Při určování hodnoty započtení se zásadě vychází z obecné ceny toho, co bylo plněno v době, kdy to dědic obdržel.

Mimořádné případy je však vždy nutné posuzovat podle konkrétních okolností, protože by nebylo spravedlivé, aby byly dědici započteny dary, které mu žádný prospěch nepřinesly.⁹⁰

To, zda je zákonem chápán příkaz a uložení času jako podmínka je v literatuře hojně probírané téma. Z hlediska gramatického výkladu JUDr. Václav Bednář, Ph.D. ve své knize⁹¹ zcela logicky rozlišuje mezi podmínkou, příkazem a doložením času. Z hlediska češtinářského jsou totiž podmínky, resp. podmínkové věty, vedlejší věty příslovečné vyjadřující určitou okolnost, na jejímž uskutečnění závisí uskutečnění jiného děje nebo stavu vyjádřeného ve větě řídící, obvykle užívané spojkami „jestliže, pokud, když, -li, jestli nebo kdyby“. Na druhou stranu z odkazu v § 484 uvedeném ve větě za středníkem, i když legislativně technicky nesprávně, lze výkladem dovodit, že zákon vztahuje zákaz vedlejších ustanovení závěti i na příkaz, i přesto, že nemá povahu podmínky tak, jak je chápána v § 36 občanského zákoníku.

Judikaturou opět bylo zavedeno několik výjimek z ustanovení § 478. O prvním z nich, ustanovení náhradního dědice, jsem zmínila již výše v kapitole 3.2.3.1. Ustanovení dědice a dědických podílů. Dalším z nich je zřízení práva

⁸⁸ Mikeš, J., Muzikář, L. *Dědické právo*. Praha: Linde, a.s., 2007. s. 81.

⁸⁹ Viz rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 889/2002 ze dne 26. 7. 2003.

⁹⁰ Viz rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR sp. zn. 4 Cz 121/68 ze dne 28. 2. 1969.

⁹¹ Bednář, V. *Testamentární dědická posloupnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. s. 85-86.

odpovídajícího věcnému břemeni povolanému dědici k nemovitosti, nabývané jiným dědicem⁹² a ustanovení v závěti, kterým zůstavitel přikazuje dědici vyplátit finanční částku jinému dědici.

Nový občanský zákoník navrácí do našeho právního řádu institut vedlejších doložek v závěti, tak aby byla dána zůstaviteli možnost stanovit pokyny, jak uspořádat majetkové poměry vzešlé z jeho celoživotní činnosti pro dobu po jeho smrti. Zákon v zásadě rozlišuje jako vedlejší doložky v závěti podmínku, příkaz, doložení času a dále pak ustanovení vykonavatele závěti a správce pozůstalosti (o těch pojednám níže v kapitole 3.4 Ustanovení správce dědictví).

Přesto že je touto právní úpravou dáván větší průchod účtě k projevu jeho poslední vůle, jsou zde stanovena pravidla, která mají chránit dědice před podmínkami, doložením času a příkazy zjevně zneužívajícími. K vedlejším doložkám, které zjevně odporují veřejnému pořádku, jsou nesrozumitelné, které směřují k zřejmému obtěžování dědice nebo odkazovníka. Důvodová zpráva k tomuto uvádí jako příklad zjevně zneužívajících doložek, takové, kterými zůstavitel přikáže, aby se dědic (odkazovník) stal členem některé politické strany, podmiňuje nabytí dědictví opuštěním zaměstnání nebo ukončením studia, nebo podle níž má dědictví dědici připadnout bez rozumného důvodu jen na nepřiměřeně krátkou dobu. Vždy však bude záležet na posouzení konkrétní věci a okolností za nichž zůstavitel poslední pořízení zřizoval, což však podle mě není příliš praktické řešení, neboť je dán až příliš velký prostor pro posuzování co ještě je odůvodněná podmínka zůstavitele a co už je zjevným zneužitím. Na jednu stranu je zajisté chvályhodné respektovat vůli zůstavitele více, než je tomu doposud, na stranu druhou je však otázka, zda je zůstavitel opravdu schopen posoudit budoucí životní situaci dědice, který se může např. dostat do tíživé životní situace, avšak nebude moci nakládat se zděděným majetkem, nebo bude muset splnit podmínky, které jej budou nepřiměřeně omezovat, i přesto, že zůstavitel by za změněných okolností splnění takové podmínky již nevyžadoval.

⁹² Viz rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 4 Cz 56/91 ze dne 2. 8. 1991.

Ustanovení § 1552 pak výslovně stanoví, že se nepřihlíží k vedlejší doložce, kterou zůstavitel ukládá dědici nebo odkazovníku, aby uzavřel či neuzavřel manželství, popřípadě aby v manželství setrval, anebo aby manželství zrušil.

Podmínkou váže zůstavitel nabytí dědictví případně jeho části na splnění jím předvídané skutečnosti. Stanovení podmínky musí splňovat obecné náležitosti kladené na právní úkony a podmínky v nich (§§ 548 a 549). Ustanovení o podmínce v závěti jsou poměrně stručná a výslovně upravují pouze možnost, že podmínka již byla splněna za života zůstavitele. V takovém případě, jedná-li se o jednání, které může být opakováno, musí být znovu vykonáno po smrti zůstavitele. Dále pak je zde znovu uvedeno, že se nepřihlíží k podmínkám nemožným (§ 1563). V této části zákona je také v § 1562 uvedeno: „K nabytí toho, co bylo zůstaveno s odkládací podmínkou, je třeba, aby osoba, již bylo něco takto zůstaveno, přežila zůstavitele a byla způsobilá dědit.“ Musím se přiznat, že tomuto ustanovení tak docela nerozumím, neboť mi není jasné, co jím chtěli autoři vyjádřit. Podle obecných ustanovení dědické právo vzniká smrtí zůstavitele. Kdo zemře před zůstavitelem, nebo současně s ním, nedědí (§ 1479), takže se ustanovení § 1562 jeví jako nadbytečné. Důvodová zpráva k tomuto textu nic neuvádí. Domnívám se však, že zde došlo k chybně převzatému ustanovení § 703 Obecného zákoníku občanského, který zněl: „Aby nabytí dědictví odkázaného s odkládací výminkou, jest třeba, aby obmyšlená osoba přežila splnění výminky a byla způsobilá dědit, když se splní.“ V tomto znění pak ustanovení dává jednoznačný smysl, a pravděpodobně takto bylo původně zamýšleno. Pokud tedy autoři pouze nechtěli zdůraznit význam obecných ustanovení z důvodu srozumitelnosti úpravy.

Příkazem zůstavitel může dědici nebo odkazovníku přikázat, aby jím stanoveným určitým způsobem naložil se zanechaným majetkem, aby něco vykonal, nebo opominul. Příkaz se posuzuje jako rozvazovací podmínka, jestliže tedy dědic příkaz nesplní, ztrácí právo na dědictví a pozbude jej. Pro případ nesplnění příkazu může zůstavitel stanovit pro dědice i jinou sankci než pozbytí dědictví, např. povinnost poskytnout odkaz třetí osobě. Obsahem příkazu může být zákaz zcizení či zatížení nabytého majetku, které může být zapsáno i do veřejného seznamu, pokud se jedná o věc do něj zapsanou. Tento zákaz však může být v případech odůvodněných vážným zájmem hodným právní ochrany, modifikován rozhodnutím soudu. V odůvodněných případech nelze-li příkazu vyhovět přesně, je zde v

ustanovení § 1570 stanoveno, že postačí, aby mu bylo přibližně co možná nejvíce vyhověno. Tento text je pak téměř doslovně převzat z ustanovení § 710 Obecného zákoníku občanského, tudíž při aplikaci tohoto ustanovení může být analogicky postupováno podle tehdejší rozhodovací praxe. Následující ustanovení §§ 1571 a 1572, pak upravují problematiku osob oprávněných k vymáhání splnění příkazu. Těmito oprávněnými jsou ti, jimž je příkaz na prospěch, vykonavatel závěti, případně další osoby určené k tomu závětí a směřuje-li příkaz k veřejnému prospěchu, může splnění příkazu vymáhat i příslušný orgán veřejné moci (např. obec).

Doložení času je ve své podstatě určení, že dědic, nebo odkazovník, má právo nabýt buď jen na určitou dobu, nebo že je má nabýt později, než dnem zůstavitelovy smrti. Na rozdíl od podmínky je doložení času vázáno vždy na událost, která v budoucnu nastat musí. Pokud tedy zůstavitel určí právo doložením času, o kterém nebude jisté, zda nastane, bude se na tuto doložku hledět jako na podmínku. K tomuto v důvodové zprávě autoři uvádějí, že nejistou doložkou času je i vázání nabytí dědictví na dosažení určitého věku nebo uzavření sňatku. Zde autoři již do důvodové zprávy promítli judikaturu vztahující se k ustanovení § 704 Obecného zákoníku občanského⁹³ a naznačili tak, jakým směrem by se měla ubírat praxe do budoucna. V ustanovení § 1565 je pak výslovně upraveno, že takto zůstavené právo přechází i na dědice osoby, která byla zůstavitelem obmyšlena. Na doložení času, u kterého je jisté, že nenastane se pak hledí stejně, jako na nemožnou podmínku a nepřihlíží se k němu.

3.2.3.4 Ochrana nepominutelných dědiců

V předchozí kapitole jsem uvedla, že zůstavitel není téměř nijak omezen při výběru osoby dědice. Může do své závěti zahrnout v libovolném pořadí a rozsahu dědice ze zákona, ale i jiné fyzické či právnické osoby nebo stát. V tomto výběru však existuje jedna zásadní výjimka. Zůstavitel nesmí zapomenout na své potomky,

⁹³ Viz také např. rozhodnutí Nejvyššího soudu publikované v Glaser-Unger: Sammlung der zivilrechtlichen Entscheidungen des obersten Gerichtshofes svazek 12 r. rozh. 1874 č. 5454 nebo svazek 21 r. rozh. 1883 č. 9261.

má-li nějaké, jejich opomenutí má totiž za následek neplatnost závěti, případně její části.

V literatuře i judikatuře jsou pro tento okruh dědiců používány výrazy jako neopomenutelný, neopominutelný i nepominutelný dědic. Vzhledem k tomu, že Obecný zákoník občanský požíval pojmu nepominutelný dědic a nový občanský zákoník se k tomuto institutu vrací se stejným označením, používám jej i v této práci.

Nepominutelnými dědici jsou podle současné právní úpravy pouze potomci zůstavitele, a to tak, že potomek bližší vylučuje z dědění potomka vzdálenějšího. Zákon navíc činí rozdíl mezi nezletilými a zletilými potomky. Podle ustanovení § 479 má nezletilý potomek nárok aspoň na tolik, kolik činí jeho dědický podíl ze zákona. Zletilý potomek má nárok alespoň na tolik, kolik činí jedna polovina jeho dědického podílu ze zákona.⁹⁴ Ochrana nepominutelných dědiců tak představuje nejvýraznější zásah do autonomie vůle zůstavitele. Na příklad zůstavitel bez manžela a s jedním nebo více nezletilými potomky, je do doby jejich zletilosti prakticky vyloučen z testování a v podstatě nemůže o svém majetku platně pořídit, pro případ smrti.

Pokud zůstavitel při pořizování závěti nerespektuje právo nepominutelného dědice na povinný díl, má dotčený nepominutelný dědic právo napadnout závěť v rozsahu svého povinného dílu a vyvolat tak její neplatnost. Institut relativní neplatnosti závěti tak často ze závěti činí velmi nepředvídatelný právní úkon s nejistým výsledkem.

Zatímco dříve představoval nepominutelný podíl nárok na výplatu peněžitého podílu z dědictví, od roku 1950 představuje nárok na příslušný díl majetku zanechaného zůstavitelem.⁹⁵ V současné právní úpravě tak má nepominutelný dědic postavení zákonného dědice v rozsahu svého povinného dílu.

Výše dědického podílu nepominutelného dědice se počítá z veškerého majetku zůstavitele zařazeného do aktiv dědictví, tedy ne pouze z majetku, o němž

⁹⁴ Zákonem č. 509/1991 Sb., s účinností od 1.1.1992 byl povinný podíl nepominutelných dědiců zkrácen. Doposud platná právní úprava stanovovala, že se nezletilým potomkům muselo dostat alespoň tolik, kolik činil jejich dědický podíl ze zákona, a zletilým potomkům aspoň tolik, kolik činily tři čtvrtiny jejich dědického podílu ze zákona.

⁹⁵ K tomuto např.: Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR sp. zn. 4 Cz 7/79 ze dne 25. 5. 1979 nebo Usnesení Krajského soudu v Brně sp. zn. 18 Co 171/97 ze dne 17. 10. 1997.

bylo závětí zůstavitele pořízeno.⁹⁶ Avšak přednostně se tento nárok uspokojuje z majetku, o němž závětí zůstavitele nebylo pořízeno, až teprve, pokud jeho výše nedosahuje povinného podílu, dochází ke zkrácení podílů dalších dědiců, k čemuž by dle mého názoru mělo dojít poměrně.⁹⁷ Velikost povinného dílu by měla vycházet ze stavu, který by tu byl, kdyby zůstavitel nepořídil závěť.

Nepominutelnými dědici zůstavitele jsou jeho potomci. Tedy nejen jeho děti, ale jsou jimi i vnuci nebo pravnuci, přičemž potomek bližší, vylučuje z dědění potomka vzdálenějšího. V tomto ohledu je dikce zákona poměrně nevhodně formulována, neboť ustanovení § 479 hovoří pouze o potomcích, bez rozlišení jejich vztahu k zůstaviteli. V literatuře se lze setkat s názorem, že je-li nezletilý potomek povolán dědit z toho důvodu, že bližší potomek dědictví odmítnul nebo byl vyděděn, je pro výpočet jeho povinného dílu rozhodující podíl, který by býval připadl jeho předkovi, tedy na polovinu jeho zákonného podílu. Naproti tomu, pokud bližší potomek nedědí proto, že zemřel dříve, než zůstavitel nebo je nezpůsobilý dědit, pak mu dědictví vůbec nenapadá a ani práva jeho potomků nelze odvozovat od jeho podílu. Dědictví tak náleží přímo jeho potomkům a velikost jejich podílů záleží na tom, zda tito další potomci dosáhli zletilosti či nikoliv.⁹⁸ S tímto pojetím se ale nemohu ztotožnit, neboť není v souladu s principy dědického práva, kdy potomci vždy vstupují do práv svého předka. Dle autora, by však potomci nevstupovali do práv předka, nýbrž by byli samostatnými dědici zůstavitele a nabyli by tak více práv, než jeho předek. Nikdo přeci nemůže nabýt více práv, než jeho předek. Zároveň by se takovým pojetím ještě více zúžila autonomie vůle zůstavitele a případně zcela vyloučila z dědění závětního dědice, dokonce nad rámec zákonné úpravy. Autor evidentně částečně vycházel z právní úpravy platné do roku 1950, kde se dědicové rozdělovali do tzv. parentel a platilo, že každý žijící příbuzný vylučoval svoje potomky z dědického práva.

⁹⁶ K tomuto např. usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 1303/2000 ze dne 13. 3. 2001.

⁹⁷ Viz opět např. usnesení Krajského soudu v Brně sp. zn. 18 Co 171/1997 ze dne 17. 10. 1997.

⁹⁸ Muzikář, L. in Eliáš, K., a kol. *Občanský zákoník, Velký akademický komentář*. 1. svazek. Praha: Linde, 2008. s. 1289.

Právo na povinný podíl je v různých variacích obsaženo v drtivé většině evropských právních úprav a ani nový občanský zákoník v tomto nebude výjimkou. I když od doby, kdy byl institut nepominutelného dědice zakotven do evropských kodexů, došlo k výrazné proměně společnosti a tudíž se některé argumenty, které podporovaly jeho vznik, jeví v dnešním světle jako bezpředmětné.

Povinný díl a způsob jeho výpočtu včetně vydědění jsou upraveny nesrovnatelně šířeji, než je tomu dnes. Především v díle pátém v ustanoveních §§ 1642 – 1664. Institut nepominutelného dědice a jeho nárok na povinný díl je však zmíněn již v obecných ustanoveních o pořízení pro případ smrti v § 1492, kterým je výslovně zdůrazněno omezení pořizovací volnosti zůstavitele z důvodu ochrany práv nepominutelných dědiců: „Pořízením pro případ smrti nelze zkrátit povinný díl nepominutelného dědice, který se práva na povinný díl nezřekl a nedošlo-li ani k vydědění. Pokud tomu pořízení pro případ smrti odporuje, náleží nepominutelnému dědici povinný díl.“

Nový občanský zákoník nerozšiřuje po vzoru ostatních evropských kodexů okruh nepominutelných dědiců a zachovává jej v rozsahu současné právní úpravy. Nepominutelnými dědici jsou tak zůstavitelovi děti a nedědí-li pak jejich potomci. Zachováno zůstává i rozlišení na nezletilé a zletilé, avšak velikost povinného dílu je snížena a to tak, že nezletilému nepominutelnému dědici se musí dostat alespoň tolik, kolik činí tři čtvrtiny jeho zákonného dědického podílu, zletilému pak alespoň tolik, kolik činí čtvrtina jeho zákonného dědického podílu (§ 1643 odst. 2). Autoři zde bohužel zvolili podobně nešťastnou formulaci, která opět hovoří tentokrát pouze o nepominutelných dědicích bez rozlišení jejich vztahu k zůstaviteli a znovu umožňuje dvojí výklad. Zde by měla při výkladu být aplikována zásada, že potomci vždy vstupují do práv svého předka a nikdo nemůže nabýt více práv, než jeho předek. Zároveň nový zákoník, stejně jako ten současný, opět nečiní rozdíl mezi důvody, pro které daný dědic nedědí, takže by výše zmíněný výklad, který se objevuje v současné literatuře, odporoval znění zákona.

Zásadní změna oproti současné úpravě spočívá v tom, že nerespektování práva nepominutelného dědice, již nevede k relativní neplatnosti posledního pořízení. Vzniká mu však právo na povinný díl, tedy právo na vyplacení finanční

částky, o kterou byl zkrácen. Toto může nárokovat od závětních dědiců nebo odkazovníků. Nedohodnuli-li se jinak. Nastává tak situace, kdy se nepominutelný dědic stává věřitelem těch, kteří byli zůstavitelem povoláni za dědice a odkazovníky a tito pak musí jeho pohledávku poměrně vyrovnat.

Vzhledem k tomu, že okruh nepominutelných dědiců nebyl rozšířen, ač to bylo částí odborné veřejnosti považováno za vhodné, je speciálními ustanoveními pamatováno na zaopatření některých osob, které byly zůstaviteli blízké a vůči nimž byl zůstavitel povinován výživou. Mezi osoby, které by na zaopatření neměly nárok, by byly ty, které byly zabezpečeny z jiných zdrojů, popřípadě osoby které byly zabezpečeny prospěchem nabytým z dědictví. Chráněnými osobami jsou podle zákona zůstaviteli potomci, kteří nemají právo na povinný díl, ale mají právo na nutnou výživu, zůstavitelův manžel, matka zůstavitelova dítěte, zůstavitelův rodič a dále pak osoby, které požívaly až do smrti zůstavitele bezplatné zaopatření v jeho domácnosti. Ustanovení §§ 1665 – 1669 pak podrobně stanoví, za jakých podmínek, v jakých situacích a na jak dlouhou dobu, případně v jaké výši mají tyto osoby právo na zaopatření.

3.2.4 Zrušení závěti

Cílem zrušení závěti je, aby dřívější závěť pozbyla právních účinků a případní dědicové by si tak nemohli nárokovat to, co zůstavitel stanovil v závěti původní.

Závěť je jednostranný právní úkon. Vyhotovená závěť je až do okamžiku smrti zůstavitele kdykoliv zrušitelná. Tuto problematiku pak upravuje § 480, který stanoví tři způsoby, jakými tak může učinit: pořízením pozdější platné závěti, vedle níž by dřívější nemohla obstát; odvoláním závěti a zničením listiny obsahující poslední vůli. Pořizovateli ale však nic nebrání v tom, aby již za svého života naložil se svým majetkem, který původně zahrnul do své závěti, dle jeho přání či potřeb. To znamená, že takto může vyloučit účinky své závěti nebo jejích částí, které ke dni jeho úmrtí již nebudou předmětem dědictví.

Nejběžnějším způsobem zrušení závěti je pořízením nové. Pozdější závěť, stejně jako ta dřívější musí obsahovat datum jejího pořízení tak, aby bylo možno

jednoznačně určit časovou osu jejich pořízení. Dřívější závěť se pak ruší automaticky, nemůže-li vedle pozdější obstát. Zůstavitel tedy nemusí dřívější závěť výslovně zrušit. Dřívější závěť ale pozbývá platnosti jen v těch ustanoveních, které jsou s pozdější závětí v rozporu. Zrušena tak může být třeba jen část závěti.

Odvoláním závěti se rozumí výslovný projev vůle zůstavitele, kterým ruší dřívější závěť případně její část. Odvolání závěti musí mít náležitosti potřebné k jejímu sepsání, zůstavitel však již nemusí dodržet formu, jíž byla zřízena zrušovaná závěť. Zůstavitel tak může vlastnoručně pořízenou listinou platně odvolat závěť, pořízenou notářským zápisem.

Zničení listiny je pak nejjednodušší způsob. Je však možné pouze u závěti, kterou má zůstavitel ve své moci, to znamená u závěti holografní či allografní. U závěti pořízené formou notářského zápisu tento způsob není možný, protože ji zůstavitel nemůže mít u sebe, jelikož její originál je uschován u notáře. Zničením listiny obsahující závěť lze vedle spálení, roztrhání rozumět i vymazání textu na listině nebo přeškrtnutí textu. Pokud zůstavitel zřídí závěť v několika vyhotoveních, která mají náležitosti platné závěti, bude muset zničit všechna tato vyhotovení.⁹⁹ Pro tyto případy je tak vhodnější spíše některý z předchozích způsobů zničení závěti.

V souvislosti se zrušením pozdější závěti se v literatuře objevují různé názory na platnost závěti dřívější. Starším a v současné době asi více uznávaným je ten názor, že zrušením závěti nenabývá platnost závěť předcházející. Dřívější závěť, byla jednou provždy zrušena jejím odvoláním či sepsáním závěti pozdější, vedle níž nemůže obstát a „obnovení“ jednou provždy zrušené závěti je tak vyloučeno.¹⁰⁰ Druhý názore je naprosto opačný a velmi podrobně jej rozebírá JUDr. Václav Bednář Ph.D., ve své publikaci¹⁰¹, kde vychází zejména z toho, že účinnost závěť nabývá až k okamžiku smrti zůstavitele. Do té doby nikdo není tímto právním úkonem vázán a nikomu z něj nevznikají žádná práva a povinnosti. A právě k okamžiku smrti zůstavitele se má hledět jako na rozhodující okamžik, zda vedle sebe mohou dvě závěti obstát či nikoliv. Občanský zákoník říká, že dřívější závěť je rušena závětí pozdější, a to pouze tou, která vedle té původní nemůže obstát.

⁹⁹ Mikeš, J., Muzikář, L. *Dědické právo*. Praha: Linde, a.s., 2007. s. 103-104.

¹⁰⁰ K tomuto např. Muzikář, L. in Eliáš, K., a kol. *Občanský zákoník, Velký akademický komentář*. 1. svazek. Praha: Linde, 2008. s. 1300 nebo Fiala, R., Mikeš, J. In Švestka, J., Spáčil, J., a kol. *Občanský zákoník II. Komentář*. Praha: C.H.Beck, 2008. s. 1305.

¹⁰¹ Bednář, V. *Testamentární dědická posloupnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. s. 90-95.

Jestliže tedy k okamžiku smrti zůstavitele je pozdější závěť zničena nebo odvolána, pak nikdy nenabude účinnosti, a proto vedle ní bude moci uchovaná dřívější závěť obstát. Osobně se v tomto případě však přikláním k argumentaci, kterou uvádí JUDr. Václav Bednář Ph.D., neboť lépe vystihuje zásadu vykládat poslední pořízení zůstavitele tak, aby byla co nejvíce naplněna jeho vůle a skutečné záměry. O tom se naposledy zmiňoval Obecný zákoník občanský, který výslovně stanovil, že došlo-li ke zrušení písemného posledního pořízení pozdějšího, nabylo dřívější písemné pořízení opět platnosti, pokud bylo uchováno (§ 723). K výslovné úpravě se vrací i nový občanský zákoník, kde se v ustanovení § 1580 uvádí: „Zruší-li zůstavitel novější závěť, ale dřívější uchová, má se za to, že dřívější závěť nepozbyla platnost a hledí se na ni, jako by nebyla zrušena“. Důvodová zpráva k tomuto ustanovení pak uvádí, že navržené pravidlo odpovídá evropským standardům a současně i vyhovuje běžnému lidskému chápání.

Nový občanský zákoník v zásadě vychází ze současné platné úpravy § 480, pouze ji podrobněji rozvádí a zpřesňuje. Je zde výslovně stanoveno, že zůstavitel má právo závěť nebo její jednotlivá ustanovení kdykoli zrušit. Závěť pak lze zrušit buď pořízením nové závěti, anebo odvoláním závěti. Odvolat závěť lze buď mlčky - zničením listiny obsahující poslední vůli, nebo výslovně - prohlášením učiněným v takové formě, jaká je vyžadována pro pořízení závěti (§ 1577). Dále je zachováno pravidlo, že pořízením pozdější závěti se dřívější závěť ruší, pokud dřívější závěť nemůže vedle závěti pozdější obstát a to v rozsahu, v jakém nemůže vedle pozdější závěti obstát (§1576). Výslovně jsou zde i uvedeny dnes teorií dovozovaná pravidla, že zničí-li zůstavitel jen jeden z několika stejnopisů závěti, nelze z toho ještě usuzovat na její odvolání a současně se tak nepřihlíží k prohlášení zůstavitele, že neplatná budou všechna jeho příští pořízení pro případ smrti, případně, že jeho eventuální příští závěti budou neplatné, pokud nebudou pořízena v určité zvláštní formě. Zvláště je zde i upravena možnost vzetí závěti z notářské úschovy, což je považováno za odvolání závěti (§ 1579).

3.3 Vydědění

Institut vydědění má velmi blízko k institutu nezpůsobilého dědice. Oba vylučují povolaného dědice z dědění a rovněž jsou ustanovení obou institutů systematicky řazena za sebou. Rozdíly tu však mezi nimi jsou, a to velmi podstatné. Právní účinky dědické nezpůsobilosti nastávají přímo ze zákona a nepředpokládá se k ní nějaký úkon ze strany zůstavitele, na rozdíl od vydědění. Naproti tomu u vydědění je nutným předpokladem platný projev vůle ze strany zůstavitele z důvodů, které jsou (taxativně) v zákoně uvedeny. Další rozdíl vyplývá ze subjektů, jež jsou z dědění vyloučeny. Dědická nezpůsobilost se týká kteréhokoli dědice, ať už je povolán k dědění ze závěti nebo ze zákona. Naproti tomu vydědění se dotýká pouze tzv. nepominutelných dědiců, jimiž jsou potomci zůstavitele, kterým je odnímán jejich povinný díl. Zůstavitel také může na rozdíl od dědické nezpůsobilosti omezit rozsah účinků vydědění nebo naopak rozšířit důsledky vydědění i na potomky nepominutelného dědice. Na rozdíl od dědické nezpůsobilosti, také v případě vydědění, odpadá posuzování spáchaného jednání soudním komisařem v tom smyslu, zda nemohlo dojít ke spáchání trestného činu, neboť má-li být povolán dědic vyděděn, musí tak učinit sám zůstavitel výslovným projevem vůle. Tento projev vůle nelze učinit do budoucna, ale vždy až po té, jaký daný zákonný důvod pro vydědění nastane.

Zákon v § 469a odst. 3 stanoví, že náležitosti listiny o vydědění jsou obdobné jako pro pořízení závěti. Není ani vyloučeno, aby ustanovení o vydědění bylo obsaženo v samotné závěti. Jedinou speciální náležitostí oproti závěti, je podmínka, že zůstavitel v listině o vydědění musí uvést důvod, pro který potomka vyděd'uje.

Důvody vydědění jsou taxativně vymezeny v ustanovení § 469a odst. 1, který stanoví, že zůstavitel může vydědit potomka, jestliže v rozporu s dobrými mravy neposkytl zůstaviteli potřebnou pomoc v nemoci či ve stáří nebo v jiných obdobně závažných případech, neprojevuje o zůstavitele trvale opravdový zájem, který by jako potomek projevovat měl, byl odsouzen pro úmyslný trestný čin k

trestu odnětí svobody v trvání nejméně jednoho roku nebo trvale vede nezřízený život¹⁰².

V prvním případě se musí jednat o pomoc, která byla pro zůstavitele objektivně potřebná, o níž potomek věděl nebo mohl vědět, a kterou s přihlédnutím ke všem okolnostem, byl schopen objektivně poskytnout a jejíž poskytnutí zůstavitel neodmítal.

U druhého důvodu vydědění již zákon nepožaduje posuzovat neprojevení trvalého zájmu o zůstavitele z hlediska dobrých mravů. Podstatným hlediskem je zde trvalost a opravdovost neprojevení zájmu o zůstavitele. Pro posouzení důvodů vydědění podle ustanovení § 469a odst. 1 písm. b) je třeba rovněž zjišťovat, zda potomek zůstavitele měl reálnou možnost o zůstavitele projevit opravdový zájem, který by jako potomek měl projevit, tj. zda zůstavitel měl sám zájem se s dítětem stýkat a udržovat s ním běžné příbuzenské vztahy.¹⁰³ K posouzení platnosti vydědění se vyjádřil Nejvyšší soud ve svém rozsudku: Zájem, který by potomek měl o zůstavitele projevovat, je třeba posuzovat s přihlédnutím k okolnostem konkrétního případu; je-li skutečnost, že potomek trvale neprojevuje o zůstavitele opravdový zájem, důsledkem toho, že zůstavitel neprojevuje zájem o potomka, nelze bez dalšího dovodit, že by neprojevení tohoto zájmu potomkem mohlo být důvodem k jeho vydědění. Skutečnosti odůvodňující závěr, že potomek o zůstavitele trvale neprojevuje opravdový zájem, který by jako potomek projevovat měl, mohou spočívat jak v pasivitě (nezájmu) potomka ve vztahu k zůstaviteli, tak také v chování, kterým potomek sice o zůstavitele zájem projevuje, ovšem

¹⁰² Od 1.4.1964 až do 31. 3. 1983 zákon vydědění neumožňoval. Novelou zákonem č. 131/1882 Sb., kterým se mění a doplňuje občanský zákoník a upravují některé další majetkové vztahy, s účinností od 1. 4. 1983 bylo možno vydědit potomka pouze z jediného důvodu, a to za předpokladu, že zůstaviteli neposkytl v rozporu s pravidly socialistického soužití potřebnou pomoc v nemoci, ve stáří a jiných závažných případech. K tomu také poskytl výklad Nejvyšší soud ČSSR ve svém stanovisku sp. zn. Cpj 51/84 ze dne 29. 12. 1984, kde mj. stanovil: K platnému vydědění může dojít jen za splnění důvodů uvedených v ustanovení § 469a. Půjde vždy především o otázku skutkovou a o posouzení okolností konkrétního případu. Hrubé chování potomků vůči zůstaviteli v rozporu s pravidly socialistického soužití nebo jeho chování odporující těmto zásadám nemůže samo o sobě bez spojení s neposkytnutím potřebné pomoci v nemoci nebo ve stáří zůstavitele odůvodnit vydědění. Vydědění je projevem vůle zůstavitele, který (je-li platný), je třeba respektovat. Tato vůle nemůže být zmařena pouhým souhlasným projevem vůle dědiců, ztotožňujících se s vyděděním, že zákonné podmínky vydědění nejsou dány. Splňuje-li listina o vydědění zákonné formální náležitosti, je třeba vycházet z toho, že zákonné předpoklady pro vydědění byly splněny, a je na vyděděním, aby prokázal opak.

¹⁰³ Rozhodnutí Krajského soudu v Českých Budějovicích sp. zn. 6 Co 10/96 ze dne 9. 8. 1996.

způsobem neodpovídajícím řádnému chování potomka k rodiči (prarodiči atd.), tj. například způsobem trvale překračujícím zásady společenské slušnosti.¹⁰⁴

Zatímco všechny ostatní důvody pro vydědění jsou popsány pojmy dosti obecnými, důvod uvedený v § 469a odst. 1 písm. c), tedy, že potomek zůstavitele byl odsouzen pro úmyslný trestný čin k trestu odnětí svobody v trvání nejméně jednoho roku, je jako jediný vymezen způsobem, který nepřipouští žádných pochyb o svém obsahu.

Posledním důvodem vydědění je trvale nezřízený život potomka. Za trvale nezřízený život lze považovat například alkoholismus, závislost na jiných návykových látkách, gamblerství, zanedbání výživy, anebo jiné chování dlouhodobého charakteru, které se projevuje tím, že potomek nevede spořádaný život a má vážné dopady na něj i jeho rodinu.

Zůstavitel může vztáhnout svým výslovným projevem vůle důsledky vydědění i na potomky svých dětí, i když oni samy příčinu pro vydědění zůstaviteli nezavdali.¹⁰⁵

Ohledně možnosti pouze částečného vydědění existují různé názory, současná teorie a praxe se kloní k názoru, že to možné je. Např. JUDr. Ladislav Muzikář uvádí: „Nic nebrání tomu, aby zůstavitel vydědil potomka pouze částečně, tj. nikoli ohledně celého jeho dědického podílu, ale jen ohledně konkrétní věci (např. nemovitosti) nebo jen v určitém rozsahu jeho dědického podílu (např. zkrácením jeho podílu na čtvrtinu toho, co by mu náleželo ze zákona).“¹⁰⁶ S tímto názorem se ztotožňuji, neboť lépe vystihuje zásadu respektovat poslední pořízení zůstavitele a co nejvíce naplnit jeho vůli.

¹⁰⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 688/2006 ze dne 15. 5. 2007.

¹⁰⁵ K tomu blíže rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 30 Cdo 2214/2002 ze dne 20. 1. 2004: Ustanovení § 469a odst. 2 ObčZ umožňuje zůstaviteli, aby spolu s vyloučením nejbližšího potomka z dědictví též výslovně vyjádřil vůli, že důsledky vydědění se vztahují i na potomky vyděděného, kteří by jinak nastoupili na jeho místo. Není rozhodné, zda by proti nim samým bylo možné uplatnit některý z důvodů vydědění (§ 469a odst. 3, část věty za středníkem, § 473 odst. 2 ObčZ.). Závěr, zda zůstavitel v konkrétním případě vydědil svého potomka i potomky vyděděného každého samostatně (§ 469a odst. 1 ObčZ.), či zda vydědil svého nejbližšího potomka a vyjádřil svou vůli, aby důsledky vydědění byly vztahovány i na potomky vyděděného, kteří by jinak nastoupili na jeho místo (§ 469a odst. 2 ObčZ), představuje skutkové posouzení věci.

¹⁰⁶ Muzikář, L. in Eliáš, K., a kol. *Občanský zákoník, Velký akademický komentář*. 1. svazek. Praha: Linde, 2008. s. 1180.

V novém občanském zákoníku je vydědění upraveno v ustanoveních §§ 1646 – 1649. Zůstavitel může ze zákonem stanovených důvodů vydědit nepominutelného dědice buď v závěti, nebo v listině o vydědění, za stejných podmínek jaké jsou nutné pro zřízení závěti. První čtyři důvody pro vydědění jsou v podstatě zachovány v téměř nezměněné podobě, pouze u třetího důvodu došlo k výraznější změně ve formulaci, kdy nepominutelný dědic může být vyděděn, pokud byl odsouzen pro trestný čin spáchaný za okolností svědčících o jeho zvrhlé povaze. Důvodová zpráva k tomuto uvádí: „Poukaz na zvrhlou povahu je dostatečně vypovídající a umožňuje od sebe odlišit případy trestných činů, které si sankci dědického práva zasluhuje, aniž trestní sazba a uložený trest padají na váhu (chladnokrevná loupež nebo vražda, znásilnění, utýrání zůstavitelova zvířete), od případů, které pro vydědění nemohou mít rozumný význam (hospodská rvačka o děvče, exces z nutné obrany vysvětlitelný úzkostí napadeného, krádež z hladu apod.). Zvrhlou povahu pachatele je nutno posoudit nejen z hlediska obecné morálky, ale i se zřetelem k tomu, nakolik se konkrétní trestný čin dotýká zůstavitelovy cti a cti jeho rodiny (kdo byl sám odsouzen jako recidivista za opakované krádeže, těžko může vydědit potomka odsouzeného rovněž za krádež).“ Jedná se tak uvolnění dnešní striktní úpravy, avšak na druhou stranu se zde zbytečně zavádí nedefinovatelný pojem „zvrhlá povaha“, který opět dává prostor k různým výkladům, a domnívám se, že jeho aplikace může v budoucnu působit problémy. S touto změnou se také ztrácí jediný nezpochybnitelný, objektivně daný důvod vydědění.

Oproti dnešní úpravě se zavádí nový pátý důvod vydědění, a to v případě dědice, který je tak zadlužen nebo si počíná takovým marnotratným způsobem, že vzbuzuje obavu, že se pro jeho potomky nezachová povinný díl. Zde je však zůstavitel omezen tím, že povinný díl takového dědice náleží jeho dětem, popřípadě, není-li jich, jejich potomkům.

Hned na počátku je také vyřešena pochybnost o možnosti částečného vydědění nepominutelného dědice, v § 1646 je tak výslovně stanoveno, že lze nepominutelného dědice vyděděním z jeho práva na povinný díl vyloučit, anebo jej v jeho právu zkrátit. Zásadní změnou je pak také odpadnutí uvedení důvodu vydědění jako obligatorní náležitosti prohlášení o vydědění. Tato možnost by podle

mého názoru opět mohla působit problémy při případném dokazování, protože důkazní břemeno bude v těchto případech ležet na ze závěti povolaných dědiců, kteří však nemusí důvod vydědění znát.

V ustanovení § 1649 odst. 2 pak je upravena možnost tzv. negativní závěti, kterou může zůstavitel výslovně vyloučit ze zákonné dědické posloupnosti jiného než nepominutelného dědice v případě, že by chtěl pořídit jen ohledně části svého majetku, nebo pro případ, že by závěť byla zčásti neplatná. V krajním případě by mohl zůstavitel ve formě negativní závěti učinit pouze toto prohlášení a ve zbytku buď výslovně či konkludentně souhlasit s rozdělením majetku podle dědických tříd.

3.4 Ustanovení správce dědictví

Institut správce dědictví byl do českého právního řádu zaveden zákonem č. 263/1992 Sb., kterým se mění a doplňuje občanský soudní řád, s účinností od 1. 1. 1993 v té době však pouze jako procesní institut upravený v části třetí hlavy páté občanského soudního řádu. Správce dědictví byl ustanovován pouze soudem, v rámci dědického řízení a zejména z okruhu dědiců nebo osob blízkých zůstaviteli.

Zákonem č. 554/2004 Sb.¹⁰⁷ pak byly do občanského zákoníku vloženy §§ 480a – 480e, čímž byla právní úprava správce dědictví začleněna i do hmotněprávních předpisů a nově tak bylo zákonem umožněno zůstaviteli ustanovit správce dědictví. Avšak ani po této úpravě není tento institut v praxi příliš využíván. Mezi smrtí zůstavitele a dobou ukončení dědického řízení uplyne ve většině případů řada měsíců, někdy dokonce i let. Zůstavitel tak může sám rozhodnout o nejvhodnější osobě pro správu svého majetku, aby tak došlo k co nejefektivnějšímu naplnění smyslu správy dědictví do doby, než případně dědicům. Zároveň tak bude vyloučeno, aby osoby povolané za dědice mohly nakládat s pozůstalostí spravovanou správcem dědictví. Ustanovením správce

¹⁰⁷ Zákon č. 554/2004 Sb., kterým se mění zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků, ve znění pozdějších předpisů.

dědictví se pak vlastně jeho vůle prosazuje i po jeho smrti a může tak dál svým způsobem určovat chování dědiců.

Listina o ustanovení správce dědictví musí být povinně zřízena pouze ve formě notářského zápisu, což je odůvodněno důležitostmi tohoto právního úkonu. Správcem dědictví může zůstavitel určit kteroukoli fyzickou osobu, plně způsobilou k právním úkonům nebo již existující právnickou osobu. Ustanovený správce musí s tímto projevít souhlas. Tento souhlas musí být součástí listiny o ustanovení správce dědictví. Zůstavitel musí v listině specifikovat, zda bude správce spravovat celý majetek nebo pouze jeho část (např. podnik, nemovitost nebo peněžní prostředky na konkrétním účtu). Stejně jako u jiných pořízení pro případ smrti, nesmí zůstavitel stanovit jakékoli další podmínky, jimiž by podmiňoval vznik, změnu nebo zánik správy dědictví.

Ustanovení správce dědictví může zůstavitel kdykoli odvolat, a to opět pouze ve formě notářského zápisu. Stejně jako v případě závěti, případně pozdější pořízení listiny o ustanovení správce dědictví ruší dřívější, pokud vedle sebe dané listiny nemohou obsahově obstát. Zůstavitel tedy může postupně ustanovit několik správců dědictví, každého pro jinou část svého majetku, kteří budou působit nezávisle na sobě.

Ke zrušení ustanovení správcem dědictví může dojít rovněž odvoláním souhlasu ustanoveného správce. Ustanovený správce tak musí učinit za života zůstavitele formou notářského zápisu a příslušný notář je povinen o tomto bez zbytečného odkladu vyrozumět zůstavitele.

Podle nového občanského zákoníku může zůstavitel vedlejší doložkou v závěti ustanovit vykonavatele závěti a správce pozůstalosti.

Úprava správy pozůstalosti je v zákoně nesystematicky roztržena a z nejasného důvodu je ustanovení správce pozůstalosti odděleno od samotného výkonu správy více než sty paragrafy. Samotné ustanovení správce pozůstalosti závěti v §§ 1556 – 1560 je poměrně stručné. Důvodová zpráva pouze krátce uvádí, že vzhledem k tomu, že nynější právní úprava zná správce dědictví, přejímá osnova stejný institut jako správce pozůstalosti. Dále uvádí, že je užíván nově

pojem správce pozůstalosti a to z toho důvodu, jelikož se jedná o správu jmění, kterou zůstavitel zanechal. Tato změna je v zájmu nejen dědiců, ale i jiných osob (odkazovníků a dalších věřitelů apod.). Zákon tak v tomto směru působí značně nepřehledně.

Institut vykonavatele závěti je do našeho právního řádu zaváděn nově a umožňuje zůstaviteli pověřit v posledním pořízení osobu, které může důvěřovat a aby jako vykonavatel závěti dohlédla na náležité splnění poslední vůle zůstavitele. Na rozdíl od správce pozůstalosti, nemusí být ustanovení vykonavatele závěti pořízeno veřejnou listinou. Zůstavitel může v závěti povolat oba dva. Tedy jak správce pozůstalosti, tak i vykonavatele závěti. Správce se pak při správě pozůstalosti řídí pokyny vykonavatele a jejich vzájemný vztah se pak řídí ustanoveními o příkazu. Vykonavatelem závěti může zůstavitel stanovit jakoukoli osobu např. člena rodiny, jinou osobu jemu blízkou, ale i notáře nebo advokáta, popřípadě právnickou osobu zaměřenou na služby tohoto druhu. Vykonavatel závěti následně dbá o náležité splnění poslední vůle zůstavitele s péčí řádného hospodáře, mezi které patří jak tedy péče o jeho jmění, tak i majetková správa. Správce tak hájí vůli zůstavitele. Mezi jeho kompetence patří hájit před soudem platnost závěti, namítat nezpůsobilost dědice nebo odkazovníka.

4. Návrh nového občanského zákoníku (právní úprava de lege ferenda)

Jak jsem již zmínila v úvodu této práce, nový občanský zákoník přináší celou řadu nových, respektive staronových institutů dědického práva, které mají za cíl posílit postavení zůstavitele tak, aby byla co nejvíce respektována jeho vůle. O některých jsem se zmínila již v předchozích kapitolách. Zde se pak budu snažit o přiblížení těch, které v současné právní úpravě nemají obdobu nebo jsou výslovně dnešní právní úpravou vyloučeny.

Asi nejvýraznějším zásahem oproti současné úpravě je zavedení třetího dědického titulu – dědické smlouvy. Dědická smlouva je nejsilnějším dědickým titulem, který má přednost jak před závětí, tak i před zákonem. Přesto v systematice zákona jsou uvedena nejdříve ustanovení o závěti a následně o dědické smlouvě. Dědická smlouva je upravena až v ustanoveních §§ 1582 - 1593. Autoři toto pojetí zvolili jednak z důvodu, že závěť je obvyklejší a častější způsob, jímž se o pozůstalosti pořizuje, a jednak z důvodu, že dědická smlouva je odvozena ze závěti. Závěť je chápána jako obecný institut dědického práva, naproti tomu dědická smlouva je svou formou a obsahem speciální. Dědická smlouva je dvoustranným právním úkonem, kdy zůstavitel na straně jedné povolává za dědice na straně druhé své pozůstalosti nebo její části a druhá strana své ustavení za dědice přijímá. Zatímco podle právní úpravy v Obecném občanském zákoníku bylo umožněno zřídit dědickou smlouvu pouze mezi manželi, v novém zákoníku se autoři inspirovali švýcarskou právní úpravou a rozšířili okruh smluvních stran na kteroukoli plně svéprávnou osobu. Ke zřízení dědické smlouvy, tak nebude postačovat pouze testamentární způsobilost. Výjimka je pak stanovena v § 1585 odst. 2 pro osoby, jejichž svéprávnost byla omezena pro chorobnou závislost na požívání alkoholu, užívání psychotropních látek nebo obdobných přípravků či jedů nebo gamblerství představující závažnou duševní poruchu. Ti však budou moci pořídít dědickou smlouvu jen o majetku, o němž jsou způsobilí pořídít závěť, tedy o polovině svého jmění, pokud mají zákonné dědice. Z této poloviny je navíc ještě vyhrazena čtvrtina pro pořizování podle jejich zvlášť projevené vůle.

Dědickou smlouvu bude možno uzavřít nebo změnit pouze osobním jednáním formou veřejné listiny, kterou je v současné době notářský zápis. Na rozdíl od závěti, ji pak nebude možno zrušit pouhým jednostranným právním

úkonem. Pro zánik závazků z dědické smlouvy pak platí obecná ustanovení o zániku závazků ze smluv. Pokud by závazky z dědické smlouvy chtěl zůstavitel zrušit pořízením závěti, může tak učinit, ale pouze za souhlasu smluvního dědice učiněného ve formě veřejné listiny (§ 1590).

Zůstavitel bude po vzoru úpravy v Obecném zákoníku občanském omezen co do rozsahu majetku, o kterém lze pořídit dědickou smlouvu, neboť dědickou smlouvou se zůstavitel nesmí zcela zbavit práva pořídit individuálně. Z toho důvodu mu má být ponechána volná čtvrtina pozůstalosti, aby k ní mohl povolát dědice nebo odkazovníky mimosmluvně, např. závětí (§ 1585).

V ustanovení § 1587 je pak zdůrazněno, že dědická smlouva je v první řadě spíše smlouvou, a proto se na ní vztahují při ujednání podmínek pouze obecná ustanovení o podmínkách ve smlouvách namísto ustanovení o podmínkách v závěti (§ 1551 an.). Na druhou stranu se stále jedná o pořízení pro případ smrti a zůstaviteli tak nelze bránit, aby nakládal se svým majetkem, byť o něm uzavřel dědickou smlouvu, neboť právo na dědictví z této smlouvy vzniká až teprve zůstavitelovou smrtí a nijak se nedotýká majetkových poměrů smluvních stran za jejich života. Jistou ochranu dědice v tomto směru představuje ustanovení § 1588 odst. 2, podle kterého se může smluvní dědic dovolat neúčinnosti těchto právních jednání, pořídí-li zůstavitel pro případ smrti nebo pokud uzavře darovací smlouvu tak, že vedle dědické smlouvy nemůže obstát.

Nový občanský zákoník obsahuje zvláštní ustanovení §§ 1592 a 1593 o dědické smlouvě mezi manželi obsahující specifické odchylky od obecné úpravy, což je dáno specifickým osobně-majetkovým vztahem těchto osob. V první řadě je zde zdůrazněna možnost vzájemného povolání se za dědice. A dále je zde stanoveno, že v případě rozvodu se práva a povinnosti z dědické smlouvy neruší, ledaže dědická smlouva stanoví něco jiného. Po rozvodu manželství má však každá strana právo se domáhat soudně, aby dědickou smlouvu soud zrušil.

Případnými problematickými důsledky zavedení institutu dědické smlouvy do našeho právního řádu se podrobně zabývá Mgr. Petr Elšík v článku publikovaném v notářském časopise Ad Notam.¹⁰⁸ Autor se zde zabývá dopady na možnosti uzavřít dědickou smlouvu v souvislosti se současným stavem společnosti,

¹⁰⁸ Elšík, P. Několik úvah k dědické smlouvě obsažené ve vládním návrhu nového občanského zákoníku. Ad Notam 5/2011, s. 7.

zejména pak zneužívání práva různými lichváři a podvodníky a upozorňuje na to, že právě znění zákona není v tomto směru příliš vhodné. S tímto názorem nelze bohužel jinak než souhlasit.

Dalším z významných institutů dědického práva, který nový občanský zákoník znovu zavádí do našeho právního řádu, je institut odkazu. Právní úprava odkazu z velké většiny vychází z dřívější úpravy v Obecném zákoníku občanském. Domnívám se, že znovuzavedení odkazu v jeho původní formě by mohlo způsobit značné praktické potíže. Je pravdou, že pojem odkaz je veřejnosti dobře znám a často používán, bohužel však v úplně jiném kontextu a je mu přisuzován přesně opačný význam, než měl v dobách účinnosti Obecného zákoníku občanského. Většina holografních závětí dnes zní: „Veškerý svůj majetek odkazuji...“. Pojem odkaz je tak dnes širokou laickou veřejností chápán jako synonymum pojmu dědictví, což bude vést ke zmatkům ve výkladu projevů vůle zůstavitele.

Odkaz je upraven v ustanovení § 1594 an. Co se rozumí odkazem, je pak zvláště upraveno v § 1477, který stanoví: „Odkazem se odkazovníku zřizuje pohledávka na vydání určité věci, popřípadě jedné či několika věcí určitého druhu, nebo na zřízení určitého práva.“ A dále je pak zdůrazněno, že odkazovník není dědicem. Ustanovení o odkazu musí být vždy součástí platného pořízení pro případ smrti, tedy závěti, nebo dědické smlouvy. Za odkaz je považováno i tzv. darování pro případ smrti, tedy darování závislé na podmínce, že obdarovaný dárce přežije, za podmínky že se dárce nevzdal práva dar odvolat. Ostatní darování pro případ smrti jsou posuzovány podle § 2055 an.

Zřízením odkazu nastává singulární sukcese, odkazovník tudíž neodpovídá za dluhy váznoucí na pozůstalosti. Zůstavitel tímto vyčleňuje určitou věc z pozůstalosti a současně přikazuje dědici nebo odkazovníku jako povinnost, aby vydala určitou věc buď z pozůstalosti, nebo z vlastního majetku osobě, v jejíž prospěch byl odkaz zřízen. Odkazem tedy může zůstavitel zatížit pouze osobu, která má mít nějaký prospěch z pozůstalosti, tedy dědice nebo odkazovníka. Zůstavitel může stavit i náhradníka nebo svěřenského nástupce, jestliže by odkazovník odkaz nenabyl. O způsobilosti zřídit odkaz platí totéž co o způsobilosti zřídit závěť, avšak i zůstavitel takto nezpůsobilý má právo ze svého majetku odkázat jinému předměty malé hodnoty. Co se týče věcného okruhu odkazů, zde je zůstavitel ve své vůli

prakticky neomezen. Předmětem odkazu může učinit kteroukoli věc i druhově určenou, která je ve vlastnictví zůstavitele, dědice či odkazovníka, nebo dokonce i pohledávku. V čem je zůstavitel omezen, je čtvrtina z pozůstalosti, která má zůstat nezatížena, což také představuje jedinou podstatnou novinku oproti úpravě v Obecném zákoníku občanském. Odkaz ovšem nemůže vyloučit dědice, ti pak mají nárok, aby byly poměrně zkráceny. Zákoník pak upravuje poměrně podrobně až kazuisticky pravidla pro jednotlivé druhy odkazů (§ 1604 an.), jedná se pak spíše o výkladová pravidla než normativní text.

Odkazy jsou obtíženi všichni dědicové podle poměru jejich podílů, a to i tehdy, pokud byla odkázána věc, která náležela pouze jednomu ze spoludědiců. To však neplatí, přikázal-li zůstavitel zvlášť splnění odkazu jednotlivě spoludědici nebo odkazovníku.

Stejným způsobem, jakým se odvolává závěť, lze i odvolat odkaz. Zároveň je pamatováno na zvláštní případy, kdy se má za to, že odkaz byl odvolán. Například kdy zůstavitel odkázanou věc zničí, nebo ji zcizí a znovu nenabude, odkázanou věc změní takovým způsobem, že se již nejedná o věc původní, nebo odkázanou pohledávku vymůže a vybere.

Odkazovník nabývá právo na odkaz ke dni smrti zůstavitele. Tento však může toto právo učinit závislým na splnění podmínky či jej odsunout doložením času. Odkazy jednotlivých věcí, práv k jednotlivým věcem, menších odměn, veřejně prospěšné, dobročinné a podobné jsou splatné ihned, jiné odkazy - proto, aby osoby obtížené odkazy nebyly v jeden ráz zatíženy přespřílišnými povinnostmi - až za rok po smrti zůstavitele.

Nová právní úprava obnovuje v ustanovení § 1484 i institut zřeknutí se dědického práva, které umožňuje, aby se potenciální dědic předem, tedy ještě za života zůstavitele, smluvně zřekl práva na dědický podíl. Zůstavitel tak může ještě za svého života s dědicem vypořádat následné majetkové poměry. V případě nepominutelného dědice, se tento může zřici pouze práva na povinný díl, ale zároveň si zachovat právo na dědický podíl, pokud tedy zůstavitel nepořídí o svém majetku jinak, nastoupí jako dědic podle zákonné posloupnosti. Dědického práva se může potenciální dědic zřici i ve prospěch určité osoby. V případě, že tato osoba

nebude dědit, stává se zřeknutí neplatným. Smlouva o zřeknutí se dědického práva pak musí být uzavřena formou veřejné listiny.

Novým typem pořízení pro případ smrti je také tzv. dovětek (§ 1498), který je obdobou dřívějšího kodicilu. Dovětkem se zásadně nepovolávají dědici. Zůstavitel jím může nařídit odkaz, stanovit dědici nebo odkazovníku podmínku, nebo uložit příkaz, popřípadě doložit čas. Dovětek tak není chápán jako samostatný dědický titul, spíše se jedná o doplnění nebo dodatek k závěti, tedy v podstatě její součást. Dovětek může existovat i samostatně sám o sobě tedy bez pořízení závěti, nebo může být pořízen vedle závěti, jeho úprava se řídí obdobně ustanoveními o závěti.

5. Autonomie vůle zůstavitele v Německu a Švýcarsku

Mezi jednotlivými právními řády existují rozdíly způsobené odlišným chápáním jeho společenské funkce a to nejen v oblasti dědického práva. V této kapitole se budu věnovat víceméně alespoň stručnému popisu autonomie vůle zůstavitele v německém a švýcarském právním řádu. Tyto země jsem vybrala z důvodu, že jak německé, tak i švýcarské soukromé právo má velmi dlouhou tradici a geografickou i mentální blízkostí je našim častým zdrojem inspirace. Oba právní řády staví na tradici střeoevropského právního myšlení. Není žádným tajemstvím, že nový občanský zákoník v mnoha ustanoveních týkajících se dědického práva vychází právě ze švýcarského a německého pojetí.

5.1 Autonomie vůle zůstavitele v Německu

Německé dědické právo je založeno na zásadě universální sukcese testovací svobody jako vyjádření autonomie vůle v soukromém právu. V německém občanském zákoníku (Bürgerlichen Gesetzbuch, dále jen BGB) je dědické právo upraveno v knize páté, v ustanoveních §§ 1922 – 2385. Podle těchto ustanovení se dědictví nabývá na základě závěti, zákona a dědické smlouvy.

Dle německého práva je způsobilá zřítit testament fyzická osoba až po dosažení zletilosti, tedy starší 18 let, která je zároveň způsobilá k právním úkonům. Výjimku jen tvoří osoby starší 16 let. Ty mohou omezeně za podmínek stanovených zákonem také testovat. Pouze však formou notářského zápisu. Zletilá osoba je pak podle ustanovení § 2229 BGB nezpůsobilá pořítit závěť pro chorobné narušení duševní činnosti, pro slabomyslnost nebo pokud pro narušení vědomí není schopna posoudit význam jí učiněných volních prohlášení a podle tohoto posouzení jednat. Zůstavitel při jeho pořizování, změně či odvolání dále nesmí jednat v omylu, nebo pod nátlakem. V takovém případě je však závěť pouze relativně neplatná a ten kdo má na věci bezprostřední zájem může v průběhu dědického řízení namítnout její neplatnost.

Podle ustanovení § 2064 BGB musí být testament pořizen zůstavitelem osobně. Zůstavitel ani nemůže za žádných okolností přenechat určení osoby, které

má připadnout předmět dědictví, třetí osobě, nebo se nechat zastoupit jinou osobou. Testament je vždy potřeba vykládat takovým způsobem, aby se co nejpřesněji vystihla skutečná vůle zůstavitele.

Formální náležitosti závěti jsou stanoveny velmi přísně a jejich nedodržení má za následek nicotnost takového právního úkonu. Německý občanský zákoník rozlišuje formy testamentu na řádné a pro případ nouze. Řádným testamentem se rozumí veřejný testament, který je zřizován notářským zápisem a testament psaný vlastní rukou zůstavitele. Zajímavostí je, že na rozdíl od našeho právního řádu, v Německu není možné zřídit allografní testament.

Veřejný testament může být zřízen pouze před notářem. Při posledním pořízení touto formou tak má zůstavitel jistotu, že se vyhne formálním chybám při jejím sepsání, nebo že nedojde k jejímu padělání, nechtěnému zničení nebo ztrátě. Pořizovatel pak může přímo před notářem projevit svou vůli ústně do protokolu. Ve zvláštních případech mohou být přizvány další osoby, a to např. v případě, že zůstavitel není schopen číst, psát nebo mluvit. V takovém případě pak musí být projevu vůle přítomen alespoň jeden svědek nebo druhý notář. Pořizuje-li tímto způsobem zůstavitel, který nemůže mluvit, musí být ještě projevu vůle přítomen tlumočník. Všichni účastníci musí být uvedeni v notářském zápisu a musí jej podepsat. Notářský zápis musí obligatorně obsahovat jméno zůstavitele, nacionále notáře, jakým způsobem se ověřila zůstavitelova projevená vůle, datum a místo kdy byl testament pořízen, a vlastnoruční podpis zůstavitele a notáře.

Dalším způsobem zřízení veřejného testamentu je forma písemná. Ta je naplněna, pokud zůstavitel zašle notáři písemnost, o které ústně prohlásí, že obsahuje jeho poslední vůli. Není nutné, aby byla sepsána vlastní rukou zůstavitele, ani jím nemusí být podepsána. Jedinou podmínkou je, aby zůstavitel znal její obsah. V tomto případě pak musí být v notářském zápisu uveden i způsob a datum, kdy byla závěť doručena.

U vlastnoručně zřizovaného testamentu je základní podmínkou, tak jako v našem právním řádu, aby byl napsán vlastní rukou zůstavitele a vlastnoručně podepsán. Na rozdíl od naší úpravy však je umožněno, aby nepodepsaná listina s poslední vůlí byla uložena do obálky a až tato následně podepsána. Obálka je pak

považována za pokračování a uzavření procesu zřízení testamentu.¹⁰⁹ Rozdílný je i požadavek uvedení data sepsání závěti. V případě, že není datum uvedeno, neznamena to automaticky neplatnost testamentu, pokud se tyto údaje dají zjistit jiným způsobem. Vlastnoruční testament může následně zůstavitel uložit do soudní úschovy.

Testamentem pro případ nouze se rozumí testament, který je zřízený před starostou, před třemi svědky a na moři. Nouzový testament před starostou a před třemi svědky může zůstavitel zřídit v případě, hrozí-li zůstavitelovi skutečná obava z blízké smrti a není-li tak možné, aby svoji vůli učinil před notářem. Zůstavitel tak může svoji poslední vůli nadiktovat starostovi obce, popřípadě jeho zástupci nebo jako jednu z dalších možností umožňuje ještě německá právní úprava učinění poslední vůle před třemi současně přítomnými svědky. Pokud zůstavitel projeví svoji poslední vůli před starostou, je tento povinen sepsat zůstavitelovu vůli před dvěma svědky, kteří musí být přítomni současně. Tito svědkové však nesmí být zároveň závětí povolání dědicové ani její vykonavatelé. Všichni přítomní pak zápis musí podepsat. Pokud je testament pořizován před třemi svědky, tito jsou povinni zůstavitelův projev vůle zaznamenat a následně jej zůstaviteli přečíst, aby mohl potvrdit jeho pravost. Zápis pak musí být opět všemi přítomnými podepsán. V zápise také musí být uvedeno přesvědčení o hrozícím nebezpečí.

Testament pro případ nouze je dále možno zřídit na moři, a to na palubě lodi plující pod německou vlajkou, která je mimo dosah domovského přístavu. Tato forma závěti musí splňovat stejné náležitosti jako testament před třemi svědky, avšak nemusí zde být splněna podmínka bezprostředního ohrožení života.

Testament pro případ nouze je omezen svojí platností, a to tři měsíce. Toto omezení neplatí, pokud po celou dobu neměl zůstavitel možnost zřídit testament před notářem. V případě testamentu na moři se pak tato lhůta přerušuje v případě, že zůstavitel znovu vypluje na moře. Po skončení plavby pak počíná běžet nová tříměsíční lhůta.

Německý právní řád umožňuje zřízení společného testamentu u manželů nebo zapsaných životních partnerů. Společný testament může být zřízen za podmínek, že alespoň jeden z nich splňuje podmínky pro zřízení nouzového

¹⁰⁹ Usnesení Oberlandesgericht Celle ze dne 24.6. 1996 – 22W 18/96 (uverejňeno v Neue Juristische Wochenschrift roč. 1996, s. 2938).

testamentu. Mohou jej také pořídit společně, to však neplatí pro testament zřízený na moři.

I německý občanský zákoník upravuje institut odkazu tak, jak jej znal i Obecný zákoník občanský, tedy jako zanechání jednotlivé věci nebo práva jiné osobě, než dědici – odkazovníku. I zde je odkazovník chápán jako dědicův věřitel, kterému je dědic povinen vydat předmět odkazu. Odkazovník nemá odpovědnost za dluhy zůstavitele. Pokud zůstavitel ustanovil závětí více dědiců, avšak nestanovil, který z nich má plnit odkazovníku, musí plnit všichni dědicové poměrně. Zůstavitel může zatížit odkazem i odkazovníka a ustanovit tím tzv. pododkazovníka. V ustanoveních §§ 2147 – 2191 BGB jsou pak poměrně podrobně upraveny jednotlivé možnosti stanovení a zatížení odkazy.

Zůstavitel může závětí uložit dědici příkazem splnit nějakou povinnost, (např. dát část peněz na charitativní účely, pečovat o osobu stanovenou zůstavitelem apod.) stanovit náhradního dědice pro případ, že tento z nějakého důvodu nenabude dědictví nebo vázat účinnost testamentu nebo jeho jednotlivých ustanovení na splnění podmínky.

Potomci zůstavitele, jeho rodiče a manžel nebo zapsaný životní partner jsou považováni za nepominutelné dědice, kteří mají nárok na povinný díl z dědictví. Co se týče velikosti tohoto povinného dílu, nečiní zákon mezi jednotlivými nepominutelnými dědici rozdíl¹¹⁰, a pro všechny je jednotně určeno, že se jim má dostat alespoň jedné poloviny jejich zákonného podílu. Na rozdíl od naší právní úpravy, nejsou nepominutelní dědicové považováni za dědice, ale za věřitele dědiců, vůči nimž pak mohou uplatnit své právo, a to ve lhůtě do tří let od okamžiku, kdy se dozvědí, že byli zkráceni na svých právech. Nejpozději však do 30 let od nápadu dědictví.

Zůstavitel může nepominutelným dědicům v poslední vůli v zákonem stanovených případech odejmout jejich povinný díl.¹¹¹ Pro každou skupinu nepominutelných dědiců jsou důvody odejmutí povinného dílu stanoveny zvlášť. Potomku může zůstavitel odejmout povinný díl, jestliže usiloval o život zůstavitele,

¹¹⁰ Až do 1.4.1998, kdy vstoupil v platnost „The Erbrechtsgleichstellungsgesetz“, měli potomci narození mimo manželství v rámci dědického práva odlišné postavení od potomků narozených v manželství a byly vyloučeni z intestátní dědické posloupnosti.

¹¹¹ Institut vydědění je v německém právu chápán odlišně, než v českém právu. Vyděděním je zde rozuměno nezahrnutí některého, ne pouze nepominutelného, dědice do poslední vůle.

jeho manžela (případně zapsaného životního partnera) nebo jiného potomka, dopustil se úmyslného tělesného týrání zůstavitele nebo jeho manžela (jen pokud je jeho rodičem), dopustil se trestného činu nebo úmyslného přečinu proti zůstaviteli nebo jeho manželu, jestliže zlovolně porušil svoji zákonnou vyživovací povinnost vůči zůstaviteli nebo vede proti vůli zůstavitele nečestný nebo nemravný způsob života.

Manžela nebo zapsaného životního partnera může zůstavitel zkrátit na povinném dílu, jestliže usiloval o život zůstavitele nebo jeho potomka, dopustil se úmyslného tělesného týrání zůstavitele, dopustil se trestného činu nebo úmyslného přečinu proti zůstaviteli nebo zlovolně porušil svoji zákonnou vyživovací povinnost vůči zůstaviteli. Pro rodiče pak platí, že jim může být odejmut jejich povinný díl, pokud usiloval o život zůstavitele, jeho manžela nebo potomka, dopustil se trestného činu nebo úmyslného přečinu proti zůstaviteli nebo jeho manželu či zlovolně porušil svoji zákonnou vyživovací povinnost vůči zůstaviteli.

Zůstavitel pod sankcí neplatnosti musí v listině uvést důvod, pro který odnímá povinný díl. Tento důvod musí být naplněn již v okamžiku pořízení poslední vůle. Odnětí zákonného dílu se stává neúčinné, odpustí-li zůstavitel nepominutelnému dědici spáchaný čin.

Zůstavitel má právo závěť nebo její část kdykoli svobodně odvolat. Jednou z možností je výslovný projev vůle - zřízením nového testamentu, nebo odvolávací listinou kde se nestanoví nový dědic, nebo mlčky - zničením listiny obsahující zůstavitelovu poslední vůli, nebo provedením takových změn v listině, že předchozí pořízení je vyloučeno. Odvolání závěti je možno učinit v jakékoli formě předepsané pro závěť bez ohledu na to, jakou formou byla původní závěť pořízena. Veřejný testament tak lze odvolat např. nouzovým testamentem. Za odvolání testamentu je považováno i zůstavitelovo osobní zpětvzetí veřejného testamentu z notářské úschovy. Notář o tomto však musí učinit zápis a zůstavitele náležitě poučit o následcích jeho činění. Na rozdíl od české právní úpravy, německá výslovně připouští možnost obnovení původního testamentu. Zůstavitel může odvolat odvolání závěti, pokud původní závěť zůstala zachována, to se však netýká nouzových testamentů. Jejich odvolání platí totiž jednou pro vždy.

Na rozdíl od závěti je dědická smlouva dvou a vícestranným právním úkonem, jímž může zůstavitel činit pořízení pro případ smrti. Pro dědickou smlouvu

je v německém právu stanovena povinná forma notářského zápisu a k jejímu platnému pořízení je vyžadována plná způsobilost k právním úkonům zůstavitele. Dědická smlouva může být uzavřena s jednostranným plněním, kdy se zavazuje pouze jedna ze smluvních stran, zůstavitel, druhá smluvní strana pak pouze přijímá prohlášení vůle zůstavitele, nebo oboustranným plněním, kdy se i dědic zavazuje k poskytnutí plnění zůstaviteli. Tyto smlouvy pak mohou být sjednány jako úplatné či bezúplatné. Dědická smlouva může být zrušena dohodou stran, opět pouze notářským zápisem, nebo uzavřením nové dědické smlouvy, vedle které původní nemůže obstát. Zůstavitel si pak může vyhradit právo smlouvu jednostranně zrušit nebo změnit. Podle judikatury tato výhrada nemusí být ani výslovně obsažena ve smlouvě, ale postačí, pokud se výkladem bude dát usoudit, že si dodatečnou změnu dědické smlouvy vyhradil.¹¹² Zůstavitel může od dědické smlouvy odstoupit, jestliže si toto právo ve smlouvě vyhradil¹¹³, nebo pokud se obmyšlený po uzavření smlouvy dopustil provinění proti pořizovateli, které by jej opravňovalo k odebrání povinného dílu (§§ 2333 - 2335 BGB).

5.2 Autonomie vůle zůstavitele ve Švýcarsku

Švýcarský občanský zákoník – Schweizerisches Zivilgesetzbuch (dále jen ZGB) byl přijat v roce 1907 s účinností od roku 1912. ZGB je rozdělen na pět dílů, ve kterých jsou upravena práva osob, rodinné právo, dědické právo, věcná práva a obligační právo. Dědické právo je pak upraveno v díle třetím v ustanoveních §§ 457 – 640.

Švýcarské dědické právo je stejně jako české a německé založeno na principu univerzální sukcese. Dědic zde vstupuje do veškerých práv a povinností zůstavitele. Podle ZGB se dědictví nabývá jako celek k okamžiku smrti zůstavitele. Na rozdíl od právní úpravy v České republice však zůstal ve Švýcarsku zachován institut tzv. ležící pozůstalosti, kterou se úmrtím zůstavitele stává veškerý jeho

¹¹² Rozsudek Bundesgerichtshof ze dne 8.1. 1958 – IV ZR 219/57 (uveřejněno v Bundesgerichtshof, Entscheidungen in Zivilsachen sv. 26, s. 204, 210).

¹¹³ § 2293 BGB. Prohlášení o odstoupení musí být osobně doručeno smluvnímu partnerovi a z důvodu ochrany protistrany musí být odstoupení učiněno formou notářského zápisu, přičemž tento musí být v originále doručen druhé straně.

majetek.

Švýcarský právní systém stanoví možnost dědit na základě zákona či pořízením pro případ smrti (Verfügungen von Todes wegen), kterými jsou závěť (Testamente) nebo dědická smlouva (Erbverträge).

Ke zřízení platného pořízení pro případ smrti, stanovuje ZGB základní podmínky obdobně jako náš občanský zákoník. Poslední pořízení může být učiněno pouze osobou přičetnou, zletilou, tedy starší 18 let a nesmí být učiněno v tísni, z donucení či v omylu. Zajímavé však je, že poslední pořízení učiněné v tísni, omylu či z donucení se stane platným, pokud jej zůstavitel nezruší nejpozději do jednoho roku od doby, kdy se dozví o svém omylu, či dojde k odpadnutí tísnivé situace či hrozby.

Testament je ve švýcarském právu charakterizován jako výhradně osobní, jednostranný a kdykoli odvolatelný právní úkon, kterým zůstavitel ustanovuje svého dědice. Závěť lze učinit ve formě holografní závěti, s náležitostmi obdobnými jako v naší právní úpravě. Podmínka pro platnost je kompletní vlastnoruční sepsání závěti, uvedení místa a přesného data (den, měsíc a rok) sepsání a vlastnoruční podpis zůstavitele.

Švýcarská právní úprava také umožňuje zřídit Testament formou veřejné listiny a to před úřední osobou, kterou je především notář (podle kantonálního práva jí však může být i jiná veřejná osoba). Tato forma závěti musí být podepsána zůstavitelem a potvrzena dvěma svědky, kteří jsou přítomni současně. Během jejího pořízení notář z úřední povinnosti přezkoumá, zda je zůstavitel způsobilý k tomuto právnímu úkonu, což je výhodou oproti holografní závěti a současně se tím tak předchází pozdějšímu napadení závěti z důvodu neplatnosti pro nepřičetnost zůstavitele.

Zůstavitel může rovněž pořídit závěť ústní formou. Jedná se o tzv. nouzový testament, který může být učiněn pouze za mimořádné situace, jakou může být např. bezprostředně hrozící nebezpečí smrti, epidemie nebo válečná událost. Zůstavitel musí sdělit svou vůli ústně před dvěma svědky, z nichž jeden z nich následně zajistí vyhotovení jejího znění v písemné podobě, určí místo a datum sepsání a zajistí podpis obou svědků nebo oba později učiní podání do protokolu u příslušného soudu a potvrdí způsobilost zůstavitele k sepsání závěti. Tento testament je však

platný pouze po dobu trvání mimořádné situace, pokud ji následně zůstavitel přežije, pozbývá takový testament po čtrnácti dnech platnosti.

Zůstavitel může závěti ustanovit nejen dědice, ale i jednu nebo více osob jako vykonavatele závěti. Ve švýcarském právu je inkorporován institut odkazu (Vermächtnis), obdobně jako tomu bylo v právní úpravě v Obecném zákoníku občanském a jako je tomu i v návrhu nového občanského zákoníku. Odkazem je zde rozuměno ustanovení nabytí určité věci pro určitou osobu. Odkazovník pak není dědicem, ale má vůči dědictví obligační nárok na vydání odkázané věci, dokonce i v případě, že je dědictví předluženo.

Závěť může zůstavitel kdykoli za svého života zrušit. Může tak učinit jejím odvoláním či úmyslným zničením listiny. Závěť pozdější, vždy zrušuje závěť dřívější, pokud z jejího obsahu nevyplývá, že se jedná o dodatek či doplnění dříve projevené poslední vůle.

Druhým dědickým titulem švýcarského práva je dědická smlouva, ta je v ZGB definována jako pořízení pro případ smrti mezi živými. Jedná se o dvou či vícestranný právní úkon, jehož účinky nastávají okamžikem smrti zůstavitele. Dědickou smlouvou se obdobně jako v testamentu stanoví okruh dědiců. Náležitosti a způsobilost účastníků smlouvy jsou obdobná jako u testamentu, mohou jí tedy uzavřít pouze osoby zletilé a příčetné. Forma je v tomto případě předepsána pouze veřejnou listinou u notáře za přítomnosti dvou svědků (§ 512 ZGB).

Strany si mohou dědickou smlouvu dohodnout jako úplatnou či bezúplatnou. V případě bezúplatné smlouvy se rozumí ustanovení dědice, aniž by se tento zavázal k proti závazku. V praxi však bývá častější formou dědická smlouva úplatná, ve které se budoucí dědic zavazuje k určitým plněním, např. doživotní péči o zůstavitele.

Změnu nebo zrušení dědické smlouvy je možné učinit pouze dohodou všech účastníků, ale ZGB umožňuje sjednat dohodou účastníků i jiný způsob. Dědická smlouva pozbývá platnosti i v případě, že se některá ze smluvních stran dopustí jednání, pro které je možné dědice vydědit.

Švýcarský občanský zákoník umožňuje předem se zřeknout dědictví, a to na základě smlouvy uzavřené mezi zůstavitelem a osobou již by dle právních předpisů vzniklo úmrtím zůstavitele dědické právo. Jedná se v podstatě o formu majetkového

vypořádání se s dědicem ještě za života zůstavitele. Zřeknutí se dědictví působí i vůči potomkům dědice, není-li ve smlouvě stanoveno jinak.

Stejně jako v našem právním řádu, tak i ve švýcarském, je zůstavitel při zřizování pořízení pro případ smrti omezen povinnými díly nepominutelných dědiců a stejně jako v našem právním řádu je může ze zákonem stanovených důvodů vydědit (ustanovení §§ 477 – 480 ZGB). Náležitosti listiny o vydědění jsou totožné s náležitostmi testamentu. Okruh nepominutelných dědiců je však podle ZGB stanoven daleko širěji než je stanoveno českém právním řádu. Jsou jimi nejen potomci zůstavitele, ale i jeho rodiče a manžel nebo registrovaný partner. Velikost povinného dílu u potomků bez rozdílu činí alespoň tři čtvrtiny jejich zákonného podílu. Rodičům a manželovi a registrovanému partnerovi zůstavitele se pak musí dostat alespoň jedné poloviny zákonného podílu. Navíc se ve švýcarském právu zvláště posuzuje případ, kdy byl zůstavitel ženatý a měl děti, pak se musí současně této pozůstalé rodině dostat minimálně pěti osmin z celé pozůstalosti.

Důvody vydědění jsou taxativně vymezeny v zákoně, nepominutelného dědice je tak možné vydědit pokud spáchal proti zůstaviteli nebo osobě zůstaviteli blízké závažný trestný či nebo hrubě porušil rodinně právní závazky. Důvod vydědění musí být pod sankcí neplatnosti výslovně uveden v listině o vydědění.

Závěr

Jak jsem již předestřela v úvodu, cílem mé práce bylo podat ucelený výklad toho, jak zůstavitel vlastní vůlí a vlastními právními úkony a za jakých podmínek může ovlivnit nakládání se svým majetkem a zajistit tak pokračování svého díla. Předkládanou prací na téma „Autonomie vůle zůstavitele“ jsem se snažila vytyčit právně-teoretickou rovinu týkající se této oblasti dědického práva, a to zejména s důrazem na současnou právní úpravu s následnou komparací s novým občanským zákoníkem, neboť jedním z hlavních principů nové právní úpravy je posílená vůle zůstavitele při rozhodování o jeho majetku.

S ohledem na předmět práce jsem se zabývala i historickými aspekty dědického práva, neboť je z nich patrná historická souvislost nejstarších prvků práva kontinentálního, jehož nejvýznamnější vývoj je možné spatřovat v období Římské říše a římského práva, a jehož prvky byly přeneseny nejen do současné právní úpravy dědického práva v České republice, ale jsou základem i právních úprav jiných evropských států. Respektování vůle jedince bylo jednou z nejsilnějších maxim celého římského práva, jíž by se současné právo mělo snažit co nejvíce držet. V období středověku, vycházelo dědické právo z tradičního kmenového a rodového uspořádání. Oproti tomu městské právo, které bylo vyspělejší, již římské právo značně začleňovalo. Charakteristickým byla testovací svoboda. Dědické právo se na našem území postupně vyvíjelo a sjednocovalo. První z důležitých sjednocených úprav dědického práva, jejíž základy jsou přeneseny i do současného dědického práva byl vznik Obecného zákoníku občanského z roku 1811, který byl taktéž ovlivněn římským právem.

Komunistický režim nebývale ovlivnil autonomii vůle zůstavitele a to tak, že ji značně zúžil. Dědictví bylo tehdy chápáno jako jakási nadhodnota. Od této doby se datuje jednoznačná přednost dědění ze zákona před testovací svobodou.

Občanský zákoník z roku 1950, degradoval dosavadní platnou právní úpravu. Sice se zachovaly některé instituty testamentární posloupnosti, např. odkaz, avšak ve značně pozměněné podobě. Tímto zákoníkem byly vnímány hodnoty dědického práva zcela jinak, než tomu bylo doposud. Československý občanský zákoník z roku 1964 byl nejradikálnějším kodexem v tehdejší východní bloku, který odmítal

západní myšlení. Jednalo se o absolutní opuštění římskoprávní teorie a tento kodex se stal tak vzorem pro socialistickou právní kulturu tehdejší doby.

Po logické časově-historické linii jsem přešla až k současné právní úpravě dědictví, když jsem se pokusila objasnit zejména obecné předpoklady dědění a jejich právní význam a následně obecný teoreticko-právní výklad, týkající se závětí a jejich forem, včetně obsahových náležitostí tohoto právního úkonu, které se také bezprostředně týkají tématu mé práce.

Současná právní úprava se v mnohém liší od obdobných kodifikací z kruhu kontinentální kultury, a je poznamenána dobou svého vzniku. Platné dědické právo je proti zavedeným západoevropským kodifikacím svým rozsahem hluboce poddimenzováno. Tento déle než 20 let trvající stav vedl k myšlence, připravit český civilní kodex, obsahově odpovídající běžným evropským standardům. Tato myšlenka se stala skutečností v podobě nového občanského zákoníku, který byl po dlouhém přípravném procesu uveřejněn ve Sbírce zákonů jako zákon č. 89/2012 Sb. V každé jednotlivé kapitole jsem se tedy pokusila o výstižné srovnání dnešní úpravy s úpravou budoucí.

U nového občanského zákoníku je počítáno s účinností k 1. lednu 2014. V průběhu studia jsem dospěla k úvaze, zda je tento termín reálný, neboť přechod na novou právní úpravu bude znamenat nejen svým rozsahem, ale i obsahem obrovský skokový rozdíl oproti současné právní úpravě. Celkově je však třeba říci, že návrh je založen, podobně jako český ústavní pořádek a mezinárodní právo, na účtě k subjektivním právům. Návrh přitom zásadně právně a povahově rozlišuje subjektivní práva soukromá a subjektivní práva veřejná. Důsledně se zde promítla zásada privátní autonomie, resp. obecný právní princip svobodné vůle, který je v celém právu dědickém podstatně více rozveden, nežli je tomu dnes. Zatímco však ostatní evropské právní úpravy, z nichž nový občanský zákoník čerpá, prokazují od svého vzniku relativní stálost a případné nejasnosti jsou řešeny bohatou judikaturou soudů a výkladem, který prošel mnohaletým vývojem, u nás byla tato tradice přerušena a jak společenská tak i právní kultura se vyvíjely úplně odlišně.

Jsem toho názoru, že zákony by měly být psány pro běžné lidi, nikoli pro právníky, a že by měly řešení zásadních životních otázek lidem spíše usnadňovat, nežli komplikovat. Co se týče dědického práva a autonomie vůle zůstavitele nový občanský zákoník projevuje plný respekt k vůli zůstavitele avšak, ač jsem

zastáncem zůstavitelovi testamentární volnosti, musím na danou problematiku nahlížet i z druhé strany, a to zejména tehdy, kdy relativní volnost zůstavitele neslouží ani jemu samému, k čemuž si myslím, že některá ustanovení nového občanského zákoníku směřují. Domnívám se, že čím více ustanovení, možností a úlev tím větší prostor pro chyby ze strany zůstavitele, dědiců, a případné spory. Ustanovení věnovaná dědickému právu jsou místy zbytečně komplikovaná, z velké části je ani netvoří normativní text, obsahují výkladová pravidla a svým obsahem se někdy dostávají až na hranici učebnice.

Závěrem lze říci, že bohužel zavedení nového občanského zákoníku bude po dlouhou dobu znamenat značnou právní nejistotu, a to i vzhledem k velmi krátké legisvakanní lhůtě, jež činí necelé dva roky. Obávám se, že zde nebude dán dostatečný prostor k odborné diskusi a k podání a sjednocení odborného výkladu jednotlivých právních institutů, a že interpretaci bude dán prostor až v právní praxi, tzv. za běhu.

Resumé

The goal of this thesis is to show a full picture of processes and legal acts how the testator can influence handling of his possessions and continuation of his work. In this paper “Autonomy of Testator’s Will” I try to define the legal and theoretical aspects of the hereditary right with emphasis on its current modifications and comparison with new Civil Code which strengthens the testator’s rights in his decision about his possessions.

I studied also the historical background of hereditary right that goes to Roman Empire and Roman law. Its parts were transferred not only to the legal environment in Czech Republic but also in other European countries. Following the will of the proprietor was one of the most important attributes in Roman law. In the mediaeval time, the hereditary right didn’t follow the Roman law but came from the family and tribal rules. On the contrary, the city law was showing already several similarities with the Roman law characterized by full freedom of the testator. The communist regime with its centrally organized society looked at the question of hereditary right from a very different perspective. A heritage was perceived as a surplus and the freedom of the testator was radically narrowed. The Civic Code from 1950 still kept some traditional instruments of heritage right but these were completely forgotten in the updated Civic Code from 1964.

The current legislation of hereditary right in Czech Republic differentiates itself from other systems in continental Europe. This led to a revision of the Civic Code that was announced in legal code as 89/2012 Sb. and should come in force on 1st January 2014. According to my opinion, such a time limit is not realistic due to significant modifications in its size but also its content. These modifications follow the logic of systems in other continental European countries where the principal of testator’s will stands above everything else but unfortunately it suffers from inconsistency due to historical reasons and also missing judicature. In the light of these aspects is a return to a situation more than 100years ago quite inappropriate.

I think that laws should be written for ordinary people and not for lawyers. The updated Civic Code gives full freedom to the testator but due to high number of

regulations, there is a relatively large space for mistakes from the side of the testator and heirs. These regulations are quite complicated; they include expository rules which move the nature of the content to a textbook.

The implementation of new Civic Code might create a severe legal uncertainty, mostly because of the short period of just 2 years. I am worried there will be not enough space for professional discussion and interpretation will be happening during the process of legal implementation.

Seznam použité literatury a dalších pramenů

Literatura

- Bamberger, H., Roth, H. et.al. Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 3. München: C. hH. Beck, 2003
- Bednář, V. *Testamentární dědická posloupnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009
- Bílek, P., Šešina, M. *Dědické právo v předpisech let 1925-2001*. Praha: C. H. Beck, 2001
- Boháček, M. *Nástin přednášek o soukromém právu římském. II., Právo obligační, Právo dědické*. Praha: Nákladem vlastním, 1946
- Eitel, P. *Schweizerisches Zivilgesetzbuch, Band III. Das Erbrecht, Art. 626 – 632 ZGB*. Bern: Stämpfli Verlag, 2004
- Eliáš, K., a kol. *Občanský zákoník, Velký akademický komentář*. 1. svazek. Praha: Linde, 2008
- Fiala, J., Kindl, M., a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. I. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009
- Kadlecová, M., Schelle, K., Veselá, R., Vlček, E. *Vývoj českého soukromého práva*. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2004
- Kincl, J., Urfus, V. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1990
- Knapp, V. *Učebnice občanského a rodinného práva*. Praha: Orbis, 1953
- Kučera, R. *Dědictví*. Praha: Linde Praha, a.s., 2001
- Krčmář, J. *Občanské právo. Právo dědické*. V. díl. Praha: Všehrd, 1930
- Malý, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*. 3. vydání. Praha: Linde Praha, a.s., 2003
- Mikeš, J. *Dědictví a právo (právní rádce pro každého)*. Praha: Informatorium, 1993
- Mikeš, J., Muzikář, L. *Dědické právo*. Praha: Linde, a.s., 2007
- Mikeš, J., Muzikář, L. *Dědické právo: Praktická příručka*. Praha: Linde a.s., 2007
- Rainer, F. *Erbrecht*. 3 Auflage. München: C.H.Beck, 2005
- Rauscher, R. *Dědické právo podle českého práva zemského*. Bratislava: Právnická fakulta university Komenského v Bratislavě, 1922

- Rouček, F., Sedláček, J. a kol. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. III. díl. Praha: V. Linhart, 1936
- Schelleová, I., a kol. *Dědictví a dědické právo*. Brno: Computer Press, a.s., 2007
- Schülter, W. *Erbrecht. 15 Auflage*. München: C. H. Beck, 2004
- Sommer, O. *Učebnice soukromého práva římského. Díl II. Právo majetkové*. Praha: Nákladem vlastním, 1935
- Svoboda, E. *Dědické právo*. Praha: Československý kompas, 1946
- Švamberg, G., Andres, B. *Základy občanského práva*. Praha: Palásek a Kraus, 1946.
- Švestka, J., Spáčil, J., a kol. *Občanský zákoník II. Komentář*. Praha: C.H.Beck, 2008
- Vojáček, L. Schelle, K. Knoll, V. *České právní dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010
- Weimar, P. *Schweizerisches Zivilgesetzbuch, Band III. Das Erbrecht Art. 457 – 480 ZGB*. Bern: Stämpfli Verlag, 2000

Odborné články

- Bezouška, P. Návrh občanského zákoníku a jeho místo mezi evropskými kodexy. *Právní rozhledy* 19/2008, s. 711
- Bezouška, P. Nezletilý a závěť notářským zápisem. *Právní rádce* 4/2005, s. 19
- Eliáš, K. Privilegované závěti a osnova českého občanského zákoníku. *Ad Notam* 2/2009, s. 41
- Eliáš, K. Základní pojetí návrhu úpravy dědického práva pro nový občanský zákoník. *Ad Notam* 5/2003, s. 97
- Elšík, P. Několik úvah k dědické smlouvě obsažené ve vládním návrhu nového občanského zákoníku. *Ad Notam* 5/2011, s. 7
- Jeřábková, L. Dědické smlouvy jako dědický titul de lege ferenda a základní východiska jejich právní úpravy. *Právní fórum* 9/2005, s. 355
- Karhanová, M. Správce dědictví jako hmotněprávní institut českého právního řádu. *Ad Notam* 5/2006, s. 141
- Karhanová, M. Dědická nezpůsobilost a vydědění vs. přečiny a zločiny. *Ad Notam* 4/2011, s. 7

Kolářová, M. Nedostatečná ochrana projevu vůle zůstavitele v důsledku nejednotného výkladu příslušných ustanovení občanského zákoníku. Právní rozhledy 12/2011, s. 440

Králová, J.; Eck, L. Dědická nezpůsobilost. Ad Notam 2/2004, s. 34

Říha, M.; Šolcová, P. Povinný podíl potomka podle § 479 občanského zákoníku. Ad Notam 2/2011, s. 7

Šešina, M. Úvaha nad návrhem úpravy dědění v novém občanském zákoníku. Ad Notam 2/2004, s. 45

Telec, I. O vládním návrhu občanského zákoníku. Právní rozhledy 19/2009, s. 677

Konzulární zpráva č. 5432/98 Hlavní zásady úpravy dědického práva v právním řádu Švýcarska, vydalo Velvyslanectví ČR ve Švýcarsku, Bern, 18. 3. 1998, vydalo MZV ČR 24.3.1998.

Naučné slovníky

Hendrych, D., a kol. Právní slovník. Praha: C.H.Beck, 2009

Masarykův slovník naučný, díl VI. Československý kompas, Praha 1932

Riegrův slovník naučný, díl druhý. I. L. Kober, 1862

Veselý F. X. Všeobecný slovník právní. Díl třetí. Praha: Nákladem vlastním, 1898.

Právní předpisy

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 946/1811 Sb. z. s., Obecný zákoník občanský, ve znění předpisů jej měnících a doplňujících

Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád)

Zákon č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů (zákon o nadacích a nadačních fondech), ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých zákonů (transplantační zákon)

Vyhláška č. 19/1988 Sb., o postupu při úmrtí a pohřbívání, ve znění zákona č. 256/2001 Sb.

Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník

Judikatura

Rozhodnutí Krajského soudu Uherské Hradiště 5 Co 216/53 ze dne 7. 4. 1954

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR sp. zn. Cz 153/54 ze dne 28. 5. 1954

Rozsudek Bundesgerichtshof ze dne 8.1. 1958 – IV ZR 219/57

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR sp. zn. 4 Cz 121/68 ze dne 28. 2. 1969

Stanovisko Nejvyššího soudu ČSR sp.zn. Cpj 169/78, ze dne 4. 4. 1979

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR sp. zn. 4 Cz 7/79 ze dne 25. 5. 1979

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR sp. zn. 4 Cz 64/82 ze dne 19. 11. 1982

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR sp. zn. 4 Cz 82/82, ze dne 27. 1. 1983

Stanovisko Nejvyšší soud ČSR stanovisku sp. zn. Cpjn 51/84 ze dne 29. 12. 1984

Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR sp. zn. 4 Cz 61/86 ze dne, 28. 11. 1986

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 4 Cz 8/90 ze dne 28. 2. 1990

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 4 Cz 56/91 ze dne 2. 8. 1991

Rozhodnutí Krajského soudu v Brně sp. zn. 18 Co 218/93 ze dne 14. 2. 1994

Usnesení Oberlandesgericht Celle ze dne 24. 6. 1996 – 22W 18/96

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. 2 Cdon 1883/96 ze dne 27. 5. 1997

Rozhodnutí Městského soudu v Praze sp. zn. 24 Co 181/97 ze dne 30. 6. 1997

Usnesení Krajského soudu v Brně sp. zn. 18 Co 171/97 ze dne 17. 10. 1997

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 586/98 ze dne 17. 11. 1998

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 2985/99 ze dne 9. 5. 2000

Usnesení Městského soudu v Praze sp. zn. 24 Co 51/2001 ze dne 28. 2. 2001

Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 1303/2000 ze dne 13. 3. 2001

Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 372/2001 ze dne 29. 11. 2001

Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové sp.zn. 26 Co 131/2001, ze dne 15. 1. 2002

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 530/2001 ze dne 7. 3. 2002

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. Cdo 1143/2002 ze dne 19. 12. 2002

Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 889/2002 ze dne 26. 7. 2003

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 30 Cdo 2214/2002 ze dne 20. 1. 2004
Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 30 Cdo 1765/2004 ze dne 22. 9. 2004
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 2203/2006 ze dne 24. 10. 2006
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 1859/2006 ze dne 25. 4. 2007
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 688/2006 ze dne 15. 5. 2007
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 21 Cdo 2968/2006, ze dne 20. 3. 2008

Seznam použitých zkratk

BGB	Bürgerlichen Gesetzbuch
ObčZ	Občanský zákoník, z. č. 40/1964 Sb., ve znění pozdějších změn
OZO	Obecný zákoník občanský, císařský patent č. 946/1811 Sb.z.s.
o.z.	Občanský zákoník z roku 1950, z.č. 141/1950 Sb.
ZGB	Schweizerisches Zivilgesetzbuch

Abstrakt

Rigorózní práce pojednává o svobodné vůli zůstavitele. Celý obsah je rozdělen do 5 kapitol, které jsou následně členěny na podkapitoly, kde jsou podrobně vysvětleny pojmy, instituty a náležitosti k dané problematice. Tato práce je zaměřena především na výklad současného ustanovení dědického práva, které je doplněno rozhodovací činností soudů, tedy judikaturou. Současně je každá kapitola, která pojednává o nynější právní úpravě komparována s návrhem nového občanského zákoníku. Součástí je i historický přehled, který počíná římským právem. V závěru je věnována celá kapitola návrhu nového občanského zákoníku, kde jsou zmíněny instituty, které nebyly pojaty v předchozích kapitolách.

Abstract

The rigorous thesis provides an insight of free testator's will. It is divided into five chapters that are further structured into sub-chapters where are terms, institutes and other matters related to this subject explained in depth. The thesis is mainly focused on interpretation of the current hereditary right that is combined with practice of the courts. In parallel is every chapter that discusses the current legislation, compared with the proposal of the new civil code. The thesis also includes a historical overview, beginning with the Roman law. The last chapter analyses the proposal of the new civil law with description of institutes that were not mentioned in previous chapters.

Klíčová slova:

Autonomie vůle, závěť, zůstavitel

Key words:

Autonomy of will, testament, testator